

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

FEBRUARIE 2024

LOCUITORI
CINSTIȚI
CONDUCĂTORI
CORUPȚI

OȘTENII
EGIPTULUI
ANTIC

NEMURITORUL
GAMBETTA
ȘI
DEVOTATA
LÉONIE

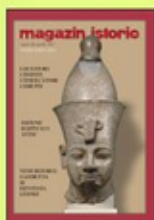
magazin istoric

Anul LVIII – serie nouă – nr. 2 (683)
februarie 2024

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric@gmail.com; mistoric1967@yahoo.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 În perioada dinastiei a XVIII-a armata egipteană a evoluat foarte mult, și sub impactul invaziei hicsosilor, o populație de origine asiatică. Au existat și momente de acalmie și prosperitate, precum domnia faraonului Amenhotep al III-lea, care a întreprins doar o expediție de pacificare în Nubia. În imagine, capul unei statui a faraonului, din granit roșu, păstrată azi la British Museum

2 Coif roman aurit și incrustat cu nestemate, datat în secolul al IV-lea, descoperit aproape de Sirmium, un polis, adică un oraș-fortăreață, aflat pe râul Sava, la periferia Imperiului Roman de Răsărit

3 S-a redeschis Muzeul Farmaciei din Cluj, într-o expunere nouă, după o renovare majoră a clădirii care îl adăpostește încă din anul 1954. Casa Mauksch-Hintz a găzduit cea mai veche farmacie clujeană păstrată până astăzi, care a funcționat neîntrerupt între aproximativ 1750 și 1949

4 3 decembrie 1851. Scenă din timpul mișcării insurecționale pariziene, provocate de lovitura de stat a prințului Ludovic-Napoleon Bonaparte (viitorul Napoleon III), din ziua precedentă: pe o baricadă din foburgul Saint-Antoine, deputatul medic Alphonse Baudin moare împușcat strigând „O să vedeți cum se moare pentru 25 de franci” (indemnizația zilnică a parlamentarilor). Devenit un simbol republican contra despotismului, Baudin va constitui, 17 ani mai târziu, subiectul unei pledoarii a avocatului Léon Gambetta (pictură de francezul Ernest Pichio, zis Piq)

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

**Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)**

**Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA**

Consiliul științific:
academician
IOAN-AUREL POP,
academician
VICTOR SPINEL,

IOAN BOLOVAN
membru corespondent
al Academiei Române

**Redactor-șef
Dorin Matei**

**Consilier editorial
Florentina Dolghin**

Redactori:
Andrei Oprea,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stănciu

**Corectura
Georgeta Apreotesei**

**Machetare
Monica Șerban**

**Difuzare
Gheorghiță Puia Anghel**

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin,
camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod
050711, sector 5, Telefon: 021 312 68 77,
0755 290 606

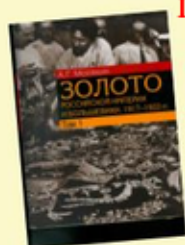
SUMAR

februarie

2024

4 Săracă țară,
corupți conducători
P. O'BRIEN

5 O, ce veste
minunată...
Rușii au găsit documente
despre aurul B.N.R.
evacuat la Moscova
în 1916 – 1917
I. SCHIPOR

9 De ce nu am produs
FIAT 124
și Renault 16
P. OPRÎȘ

EXCLUSIVITATE

14 Partizani români
în Insurecția Națională
Slovacă
P. KOPECKÝ

17 Recurs
la istorie, într-o lume
în metamorfozare
Școli de gândire
în politica externă
a României
M.E. IONESCU

22 Un templu
al artelor
reconstituit virtual
Muzeul Simu
**C. POPESCU,
V. POPESCU**

26 Când
modernizarea
venea de la Răsărit
Contele Pavel Kiseleff
I. BISTREANU

INVITAȚIE LA BIBLIOTECA ACADEMIEI

31 Gazetarul
îl elogiază pe caricaturist
Pamfil Șeicaru
despre Aurel Dragoș
O. NOVICOV

POVEȘTILE BUCUREȘTIULUI

33 Viață urbană
după apusul Soarelui
A. MAJURU

IUBIRI CELEBRE

36 Nemuritorul
Gambetta
și devotata Léonie
F. DOLGHIN

40 Sirmium,
pierdut de romani
și câștigat de avari
A.N. ȘOVREA

EVENIMENT

44 Farmecul discret
al unei farmacii
de altădată
Redeschiderea
Muzeului Farmaciei
din Cluj-Napoca
A.-M. GRUIA

49 Agentul 666*Aleister Crowley***T. STĂNESCU-
STANCIU****54** Pompă
și ighemonicon
la Curtea Moldovei**V.-R. PRODESCU****57** Un așezământ
primitiv*Biserica de lemn
din Socoteni***C. STANCU****61** Matia Corvin
răsplătește fidelitatea
celor din Dej**M. HORVAT****65** O istorie pe lună**66** Un „Ciocan
de fier“
care nu a lovit nimic
T. PĂCURARU**TRAISTA
CU POVEȘTI****70** Invenții inutile**71** Arheologie
contemporană la...
un pichet de grăniceri
M.C. BÂSCEANU**75** Cu forța,
din Banat în Bărăgan
C.-F. DOBRE**77** Oștenii
Egiptului Antic
M.W. TEUTSCH**CLIO ANUNȚĂ****80** Simpozion
Cantemir la Iași**86** Orașul Roman
asaltat de bolșevici
S. GRUMUȘ**89** Banditul Spada
terorizează Corsica
D. MIHALCEA**HOOVER
INSTITUTION****93** Dimitrie
D. Dimăncescu pentru
Departamentul de Stat**RUBRICI****64** Pentru biblioteca
dumneavoastră**83** În România,
acum 100 ani**92** Telex**79; 94; 95**
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

O GUVERNARE PREA CORUPTĂ

PATRICK O'BRIEN

Cu greu poți găsi oameni mai blânzi, mai harnici și cinstiți decât locuitorii Moldovei și Țării Românești. Nu s-a auzit pe aici despre scandaluri iscate la beție și nici furturile nu sunt lucru obișnuit. Nici țiganii, care aici formează o parte relativ numeroasă a locuitorilor, nu se dedau furtului, un viciu care în alte țări pare inerent acestui popor straniu. În rândul claselor superioare am întâlnit persoane la fel de educate și înzestrate precum cele de rang asemănător din Anglia sau Franța. Dar nu există funcții publice care să le fie deschise în țara lor. Nu sunt stimulați să aibă ambiții constructive, nu există activitate pentru exersarea intelectului. Guvernarea este o vasalitate degradantă sub alt nume, iar instituțiile publice nu dețin decât o parodie de independență. Demnitatea de domnitor, departe de a fi un semn de distincție conferit de către națiune unui cetățean merituos, este obținută în general de cel care reușește să intre în grațiile autorităților ruse și care dovedește cel mai mare tact în împărțirea mitelor la Poartă.

Marile puteri ale Europei trebuie să facă ceva pentru îmbunătățirea situației acestor principate, în numele omeniei. În prezent, armata rusă le poate invada oricând sub cel mai mic pretext, obligându-le să plătească cheltuielile ocupației și să acopere în mare parte cheltuielile acelor trupe străine pe timpul cât rămân în țară. În conflictul acesta dintre Rusia și Poartă, moldovenii și muntenii sunt, pe nedrept, primele victime. Comerțul lor este la pământ, industria țării este blocată; țărănul este luat de la munca câmpului și pus să care echipamentele unei armate străine, casa îi este ocupată și puținele provizii îi sunt mâncate de soldații altei națiuni. Arendașii nu-i mai pot plăti pe moșieri, căci roadele pământului putrezesc sub cerul liber în porturile Dunării din lipsa mijloacelor de transport. Furajul și alte produse aduse în piețele Bucureștilor și ale altor orașe din Principate se vând la un preț fixat de comisariatul rus, un preț stabilit în iunie anul trecut, când recolta a fost foarte bogată, dar care reprezintă mai puțin de jumătate din cât ar trebui să fie în prezent. E limpede că dacă această stare de lucruri va mai continua, Principatele vor fi ruinate, în pofida resurselor imense cu care sunt înzestrate de natură.

Evident că domnitorii și divanul ales în felul corupt pe care l-am descris nu reprezintă o formă de

Caricatură apărută în publicația franceză *Le Charivari*, cu titlul „Continuă operațiunile armatei ruse în Valahia”

guvernare corespunzătoare pentru aceste țări.

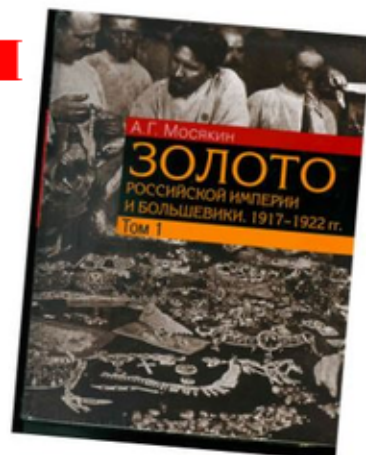
[...] În aceste comploturi, boierii, invidioși pe șeful statului și domici să-i ia locul, sacrifică binele țării pentru a-și satisface propria ambiție. Exemplul unci Curți bine organizate, cu un principe moral și capabil în fruntea ei ar face mai multe pentru nimicirea ultimelor urme de corupție orientală și a le înlocui cu sentimente de onoare, patriotism și adevăr decât toate dezaprobarile presei sau protestele puterilor străine. Să lăsăm ca integritatea noii națiuni să fie garantată asemenea celei a Greciei, iar Prutul nu va mai fi o barieră prea slabă împotriva atacurilor Rusiei, nici o simplă linie de graniță sau un obstacol inutil față de amestecurile Austriei! Pacea va reveni în aceste țări nefericite după lungi secole de tumult și intrigă. Moldo-Vlahia ar putea deveni cu adevărat grănarul Europei și, cu o guvernare independentă și instituții raționale, se va bucura de toate avantajele civilizației progresiste care i-au fost până acum interzise de poziția sa regretabilă. Unor oameni care nu au în realitate nici o țară, adică nu sunt legați între ei de legi sociale echitabile, nu le poți cere să facă dovadă de patriotism; nici nu te poți aștepta ca, spre exemplu, calitățile morale și intelectuale ale unci națiuni să se dezvolte sub o guvernare prea coruptă să aprecieze sau să încurajeze asemenea calități.

(Jurnalul unei călătorii în Principatele Dunărene
în toamna și iarna anului 1853,
traducere, introducere și note
de Constantin Ardeleanu, Editura Humanitas)

RUȘII AU GĂSIT, ÎN PROPRIILE ARHIVE, DOCUMENTE DESPRE TEZAURUL ROMÂNIEI

Dr. ILIE SCHIPOR

În urmă cu peste trei ani, am publicat în revista Magazin istoric patru articole (11 – 12/2020 și 1 – 2/2021), în care am încercat să valorific unele dintre documentele inedite descoperite în arhivele ruse referitoare la Tezaurul României evacuat la Moscova în 1916 – 1917.

Coperta cărții istoricului rus
Aleksandr Gheorghevici Mosiakin...

Încurajat de interesul real manifestat de cititorii revistei, am perseverat și în iunie 2021 mi s-a publicat, la Editura Oscar Print, cu sprijinul Băncii Naționale a României, volumul *Destinul Tezaurului României. Argumente din arhivele ruse* (citat în continuare ca *Destinul*).

În tot acest timp, am urmărit cu firesc interes dacă documentele introduse în circuitul științific, în fotocopie și traducere în română, și-au atins scopul de a deoala miturile puse în circulație (nu doar în istoriografia sovietică și rusă) privind: evacuarea în vara lui 1918 a aurului B.N.R. pe Volga sau în Siberia; însușirea acestuia de albgardiști sau voluntarii cehoslovaci; utilizarea lui pentru plata datoriilor angajate de bolșevici prin înțelegerile cu Germania de la Brest-Litovsk ori pentru finanțarea mișcării comuniste antiromânești; topirea și transformarea în lingouri sovietice a monetelor din aur care formau Tezaurul bancar al României etc.

De asemenea, m-am străduit să cunosc, atât cât este posibil în prezent, dacă în istoriografia rusă au apărut abordări noi privind Tezaurul României evacuat la Moscova în cele două transporturi din 1916 – 1917.

Firesc, aveam în vedere dezvoltarea reputatului istoric Tatiana Pokivailova: „În țara noastră, această

abordare [secretizarea de către instituțiile de stat sovietice a unor fonduri și documente arhivistice – *n.n.*] a determinat, de asemenea, procedura strict reglementată a studierii de cercetători a materialelor de arhivă care se aflau într-un regim special de depozitare. Până la «Revoluția arhivistică» care s-a desfășurat la sfârșitul anilor 1990, multe documente importante despre istoria Rusiei/U.R.S.S., inclusiv cele capabile să arunce lumină asupra sortii «aurului românesc», au rămas inaccesibile. «Deschiderea» produsă în instituțiile arhivistice a schimbat, desigur, semnificativ situația: multe documente originale au fost introduse în circuitul științific, procesul de punere în circulație a unor noi surse de bază în multe domenii ale cercetării istorice era în curs de desfășurare. S-au făcut multe în această privință, dar, din păcate, doar până la începutul anilor 2000“, când „«revoluția arhivistică» a ajuns la zero, procesul de declasificare a colecțiilor de arhivă a stagnat, blocând posibilitățile de cercetare ale oamenilor de știință. Mai mult, noile restricții privind accesul la colecțiile de arhivă, comparabile de fapt cu «a doua clasificare» [rescretizarea – *n.n.*], au făcut din nou inaccesibile unele materiale care ajunseseră la cercetători în timpul «revoluției arhivistice». Acest lucru a afectat și cheștiunea «aurul

românesc»“ (Tatiana A. Pokivailova, *Судьба «румынского золота» в России, 1916 – 2020 гг. Очерки истории* – Soarta «aurului românesc» în Rusia, 1916 – 2020. Eșuri istorice, Editura Aletea, Sankt Peterburg, 2021, pp. 7–8; denu-mită în continuare *Soarta*).

Invocând trecutul nu prea îndepărtat, cel mai prolific autor rus în „chestiunea Tezaurului Românici” mai precizează: „Trebuie remarcat faptul că în lucrările științifice ale anilor 1990 există documente care au fost ulterior supuse «cele de a doua clasi-ficări», așa cum am menționat mai sus, ceea ce le conferă astăzi o valoare deosebită.”

Plecând de la susținerea că „în ultimii ani, historiografia rusă a fost completată de o serie de articole despre soarta «aurului românesc» din Rusia” și că „pentru prima dată, au fost intro-duse în circuitul științific documente din Arhivele Federale ale Rusiei obținute în timpul activității Comisiei mixte pentru studiul relațiilor bilaterale dintre Rusia și România, inclusiv problema «auru-lui românesc»”, am reluat și – unde a fost cazul – am extins studierea sistematică a lucrărilor de istorie și a articolelor de specialitate publicate în ultimele decenii care conțin referiri la Tezaurul Băncii Naționale a României evacuat la Moscova în urmă cu mai bine de un secol.

Astfel, am ajuns la lucrarea, în trei volu-me, scrisă de Aleksandr Gheorghevi Mosiakin și intitulată *Aurul Imperiu-lui Rus și bolșevicii, 1917 – 1922. Documente cu comentarii și analiză*, pu-blicată în 2021, la Moscova în Editura „Relații inter-naționale” (A.G. Мосякин, *Золото Российской империи и большевики, 1917–1922 гг. Документы с комментариями и анализом*, Москва «Международные отношения», 2021; citată în

... cea a doamnei Tatiana Pokivailova...

continuare *Aurul*).

Trilogia are 1.216 pagini și conține 742 documente (reproduse, integral sau secvențial, prin foto-copiere), care provin, aproape în totalitate, din Arhiva Economică de Stat Rusă din Moscova.

Mai întâi, câteva repere bio-grafice despre A.G. Mosiakin, un autor prolific, nonconformist și neînregimentat în corul istoricilor care repetă *ad litteram* și acum – la aproape 60 de ani de la emiterea lor – tezele brejneviste etalate în

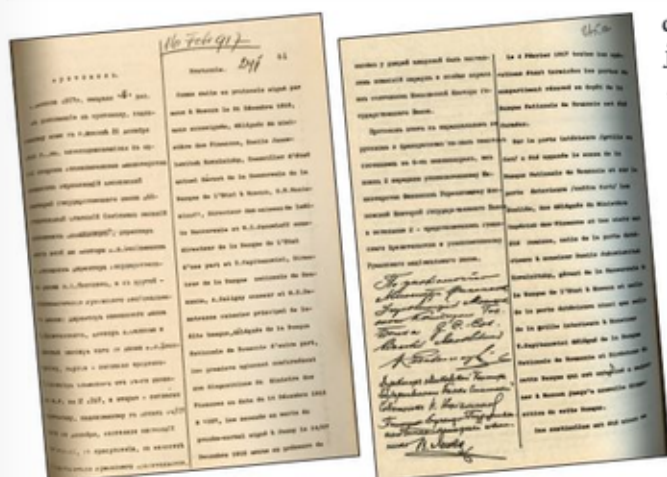
septembrie 1965 privind însușirea Tezauru-lui B.N.R. de Guvernul rus provizoriu, în 1917, sau jefuirea lui de albagardiști ori legionarii cehoslovaci în 1918, ceea ce ar absolvi puterea sovietică și succesoarea acesteia de responsabilitatea justei restituiri a aurului românesc către proprietarul de drept și stingerea creanței istorice înregistrate în ianuarie 1918, când acesta a fost confiscat de bolșevici.

Născut la 9 aprilie 1953 la Groznîi, în Ce-cenia, A.G. Mosiakin a început să publice în anii '80 ai secolului trecut în presa centrală so-vietică, unde s-a remarcat ca jurnalist și istoric de investigații în *Ogoniok* (Flăcăruia) și *Patrimoniul nostru*, o revistă de cultură și istorie, înființată la inițiativa academicianului Dmitri Serghheevici Lihaciov.

Articolele sale erau deosebit de apreciate, întrucât se remarcă printr-o riguroasă documentare și predilecta abordare a unor subiecte tabu în societatea și publicistica so-vietică: vânzarea de către condu-cerea bolșevică (în anii '20 și '30)

... și cea a volumului care a lămurit, pentru prima oară, pe baza documentelor din arhivele ruse, cum au cheltuit bolșevicii Tezaurul B.N.R., încredințat cu acte cu valoare de tratate internaționale Guvernului imperial rus, care s-a angajat să îl păstreze și returneze la cererea părții române

Prima pagină și cea cu semnăturile originale ale protocolului din 16 februarie 1917 privind depunerea primului transport de aur din rezerva B.N.R. în Palatul Armelor și predarea lui către împăterniciții ruși

a moștenirii culturale a Rusiei (comori ale Ermitajului și palatelor-muzeu din Leningrad, odore bisericești și mănăstirești etc.); crearea Fondului de export pentru antichități; contrafacerea și contrabanda cu opere de artă confiscate abuziv din muzeele de stat și colecțiile particulare etc. Pe baza cercetărilor și investigațiilor sale, Mosiakin a scris o serie de cărți: *În spatele vălului mitului chihlimbarului. Comori din culisele războaielor, revoluțiilor, politici și serviciilor de informații* (2008), *Colierele de perle din Sankt Peterburg și Europa jefuită* (2014), *Camera de chihlimbar* (2015), *Falsificări și mistificări: de la artă la politică* (2016), *Soarta aurului Imperiului Rus în contextul istoriei* (2017), *Blestemul prusac. Secretul camerei de chihlimbar* (2018), *Europa jefuită. Comori și Al Doilea Război Mondial* (2018).

Materialele publicate în cărțile și studiile sale au fost folosite în filme artistice sau documentare ale unor canale centrale de televiziune din Rusia: „Vândut. Uitat. Pe urmele diademei regale“ (2005), „The Amber Room“ (Camera de chihlimbar, 2015), „Pe urmele

Documentul din 1 octombrie 1920, publicat de istoricul rus Mosiakin

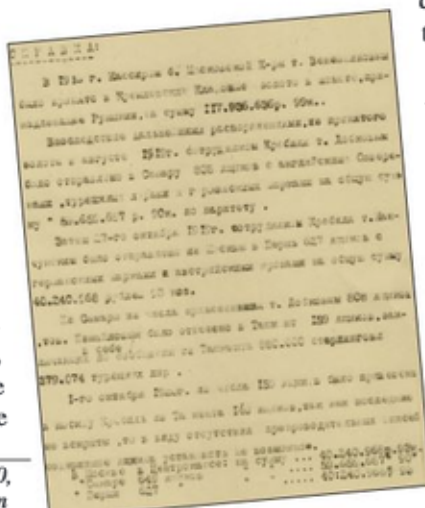
camerei de chihlimbar“ (2016), „Marele jaf. Secretul comorilor din Pskov“ (2018), „Coroana sub ciocan“ (2018), „Aurul arian. Ultimul secret al Reichului“ (2019), „Aurul lui Kolceak“ (2020).

Ampla lucrare *Aurul Imperiului Rus și bolșevicii, 1917–1922. Documente cu comentarii și analiză* este rezultatul unor îndelungate și sistematice cercetări arhivistice și abordează, în opinia echipei redacționale a Editurii, o zonă întunecată în istoria Rusiei, iar „documentele publicate în cele trei volume fac lumină în acest sens. Ele arată rolul special pe care aurul țarist l-a jucat în desfășurarea și urmările războiului civil din Rusia și dezvăluie legăturile secrete ale liderilor bolșevici cu oligarhia financiară mondială, permițându-ne să privim în culisele evenimentelor

istorice care au salvat regimul bolșevic de la prăbușire. Aproape toate cele 742 de documente din lucrare provin de la Arhiva Economică de Stat Rusă și sunt făcute publice pentru prima dată, în facsimile [...]. Documentele prezentate și analiza lor ne obligă să aruncăm o privire nouă asupra evenimentelor istorice de acum 100 de ani, care au determinat viitorul Rusiei și al lumii întregi.“

Fără a mă dezice de aprecierile critice făcute la adresa autorului și incluse în *Destinul* – referitoare la presupusele restituiri sovietice din Tezaurul B.N.R. efectuate în 1934 (sic!) și 1956 sau evaluarea cantității de aur depuse în decembrie 1916 la Moscova de la peste 93 la doar 70 de tone (*Destinul*, pp. 111 și 113) –, semnez că trilogia *Aurul* conține aproape 30 de documente arhivistice și considerente („cu comentarii și analiză“, cum le denumește autorul) inedite referitoare la „chestiunea aurului românesc“. Acestea confirmă sau, după caz, completează informațiile documentate arhivistice din *Destinul* și corectează unele susțineri esistice din *Soarta*.

Astfel, prezentarea de către A.G. Moseikin a

istoricului Tezaurului B.N.R. la Moscova începe cu o precizare documentată arhivistic privind depunerea acestuia în Palatul Armelor și predarea lui către împuterniciții ruși care au semnat protocolul din 16 februarie 1917: „În 1916, casierul fostei Filiale din Moscova [a Băncii de Stat ruse – *n.n.*], tovarășul Veniaminov, a primit în Depozitele Kremlinului aur în monete aparținând României în sumă de 117.936.636 de ruble și 99 copeici.”

În plus, titlul dat de autor acestui document, redactat la 1 octombrie 1920, explică, pentru cititorul neavizat, că „rezerva de aur a României” a fost „transferată în decembrie 1916, de regele Ferdinand I și Guvernul român pentru depozitare temporară în Rusia și a ajuns la dispoziția Guvernului sovietic după Revoluția din octombrie.”

Nu în ultimul rând, valoarea aurului românesc (echivalată de către experții financiari bolșevici la 117.936.636 de ruble și 99 copeici) se regăsește în toate documentele arhivistice rusești care fac

referire la integritatea Tezaurului B.N.R., gestionat de Guvernul sovietic – prin Comisariatul Poporului pentru Finanțe (NKF) și Banca Poporului –, de la confiscarea lui (ianuarie 1918) și până în mai 1921.

Pentru a se putea urmări – cu ajutorul documentelor identificate în arhivele ruse – destinul sovietic al Tezaurului bancar românesc, trebuie plecat de la „Inventarul general” al aurului evacuat la Moscova și depus în Palatul Armelor la Kremlin (document anexat Protocolului încheiat la Iași, la 14/27 decembrie 1916, și semnat la Moscova, la 16 februarie 1917).

În acest document (redactat în limba rusă și semnat la Moscova de delegații celor două părți), care este păstrat în original la Banca Națională a României, am adăugat (în ultimele două coloane) ponderea fiecărei componente monetare a Tezaurului bancar (primul transport) predat împuterniciților ruși prin protocolul din 16 februarie 1917, o operațiune utilă pentru urmărirea destinului sovietic al aurului României:

Nr. crt.	Numărul de:		Bunuri de Tezaur (natura monetei)	Valoarea totală (în moneda de referință)	Cursul, în lei aur	Valoarea totală (în lei aur)	Ponderea în:	
	lăzi	saci					"Total Tezaur (%)"	Tezaur BNR (%)
1.	111	885	Lire engleze	886.482,00	25,22	22.357.076,04	6,95	7,11
2.	550	4.387	Coroane austriece	87.789.560,00	1,05	92.188.488,00	28,67	29,31
3.	726	5.801	Mărci germane	116.050.000,00	1,235	143.321.750,00	44,57	45,56
4.	48	377	Lire otomane	379.074,75	22,70	8.604.996,82	2,68	2,74
5.	7	52	Caroli români	1.065.705,00	1,00	1.065.705,00	0,33	0,34
6.	288	2.304	Napoleoni	46.117.140,00	1,00	46.117.140,00	14,34	14,66
7.	2	13	Monete rusești (n)	139.130,00	2,66	370.085,80	0,11	0,12
8.	1	4	Monete rusești (v)	37.983,45	20,60	101.298,40	0,03	0,03
9.	1	—	Monete diverse	103.605,12	1,00	103.605,12	0,03	0,03
10.	3	—	Lingouri de aur	337.247,80	1,00	337.247,80	0,10	0,11
11.	1	—	Ladă de fier	13.063,86	1,00	13.063,86	0,01	0,01
TEZAUR BNR	1.738	13.823	Monete și lingouri din aur, ladă de fier			314.580.456,84	100,00%	
	2	—	Bijuteriile reginei	7.000.000,00	1,00	7.000.000,00	2,18	0,00
TOTAL TEZAUR	1.740	13.823	Tezaurul BNR și bijuteriile reginei Maria			321.580.456,84	100,00%	

(Va urma)

FIAT 124 SPECIAL ȘI RENAULT 16 ÎN ROMÂNIA

FIAT 124 Special

PETRE OPRÎȘ

Cea de-a treia expoziție de produse industriale italiene organizată în România a avut loc în perioada 22 iunie – 2 iulie 1967, sub conducerea directorului dr. Franco Tardioli și s-a desfășurat la Complexul expozițional de la Piața Scânteii.

Evenimentul s-a numit „Italia produce” și a fost organizat de Institutul Italian pentru Comerțul Exterior. Potrivit datelor publicate de autoritățile române, expoziția a fost vizitată de peste 200.000 de persoane, în 11 zile.

Printre vizitatorii expoziției s-a aflat și Nicolae Ceaușescu, în după-amiaza zilei de miercuri, 28 iunie 1967. A fost însoțit de Chivu Stoica, Gheorghe Apostol, Emil Bodnăraș, Alexandru Bârlădeanu, Alexandru Drăghici, Paul Niculescu-Mizil, Ilie Verdeț și de alți lideri de partid și de stat. Printre exponatele pregătite pentru prezentare s-au aflat trei automobile (FIAT 124, FIAT 125 și FIAT 2300 S Coupé), un autovehicul utilitar ușor FIAT 238, trei minibusuri (diferite modele FIAT 314 și OM Tigrotto), cel puțin un autovehicul de transport OM Titano și un tractor FIAT 415 (model produs în serie la Brașov, începând din toamna anului 1969, pe baza licenței de fabricație negociate în anul 1966 de autoritățile române).

Renault 16

Prezentarea la București a celor trei automobile FIAT, precum și a vehiculului utilitar FIAT 238 era firească deoarece autoritățile române au fost interesate de cumpărarea de autovehicule occidentale chiar

și după semnarea în capitala României, la 6 septembrie 1966, a contractului cu privire la achiziționarea licenței de fabricație a modelului Renault 12. În acel document s-au precizat și condițiile privind montarea

în România a modelului Renault 16, începând din primul trimestru al anului 1969.

Este adevărat că, după semnarea aceluși contract, autoritățile de la București s-au răzgândit, însă până în prezent

Tractorul FIAT 415

nu am reușit să găsim documente care să ne dezvăluie dacă Nicolae Ceaușescu a fost influențat în decizia de a schimba modelul Renault 16 cu Renault 8 după ce a vizitat la 4 noiembrie 1966 expoziția de produse industriale a R.P. Bulgare. La unul dintre standurile organizate la pavilionul de la Piața Scânteii au fost expuse atunci două autoturisme Renault 8 (redenumite Bulgarrenault de autoritățile de la Sofia).

În asemenea condiții, ne putem întreba și dacă ezitățile pe care le-au avut autoritățile române privind alegerea primului model de automobil care urma să fie montat la Colibași au fost cunoscute suficient de bine la Torino, astfel încât reprezentanții firmei FIAT să proiecteze în perioada 1967 – 1968 și să ofere autorităților de la București modelul FIAT 124 Special „Romania”.

Lansat în luna octombrie 1968, FIAT 124 Special a fost o variantă de lux a modelului standard prezentat în anul 1966 – care a câștigat titlul de „Automobilul european al anului” în 1967. Încercătoare în noul motor de 1438 cm³ (prevăzut cu supape în capul cilindrilor) și

în noua suspensie la roțile din spate (o axă rigidă și cinci brațe de prindere, unul transversal și patru longitudinale), conducerea companiei italiene a prezentat modelul FIAT 124 Special în luna noiembrie 1968 la cea de-a 50-a ediție a Salonului Auto de la Torino. Acel automobil se distingea de versiunea standard printr-o grilă dreptunghiulară pentru motor cu patru faruri rotunde încorporate, tampoane de cauciuc verticale mai mari montate pe barele de protecție, roți cu orificii rotunde de ventilație (la fel ca la modelele sport), mânere noi pentru uși, lămpi de semnalizare prevăzute cu reflectoare integrate și o lampă centrală de culoare albă pentru semnalizarea mersului în spate. La interior, tabloul de bord era reproiectat și prevăzut cu o consolă pentru un aparat de radio, volanul nu mai avea claxon în mijlocul său, iar fețele de uși și scaunele erau îmbunătățite.

Evident, conducerea companiei italiene nu putea fi mulțumită doar de vânzarea în România a unor autovehicule speciale realizate în fabricile proprii (cel puțin o autocisternă FIAT 682 N3, cu semiremor-

că, folosită la 13 septembrie 1967 pentru alimentarea cu combustibil a unui avion IL-18 (YR-IMM) din Flotila specială, pe aeroportul Băneasa, sau în uzinele firmei „Officine Meccaniche”, deținută de FIAT și care a furnizat în anul 1968 vehicule OM Titano și semi-remorci de transport a uleiului alimentar pentru Întreprinderea de stat pentru comerț exterior „Romagricola”.

Este interesant de remarcat faptul că, după încheierea contractului cu compania FIAT privind fabricarea sub licență a tractoarelor de 45 CP la Brașov, pe piața din România au apărut mai multe loturi de autoturisme și autocare FIAT. Până în prezent nu am reușit să găsim în arhivele din România informații privind o condiționare de către reprezentanții firmei italiene a acordării licenței respective de vânzarea pe piața românească a unor modele de automobile și autocare proprii. Această ipoteză trebuie să fie avută în vedere în analiza istorică, însă sunt necesare și documente pentru a o confirma.

În anul 1969, reprezentanții firmei FIAT au discutat cu autoritățile de la București despre construirea unei fabrici de automobile FIAT 124 Special în România. La 20 iulie 1973, Giovanni Agnelli a recunoscut, în discuția cu Nicolae Ceaușescu, faptul că partea italiană s-a retras de la discuțiile din anul 1969 deoarece „eram prea mult angajați în străinătate cu construirea unei mari uzine de automobile în Uniunea Sovietică, uzină care ne-a luat atât resursele umane cât și cele tehnice”. Tot în anul 1969, la uzina de la Mioveni

se fabricau deja două modele de autoturisme franzezești (Renault 8, de la 3 august 1968, și Renault 12, de la 21 august 1969), iar autoritățile române nu aveau fonduri valutare suficiente pentru a achiziționa o nouă licență de fabricație pentru automobile.

Probabil, reprezentanții firmei FIAT au înțeles situația respectivă și nu au dorit să se complice, în condițiile în care ei aveau mult de lucru în Uniunea Sovietică, iar autoritățile de la București se străduiau să rezolve problemele inerente care apăreau la începutul fabricației unui nou produs. În același timp, conducerea companiei FIAT era interesată să promoveze noul model de berlină FIAT 130, prezentat în premieră, în luna martie 1969, la cea de-a 39-a ediție a Salonului Internațional de Automobile de la Geneva, care înlocuia modelul FIAT 2300.

Apariția modelului Renault 16 în România a fost, de asemenea, complicată. O referire la acel model există în memorandumul C.I.A. privind „evoluțiile recente în producția de automobile de pasageri din țările comuniste europene” – document finalizat la 1 noiembrie 1967. Acesta conține, printre altele, două tabele statistice în care România nu se afla într-o situație de învidiat. Analistii americani au estimat atunci că în România erau înregistrate doar 25.000 de automobile în anul 1965, revenind 760 persoane la un autoturism (pe ultimul loc din acea statistică). Pe poziția imediat

Dacia 1100 cu Nicolae Ceaușescu la volan, în uzina de la Colibași (fototeca online a comunismului românesc, cota 169/1968)

superioară se afla Bulgaria, cu 55.000 de automobile înmatriculate și 150 de persoane la un autoturism.

Același memorandum al C.I.A. ne oferă următoarea surpriză: „În toamna anului 1966, România a semnat un contract cu Renault în valoare de 60 – 70 de milioane de dolari pentru o uzină capabilă să producă anual 50.000 de Renault 16. Uzina este acum în construcție la Pitești și asamblarea de automobile este planificată să înceapă în anul 1969, cu operaționalizarea aproape completă a capacității de producție în anul 1970. Anterior, România nu a fabricat automobile, cu toate că jeepuri de tip sovietic sunt produse începând din anul 1959, și are cel mai mic număr de automobile *per capita* din toate statele comuniste europene. Inițial, în uzină vor fi montate automobile din subansamble importate, însă există planuri de creștere graduală a componentelor produse pe plan intern după anul 1970. România va achita parțial uzina prin aprovizionarea Franței cu

cutii de viteze românești. România a comandat la o companie americană mașini de tăiat angrenaje pentru uzină”.

Cunoscând legende care circulă în România despre uzina de la Colibași, precum și dorința unor români de a inventa povești pe tema autoturismelor fabricate la Colibași, ne-am pus întrebarea dacă nu cumva ne confruntăm cu un caz de informații bazate pe zvonurile care se vehiculau la acea vreme în România.

Din fericire, răspunsul la întrebarea noastră despre planul privind fabricarea la Colibași a modelului de autoturism Renault 16 l-am găsit în arhivele de la București. Elaborat la 14 septembrie 1966 și semnat de inginerul Gheorghe Cioară (ministru al Comerțului Exterior), documentul inedit descoperit are următorul conținut: „Ca urmare [a] aprobării notei comune, Ministerul Comerțului Exterior a invitat la București pe dl Dreyfus, președintele Regiei Renault, cu care în zilele de 31 august și 1 septembrie 1966 a convenit prevederile principale ale contractului. Contractul, după elaborarea sa amănunțită, a fost semnat la București la data de 6 septembrie a.c. de dl Dreyfus, care a revenit în acest scop la București.

Principalele prevederi ale contractului sunt următoarele:

1. Asimilarea integrală a tipului de autoturism R 117 [modelul de serie Renault 12, redenumit în România Dacia 1300 – nota P. Opreș], producția căruia urmează să înceapă cu montaj de piese

importate la 1 octombrie 1969, simultan cu începerea producției în serie în Franța.

La sugestia Regiei Renault s-a prevăzut ca din trimestrul I 1969 să înceapă montajul tipului de autoturism R 16. Aceasta va permite verificarea liniei de asamblare și finisare, precum și școlarizarea personalului român.

Utilajele din linia de montaj care, prin trecerea la montarea autoturismului R 117, vor deveni nefolositoare, vor fi restituite Regiei Renault, în afară de cazul în care partea română se va hotărî să monteze în continuare un număr redus de autoturisme Renault 16.

Tipurile care se vor putea produce sunt: autoturismul R 117, autoutilitara, precum și cele derivate din acestea, ca station cu patru și două uși, comercial, pick-up.

Firma urmează să comunice, în cadrul aceluiași preț, toate ameliorările aduse în uzinele proprii autoturismului R 117, pe toată durata contractului, iar în cazul în care în primii opt ani de la semnarea contractului va trece la fabricarea tipului succesor, se obligă să remită documentația și dreptul de fabricație în cadrul prețului contractual.

Firma asigură părții române dreptul de a fabrica și piesele pentru care firma nu deține licențe proprii.

Școlarizarea personalului român se va face în Uzinele Renault cu începere din anul 1967, într-un volum de 300 oameni – lună. [...]

3. Prețul licenței, a[1] documentației și a[1] tuturor presta-

Dacia 1300

țiilor contractuale pentru autoturism, autoutilitară și station cu patru uși este de 42.525 mii lei valută, față de 61.177 mii lei valută prevăzut în nota comună.

În cazul în care partea română va solicita și documentațiile pentru station cu două uși, comercial, pick-up, va plăti o sumă forfetară de 3.050 mii lei valută. [...]

În nota comună s-a prevăzut, de asemenea, importul în perioada 1967 – 1968 a 8.000 de autoturisme.

Ca urmare a reducerilor de preț obținute în cursul tratativelor, efortul valutar pentru licență și sublicențe, CKD [piese și subansambluri importate din alte țări – nota P. Opreș] și 8.000 turisme se reduce de la 339.874 mii lei valută prevăzut în nota comună, la 310.280 mii lei valută, adică cu cca 30 mil. lei valută.

5. Condițiile de plată convenite sunt:

a) Licență

– 20% la livrarea documentației

– 80% în plăți eşalonate pe toată durata contractului (până în 1976)

b) Colecții CKD și autoturisme

– 10% la livrare

– 90% în credit pe 4 ani cu 5,75% dobândă

c) Utilaje și instalații ce se vor achiziționa de la Firma Renault

– 20% până la recepția instalațiilor

– 80% credit pe 8 ani cu 6% dobândă, cu condiția ca volumul minim al furniturii să fie de 12 mil. \$.

6. Față de prevederile notei comune, în care dreptul de export era asigurat numai pentru țările socialiste cu excepția Iugoslaviei, în cursul tratativelor s-a convenit să se extindă acest drept și în Iugoslavia, iar în proporție de 10% din volumul producției anuale și în țări capitaliste.

În ultimele două cazuri exportul se va realiza numai prin reprezentanții firmei Renault.

7. Printr-o scrisoare predată la semnarea contractului, Regia Renault își exprimă intenția de a cumpăra mărfuri românești din sectorul industriei chimice și al construcțiilor de mașini de cca 18.000.000 \$, ceea ce reprezintă 40% din volumul importului nostru de CKD și autoturisme pe toată durata contractului.

În concluzie, analiștii americani ai Agenției Centrale de Informații au avut informații parțial corecte (nu cunoaștem încă de la cine anume: de la români sau de la francezi?) despre planul autorităților de la București de a colabora cu firma Renault pentru realizarea la Colibași a două modele de autoturisme: Renault 16 și Renault 12. În primul trimestru al anului 1969 urma să aibă loc asamblarea în România a

Renault 10 Major

primului exemplar Renault 16, model propus de francezi și acceptat inițial de autoritățile de la București.

În anul 1966, prețul de vânzare al modelului Renault 16, anunțat în presa vest-germană de Deutsche Renault Automobil-Gesellschaft KG din Brühl (o localitate situată în imediata apropiere a orașului Köln), a fost de 7.490 de mărci. Echipat cu un motor de 1.470 cm³ (55 CP), acel model de autoturism a fost oferit spre vânzare în luna mai 1967, de același dealer, cu 150 de mărci mai mult decât în anul precedent.

Cursurile de schimb valutar pentru marca vest-germană și dolarul S.U.A. erau stabilite pe piața financiară internațională, în timp ce liderii comuniști de la București utilizau un curs artificial de schimb al monetei naționale. Leul era extrem de puternic, comparativ cu valutele respective, pentru a se putea achiziționa mărfuri din străinătate – care se vindeau apoi în România cu prețurile stabilite la Comitetul de Stat al Planificării. De exemplu, la 2 martie 1967 a fost vândut la Craiova un autoturism Renault

16, echipat cu un motor de 1.470 cm³ (63 CP), pentru suma de 72.500 de lei. Dacă s-ar fi ținut cont de prețul de pe piața vest-germană și de cursul de schimb valutar de la București, acel autoturism nou ar fi trebuit vândut de Întreprinderea de Difuzarea Materialelor Sportive (Magazinul Auto București) cu un preț de 11.320 lei (în anul 1966) sau 11.546 lei (în luna mai 1967).

Un alt caz este cel al autoturismului Renault 8. Modelul respectiv a fost vândut pe piața românească sub marca Dacia 1100, începând din toamna anului 1968, cu un preț de 55.000 lei. Același model a fost oferit în anul 1966 pe piața vest-germană cu un preț de 5.290 mărci – o sumă echivalentă cu 7.995 lei la cursul de schimb valutar de la București.

Diferențele de prețuri înregistrate la produsele identice vândute în România și R.F.G. ne oferă câteva indicii referitoare la distorsiunile care au fost create în economie de autoritățile comuniste de la București prin planificarea centralizată a acesteia. Totodată, se poate înțelege mai

ușor motivul pentru care planul privind montarea la Colibași a modelului Renault 16 a fost schimbat în favoarea modelului Renault 8. În prezent, putem să presupunem faptul că autoritățile române au comparat prețurile de vânzare ale celor două autoturisme pe diferite piețe (7.490 mărci vs. 5.290 mărci, în R.F.G.) și au ținut cont de puterea redusă de cumpărare a cetățenilor români care doreau să dețină un autoturism montat sau fabricat sub licență în România. De asemenea, s-ar fi putut analiza în paralel și prețurile de cost ale celor două modele de automobile, care presupuneau niște investiții mai mari în cazul Renault 16 – pe care autoritățile de la București nu doreau să le facă din cauza fondurilor valutare insuficiente din acel moment și din următorii trei ani.

De ce a fost preferat Renault 8 în locul modelului Renault 10 Major – care avea o caroserie nouă, însă partea mecanică era aceeași? Răspunsul la această întrebare este simplu: Renault 10 Major a fost evaluat în anul 1966 în scopul fabricării sale sub licență în România și respins de specialiștii români care l-au analizat, deoarece ținuta sa de drum era foarte slabă pe drumurile umede și nu se puteau obține din acel model versiuni utilitare (station și comercial) din cauza motorului montat în partea din spate a vehiculului. Totodată, la București s-a considerat că Renault 10 Major urma să fie menținut în fabricație maxim trei ani de firma franceză, iar posibilitățile de dezvoltare a acestui model erau reduse. ■

ANTIFASCIȘTII ROMÂNI ÎN INSURECȚIA NAȚIONALĂ SLOVACĂ

Partizani slovaci

PETER KOPECKÝ
(Facultatea de Filosofie a Universității
„Constantin Filozoful“, Nitra,
Slovacia)

Titlul articolului ar putea să-și surprindă pe cititori, pentru că istoricii din Cehoslovacia s-au referit aproape întotdeauna doar la participarea celor două Armate românești, 1 și 4, la eliberarea Cehoslovaciei sau anume a Slovaciei. Între acești autori se aflau în primul rând specialiștii cehi, admiratori ai limbii române și ai României. Până în anul 1989, presa slovacă a scris doar sporadic despre luptele armatelor române pe teritoriul Slovaciei. Din fericire, informații despre fapte ale soldaților români, sacrificiul, eroismul lor și relațiile pozitive cu populația slovacă pot fi găsite și în cronicile municipale și orașenești locale.

Antifasciștii români care acționau încă de la sfârșitul anului 1941 pe teritoriul Slovaciei pot fi împărțiți în trei grupuri fundamentale. Primii erau românii capturați pe frontul sovietic, care inițial făceau parte din Divizia „Tudor Vladimirescu“. După o pregătire specială, au fost parașutați în Slovacia, împreună cu partizani sovietici. Sediul ucrainean al mișcării de partizani de la Kiev a trimis primele trupe destinate acțiunilor pe teritoriul inamic la sfârșitul lui iulie 1944.

Cel de al doilea grup a fost format din soldați români capturați în Transilvania de Nord, în Ungaria și în Slovacia după 23 august 1944. Germanii i-au transportat prin teritoriul nostru. Unii au reușit să evadeze direct din tren ori în timpul prelungitelor halte. Acest lucru s-a întâmplat abia la sfârșitul lunii octombrie și în noiembrie 1944.

Din cel de al treilea grup, special, au făcut parte antifasciștii slovaci care au trăit în regiunile slovace ale României în timpul celui de Al Doilea Război Mondial. Acești slovaci români au fost fie angajați în activitate conspirativă, ca de exemplu profesorul Ján Bubán, care a luptat în armata cehoslovacă din Marea Britanie, ca J. Kolařík sau ca alții care au fost membri ai Primului Corp de armată cehoslovac din U.R.S.S. Unul dintre membrii acestuia, profesorul J. Horský, a căzut în timpul eliberării orașului Martin, în aprilie 1945. Nu trebuie să-i uităm pe dezertorii din armata

*Unitate a armatei slovace
care a participat la Insurecție*

ungară, recrutați de Horthy din Transilvania. Nu se poate stabili numărul lor, deoarece, în cele mai multe cazuri, au fugit împreună cu soldații maghiari și vorbeau maghiara.

Din primul grup au sosit în Slovacia Alexandru Cremene, Ion Olteanu, Gheorghe Popescu, Gheorghe Vasile și Nicolae Lăuțușu. Împreună cu partizanii sovietici parașutați s-au alăturat detașamentului Kaledin din apropierea localității Tisovec, în iulie 1944. După izbucnirea Insurecției (este vorba despre revolta unei părți a armatei slovace împotriva ocupării Slovaciei de Wehrmacht, începând cu 29 august 1944, precum și împotriva regimului colaboraționist al președintelui slovac Jozef Tiso), au controlat linia Lubeník – Železnovo – Plešivec – Murán – Tisovec. După înăbușirea Insurecției, au trecut creasta Muntelui Kohút-Stolica și s-au alăturat soldaților răsculați în apropierea localității Slavošovce. S-au concentrat

pe activități de diversiune, au distrus poduri, au obținut informații despre inamic și le-au raportat telegrafic în mod regulat la Kiev. În noiembrie 1944 s-au retras în regiunile Volovec, Zlatá Idka, Rožňava, Krásna Hôrka și Smolník. Aici a avut loc lupta lor cea mai grea cu nemții, în care a căzut Nicolae Lăuțușu. În ianuarie 1945 s-au alăturat armatei sovietice lângă Košice. Peste 100 de dezertori maghiari li se alăturaseră mai înainte; 15 dintre aceștia erau partizani români din Transilvania. La 3 februarie 1945 partizanii români au fost primiți la sediul Frontului 4 Ucrainean și trimiși în patrie.

În unitatea de partizani Buďonnyj au mai acționat patru români: Mihai Rău, Petre Negru, Nichifor Constantin, Iancu Radu. Toți patru au primit medalia „Partizan în războiul pentru apărarea patriei”, din ordinul Statului Major al Partizanilor din Kiev. În perioada octombrie 1944 – ianuarie 1945, activitatea lor s-a concentrat în zonele Prešov, Rakovec, Lipovec și Košice. Inițial, unitatea avea 16 membri, în ianuarie 1945 erau deja peste 150. Au acționat în special pentru distrugerea depozitelor de muniții ale garnizoanelor germane.

În unitatea Krasnov, formată din 25 de membri, staționată inițial la aeroportul Tri Duby (Trei Stejari), nu departe de Zvolen, au fost doi români. Membrii acesteia s-au deplasat de la Tri Duby la Valaská Belá, Ilava și Dubnica. Au întrerupt și avariat mai întâi linia de înaltă tensiune din apropierea fabricii de armament de la Dubnica și au eliberat un grup de francezi deportați la muncă forțată. Unii dintre francezi evadaseră înainte și

au luat parte la Insurecție. După eliberarea fabricii de armament, li s-au alăturat și ceilalți francezi; în Insurecția slovacă au luptat 400 de francezi, dintre care 106 au căzut în luptă, și 100 de români.

Ulterior, unitatea lui Krasnov a fost destrămată și membrii ei s-au alăturat unităților căpitanului Ždanov și Teodor Póla. Ambii români din acest grup – Alexandru Brădean și Mircea Gogoia – au fost decorați. Din brigada Jermak a făcut parte Nicolae Găneț și Nicolae Munteanu. După parașutarea în septembrie 1944 în zona Bazinului Moravo-Silezian, au fost ajutați de L. Janošová, H. Konopek și B. Bohuš. Grupul controla căile

ferate dintre Cehia și Slovacia și înainta rapoarte despre desfășurarea inamicului.

Patrioții români au mai fost activi în unitățile Gottwald, Jánošík, Lenin, Stalin, Hornonitrianska partizánska brigáda (Brigada de Partizani Nitra Superioară), Kriváň, Smrt' fašizmu (Moartea fascismului), Kirov și Karasev-Stepanov. Nu avem date detaliate despre numărul lor, știm doar că în diviziile Hrușciiov și Kovpak au fost 13, respectiv 23 de români.

Al doilea grup era format din refugiați din transporturile germane, capturați inițial în

*Medalie decernată
celor care au luptat
în Hornonitrianska partizánska
brigáda*

*Jozef Tiso decorează militari germani
care au ajutat la înăbușirea Insurecției slovace*

Transilvania sau Slovacia. Prietenia apropiată a subsemnatului cu fostul lector de limba română de la Facultatea de Filosofie a Universității „J.A. Komenský” din Bratislava (1974 – 1977), prof. E. Negrici, mi-a permis să îl cunosc pe Victor Măceșanu, din satul Castranova, județul Dolj. S-a vorbit mereu despre activitățile lui Măceșanu în unitatea de partizani de lângă Malužina, Poprad și Levoča, care era comandată de căpitanul Korenko. Povestea completă a acestei persoane extrem de curajoase nu poate fi descrisă pe deplin aici. Din fericire, întreaga sa odisee din captivitate, ca refugiat și partizan, a fost prelucrată de profesorul Negrici în cartea *Omul din Castranova*. Ea ar putea să stea la baza unui film despre acest erou necunoscut. V. Măceșanu era foarte respectat în unitate: știa să opereze și să repare posturi de radio, mitraliere ușoare și aruncătoare de mine. El însuși a comandat o echipă de aruncătoare; era singurul român din unitate. A fost distins cu medalia comemorativă acordată de Comitetul Central al Uniunii cehoslovace a luptătorilor antifasciști cu ocazia împlinirii a 30 de ani de la eliberarea Cehoslovaciei de armata sovietică (sic!). Diploma a fost semnată de președintele Cehoslovaciei Gustáv Husák (1975 – 1989).

Este incontestabil că cel mai mare ajutor material, militar și politic pentru Insurecția slovacă a fost oferit de Uniunea Sovietică. Dar masacrarea la Martin a Misiunii militare germane care se refugia cu trenul din București, prin Ungaria și Slovacia, către Germania, inițiată de partizanii sovietici, a fost contraproductivă. Misiunea fusese capturată de insurgenții slovaci după ce primiseră informații de la lucrătorii feroviar.

Sub pretextul protecției, au fost duși la cazarma din Martin, unde au fost însă lichidați, cu excepția copiilor, la 28 august, la îndemnul partizanilor sovietici aflați sub influența băuturilor alcoolice. Copiii au fost duși de insurgenții slovaci la spitalul din Martin, dar după câteva zile au fost și ei omorâți de partizanii sovietici. Sacrificiul misiunii militare germane a provocat ocuparea imediată a Slovaciei de Wehrmacht.

În ziua de 2 mai 2005, regele Mihai a venit în Slovacia pentru a onora personal memoria soldaților români căzuți. Monarhul, în vârstă de 83 de ani, a condus singur mașina de la București la Bratislava. În această călătorie a fost însoțit de soția sa Ana de Bourbon-Parma și de ginere, principele Radu. Cimitirele pe care le-au vizitat (Zvolen, Stará Turá și Trenčianska Teplá) sunt întreținute de partea slovacă, iar pe parcursul lunilor de vară se ocupă de ele, pe baza unui acord bilateral, și voluntari români.

Rămâne de neînțeles faptul că nici istoriografia slovacă și nici cea română nu s-au preocupat în detaliu de comparații sau de consecințele ambelor revolte antifasciste. Abia în anul 2012, comisia mixtă de istorici slovaci și români s-a ocupat în cele din urmă în comun cu cercetarea și publicarea ambelor evenimente istorice; și-a îndreptat atenția în special asupra cronologiei acestora, contextului, consecințelor geopolitice, acțiunilor soldaților slovaci care fugeau în 1944 de pe frontul rusesc în unități românești, ca și despre impactul ambelor momente asupra dezvoltării ulterioare a războiului etc.

Pe lângă participarea partizanilor sovietici la Insurecția slovacă, cea a partizanilor români trebuie considerată una simbolică. Acești luptători curajoși aveau în minte vechea prietenie cehoslovaco-română care decurgea din Mica Înțelegere. Existau și concetățeni loiali slovaci în România (inițial în secolul al XVIII-lea, în România trăiau în jur de 200.000 de slovaci și cehi, predominând slovaci).

Sacrificiile făcute de soldații și partizanii români pe teritoriul nostru au fost piatra de temelie a noilor relații dintre țările noastre după 1947 sau 1948, când s-a instituit sistemul pro-sovietic în ambele țări.

În încheiere vom cita cuvintele relevante dintr-un articol semnat de Vladimír Jancura: „În Slovacia, începem să ne amintim de eliberatorii români, mai ales cu ocazia aniversării sfârșitului celui mai teribil dintre războaie.” ■

În contextul evenimentelor din 1848 – 1849 s-a conturat o orientare nouă de politică externă (Magazin istoric, nr. 4 – 12/2023; 1/2024).

SCOLI DE GÂNDIRE ÎN POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI

Dr. MIHAIL E. IONESCU

Marea Strategie Națională a înregistrat modificări de substanță în cursul evenimentelor anilor 1848 – 1849 din spațiul statalității românești. Mai ales evoluțiile revoluționare din Transilvania anilor 1848 – 1849 au impus recalibrări, ideologice și geopolitice, aduse acestui program național, corespunzător celor constatate sau experimentate. Ele sunt strâns legate de orientarea externă de viitor a națiunii române în ansamblu.

*Adunarea de la Blaj, tablou de Ion Petcu
(Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia)*

Zlatna – Sibiu, 28 decembrie 1848: „Stat independent Dacia.” Când românii ardeleni s-au adunat, odată cu toți europenii electrizati de revoluția din Franța, la 3/15 mai 1848, la Blaj, și au expus programul lor național, au cerut, în principal, atât recunoașterea statutului legal și distinct de națiune, cât și evitarea anexării Transilvaniei la Ungaria. În cele două afirmări erau condensate realități presante. Mai întâi, abolirea statutului de comunitate „tolerată”, care dăinuia în provincie din secolele XV – XVI, în contradicție flagrantă cu trecutul istoric – băștinași versus migranți sau colonizați –, cu ideile epocii și aspirațiile naționale. Această revendicare fusese afirmată permanent și

uneori (deși a prevalat calea memoriilor) violent în ultima sută de ani. În al doilea rând, anexarea/alipirea Ardealului la Ungaria era o negare a trecutului istoric multiseclar al voievodatului originar românesc și, în consecință, pierderea identității de actor statal distinct. Mai mult, avându-se în vedere existența unei comunități maghiare substanțiale în provincie, anexarea prefigura un viitor de asimilare – cum se va și întâmpla – a românilor în ritm accelerat, precum și o separare totală de celelalte două principate extracarpatice. Ambele revendicări exprimau așadar exigențe naționale de natură existențială, vizând viitorul statalității și națiunii române. Ceea ce trebuie

Timotei Cipariu,
tablou de Mișu Popp
(1827 – 1892)

August Treboniu Laurian
(sursa: galeriaporetrelor.ro)

Protopopul
Ioan Popasu,
tablou de Mișu Popp

Ioan Brad de Lemeny

menționat este faptul că aceste revendicări erau expresia voinței unanime a românilor ardeleni, indiferent de confesiune religioasă, Adunarea de la Blaj având în frunte liderii credincioșilor atât ortodocși, cât și greco-catolici.

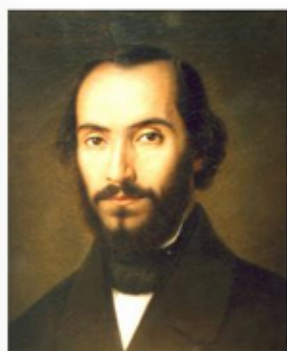
Adunarea de la Blaj a decis elaborarea unui memoriu care să fie prezentat împăratului habsburg, Ferdinand, și a ales o delegație din 13 notabili care să-l susțină. În final, această delegație a fost alcătuită din doar patru lideri, anume T. Cipariu, cleric unit, secretar al Adunării de la Blaj, August T. Laurian, publicist, aflat până în aprilie 1848 la București, protopopul Ioan Popasu și Ioan Bran de Lemeny, primul prefect revoluționar al Făgărașului. Rezultatul întrevederii cu monarhul habsburg a fost nesatisfăcător – unii explică eșecul prin lipsa din delegație a episcopului ortodox Andrei Șaguna, mult mai perspicace, dar indisponibil atunci. Evenimentele s-au precipitat, iar revoluția ungară a intrat în conflict cu Viena pe tema independenței Ungariei. Foarte curând, elita maghiară

a reușit să obțină aprobarea anexării Transilvaniei la Ungaria (iunie 1848). În replică, românii au organizat o nouă adunare la Blaj (septembrie), afirmând cu și mai multă putere obiectivele urmărite, iar Comitetul Național Român, un veritabil guvern românesc al provinciei, a decretat mobilizarea militară a românilor.

În septembrie – octombrie 1848, revoluția românilor ardeleni manifesta două direcții de acțiune, care vor înfrâuri Marea Strategie Națională în deceniile următoare: cea dintâi sokoate Curtea habsburgică instanța de la care trebuie smulșă recunoașterea drepturilor sale (neafectând așadar *status-quo*-ul sistemic din 1815 respectat de marile puteri continentale). Secunda considera că pentru apărarea lor este gata să facă război potrivnicilor. Ambele direcții se cer sumar explicate, pentru că fac parte din dosarul complex al școlilor de gândire a politiciii externe naționale.

Cea dintâi are o importanță mai puțin remarcată în întreaga ei complexitate istorică și durată. Elita românească transilvăneană,

cu o componentă de militari apreciabilă – ofițerimea celor trei regimente grănicerești a continuat să furnizeze cadre de conducere armatei habsburgice și după desființarea regimentelor grănicerești intervenită după 1849 –, a manifestat un atașament explicabil față de monarhia habsburgică: îi prestase jurământul militar și datora credință. Pe de altă parte, elita clericală română greco-catolică, de mare influență, era iarăși strâns conectată Curții catolice de la Viena, iar cărturarii ardeleni aveau o „citire” proprie a situației geopolitice continentale, deosebită, dar complementară celei a moldo-valahilor. Dacă aceștia din urmă vedeau ca obiectiv imediat unirea Principatelor, modernizarea structurilor interne și independența față de Imperiul Otoman, cea ardeleană, de acord cu confrăii de peste munți, avea o trăsătură specifică, construită recent și rămasă constantă. Ea se bizaia așadar pe sprijinul monarhiei de la Viena în atingerea obiectivelor proprii (inclusiv imaginând, la un moment dat, chiar unirea Transilvaniei, Bucovinei și

Nicolae Bălcescu,
Tabloul de Gheorghe
Tattarescu (1820 – 1894)

Mitropolitul
Andrei Șaguna

Alexandru
Goleșcu-Negru

Simion Bărnuțiu

Banatului cu Principatele, capul statului unit fiind monarhul austriac).

Explicația acestei deosebiri – care reflecta impactul situației geopolitice a statalității românești și asimetria față de vecinătățile imperiale – este aparent simplă, dar crucială la acea vreme: doar monarhia habsburgică putea fi o contrapondere reală la primejdia anexării Transilvaniei la Ungaria, ceea ce era un obiectiv imediat al românilor, doar ea putea refuza legitimarea acestui pas amenințător pentru ființa etno-politică românească.

Nașterea unei noi școli de politică externă. Situația geopolitică complexă din centrul și sud-estul Europei în acea vreme și-a pus așadar o amprentă puternică încă din 1848 asupra Marii Strategii Naționale elaborate la București încă din anii 1820 – 1830, adăugându-i acum o componentă nouă, care se va transforma într-o altă veritabilă școală de gândire, dar ținând același scop al creării statului național român unit.

Această nouă școală distinctă am numit-o „carlismul”, după numele celui dintâi rege

al României, Carol I, din familia germană Hohenzollern, de confesiune catolică, înrudită cu a Habsburgilor, care i-a fost reprezentant de frunte. Rațiunea acestei școli cobora din conceptul echilibrului european întemeiat pe balanța de putere, în cadrul căruia existența Imperiului Habsburgic în integralitatea sa era o piesă cheie în ordinea europeană croită la Congresul din 1815 („concertul de putere”). Doar schimbarea acestei ordini continentale, care ar fi inclus dispariția imperiului condus de la Viena, putea da legitimitate românilor pentru a realiza un stat unit integral etno-politic separat și membru cu drepturi egale al sistemului „concertului de putere” în ființă. Blocul românesc, impunător demografic, nu dispunea singur de puterea necesară schimbării sistemului continental. Elita românească a vremii a înțeles la 1848 – 1849 această fină ecuație geopolitică, a respectat-o și s-a conformat ei, fără însă a neglija să creeze condițiile ca la momentul potrivit să acționeze, când se profilau premisele schimbării ordinii

europene. Mai jos sunt relatate, pe scurt, evenimentele care au generat și fundamentat această orientare nouă de politică externă a națiunii.

Românii ardeleni, înarmați în toamna anului 1848, erau gata de război pentru a apăra propriile revendicări politice. Un nou memoriu a fost pregătit de Comitetul Național Român pentru a fi înaintat împăratului habsburg. Potrivit istoricului român care a scormonit și publicat poate cele mai multe documente originale din arhivele Vieneze referitoare la această perioadă, Silviu Dragomir, acest nou memoriu semnat de 13 notabili români „rămâne pe lângă [consonant cu – n.n.] doleanțele exprimate în prima petiție, pe care o anexează în întregime și cu toate iscăliturile. Nu mai protestează însă împotriva uniunii Ardealului, deși arată că ea nu poate avea trăinicie fără de consimțământul națiunii române și că prin condițiile create de legile ungurești, românii sunt de fapt excluși de la toate drepturile, întocmai ca în vremurile de demult, sub regimul legilor de opresiune.” Motivația de

moment a ambiguității privind statutul Transilvaniei este de înțeles, dar se afirma net că doar „consimțământul“ românilor va decide soarta ei.

Evoluția fulgerătoare a evenimentelor a obligat elita ardeleană la decizii rapide. Izbucnirea ostilităților militare între Viena și Budapesta a dus la o înțelegere a elitei române ardelenă cu Austria, Transilvania fiind deja spațiu de război între Viena și Budapesta. Guvernul ungar a respins doleanțele românești în ciuda faptului că Nicolae Bălcescu se deplasase în Ungaria și în repetate întâlniri cu conducătorii maghiari, inclusiv cu L. Kossuth, încercase să-i convingă să le accepte în interesul revoluției europene. În consecință, în luna octombrie 1848 se ajunge la un acord scris între conducerea militară austriacă din Transilvania și Comitetul Național Român, potrivit căruia: „1. Românii din toată Transilvania formează 15 legiuni; 2. Ei rămân credincioși guvernului imperial; 3. Sunt gata să se lupte pentru monarhia austriacă și pentru dinastia împărătească; 4. Tot așa se vor lupta însă și pentru asigurarea propriei naționalități și așezarea ei constituțională; 5. În caz de agresiune, populația românească se va atașa armatei imperiale ca putere combatantă, îndatorându-se ca, fără considerare la primejdie, să facă totul pentru înfrângerea partidei dușmane.“ Legiunile românești au fost organizate pe districte militare și astfel Transilvania este pentru prima dată în istoria modernă condusă administrativ de români, majoritari în provincie, reprezentați și în Dieta de la Cluj alături de sași și unguri.

Împăratul Ferdinand I

Așadar, în toamna anului 1848 se părea că evoluția istorică era favorabilă națiunii române, care dispunea acum de o însemnată forță militară, precum și un aliat puternic, Imperiul Habsburgic. Această situație nu putea să nu trezească temeri partizanilor vechilor stări de lucruri. Mai ales că, acum, în Transilvania se găsesc reprezentanți de frunte ai elitei moldo-valahe, în pibegie după evenimentele din Principate. Colaborarea lor cu elita românilor ardeleni atrage atenția încă din luna august oficialităților ungare. Din documentele autorităților știm că Alexandru Goleșcu-Negru a avut discuții la Viena privind înființarea unei „uniuni a națiunii române“ legată de „confederația națiunilor austriace“, iar în acest sens revoluționarul muntean invoca „o propagandă secretă“ în rândurile regimentelor grănicerești românești, probabil și în cercurile elitei ardelenă. Ioan Maioreșcu, emisar al Guvernului muntean, este arestat la Budapesta, la fel la Cluj moldoveanul A. Russo, iar la Brașov, domni-

torul Gheorghe Bibescu, aflat aici într-o abdicare nedeclarată de teama intervenției militare străine (otomane și rusești) în Muntenia, este supravegheat cu strâșnicie.

Chiar dacă sunt aliații Austriei, românii nu uită drepturile proprii istorice atunci când sunt nesocotite. Astfel, în decembrie 1848, ei protestează în Dieta transilvană față de denumirea de „pământ săsesc“ a teritoriului în care aveau drepturi egale de proprietate și deci administrare cu sașii, iar reacția contrară nu se lasă așteptată. Astfel, sașii înaintează un memoriu în acest sens Vienei, din care, prin ziarul vienez *Die Presse*, în ianuarie 1849, răzbat în opinia publică ideile promovate de români, desigur prezentate tendențios. Astfel, memoriul săsesc considera drept esențial faptul că „ideea imperiului român dunărean a prins rădăcini adânci în principatele Moldovei și Munteniei și că ea are în Transilvania aderenți numeroși“, iar ca replică la această invocată primejdie ar fi necesară o „autonomie solidă și trainică a națiunii săsești“, prin care „să se izoleze de mișcarea daco-română ce se așteaptă în viitorul nu prea îndepărtat“. Responsabilii mișcării românești din Ardeal au vrut să răspundă unor astfel de aserțiuni, dar răspunsul lor nu a fost publicat. De altfel, pentru a submina cauza românească, tot în ianuarie 1849, Emeric Miko, șeful Guvernului transilvan, a trimis trei rapoarte direct împăratului, în care a informat despre acțiunile românilor în anul precedent. Potrivit acestuia, Adunarea de la Blaj din mai 1848 a fost un „plan criminal pus la punct

dinainte“, care a însemnat „ruperea legăturilor de supunere față de autoritatea legală și a insuflat mulțimii ideea că de acum înainte nu mai trebuie să respecte decât ordinele date de la Blaj, și nu de Guvern“, ceea ce a încurajat „tendințe comuniste“ și a făcut limpede „intenția periculoasă, așa cum s-a vădit cu ocazia anchetei asupra răscoalei de la Icland [sat în județul Mureș – n.n.], a agitatorilor români de a se rupe de întreaga monarhie și de Casa Domnitoare și de a se uni cu Țara Românească“. Rolul militarilor români este arătat ca decisiv în desfășurarea evenimentelor: „Locotenent-colonelul [Carol – n.n.] Urban [comandant – n.n.] al Regimentului 2 de graniță românesc, contrar voinței Guvernului și fără informarea lui, i-a pus pe românii care se adunaseră la Năsăud din fiecare oraș să jure pe steagul său și le-a dat instrucțiuni necunoscute de Guvern potrivit cărora de acum încolo nu depind de autoritatea civilă, ci de autoritatea militară, și trebuie doar să se supună acesteia.“ De asemenea, se menționează în raport că, după a doua adunare românească, din septembrie 1848, când deja se sancționase de împărat anexarea provinciei la Ungaria, „s-a decis la Blaj și Năsăud înarmarea oamenilor și a fost efectuată imediat. Funcționarii oficiali nu s-au mai supus dispozițiilor Guvernului. Poporul român a împărțit întreaga țară în prefecturi și a numit, dintre ei, prefecti, tribuni și decurioni de la Blaj.“ Arătând că și secuii și sașii s-au radicalizat, la rândul lor, memoriul arăta că „cel mai teribil lucru a fost revolta

Lajos Kossuth

poporului român, care s-a declanșat imediat.“ În Alba Iulia, Năsăud sau Blaj funcționarii oficiali au fost arestați, Zlatna, „capitala industriei miniere din Transilvania“, a fost ocupată de insurgenți, iar aparatul administrativ al provinciei, dirigit de la Budapesta, prin Cluj, s-a dezagregat. În finalul memoriului, după ce încearcă să justifice atât insurgența și excesele gărzilor secuiești, precum și carența proprie de cooperare cu autoritățile militare habsburgice, cere „să se ridice starea de asediu și să fie înlocuită administrația militară, mai ales calmarea poporului român revoltat și pedepsirea agitatorilor.“

În astfel de împrejurări, când în Transilvania se instalase o veritabilă administrație românească, în rândurile elitelor românești ardelenice, precum și ale revoluționarilor din celelalte provincii refugiați aici, nu este întâmplător că se dezvoltă concepția unui stat daco-român unit. Un nou memoriu ardelenesc, elaborat de un colectiv din care făcea

parte episcopul Andrei Șaguna, semnat de împuterniciți (șapte ardeleni, trei bănățeni, doi bucovineni și unul din părțile ungurești), va fi prezentat împăratului mai târziu, în februarie 1849. Aprobând de Simion Bărnuțiu, practic liderul Comitetului Național Român, acest memoriu cerea „reunirea tuturor românilor din statul austriac într-o singură națiune independentă, sub sceptrul Austriei, ca parte integrantă a monarhiei, apoi administrație națională, politică și bisericească proprie și convocarea grabnică a unui congres general al întregii națiuni pentru a se constitui, cu o căpetenie, confirmată de împăratul, și cu un senat român, ca organ administrativ național“. Această idee fusese discutată de emisarul muntean Ioan Maiorescu cu responsabili politici de la Viena și, comunicată la Sibiu, fusese cizelată de fruntașii ardeleni împreună cu emigranții munteni. Nicolae Bălcescu își formase deja opinia, înainte de a părăsi Transilvania în primăvara lui 1849, că Transilvania și Banatul, desprinse de Ungaria, chiar și sub un arhiduce austriac, „s-au apropiat mult de unirea cu noi“. Iar corespondența între August T. Laurian și Alexandru Goleșcu-Negru, aflat atunci în Transilvania, consemnează la 28 decembrie 1848 ideea unui veritabil program de luptă sintetizat în cuvintele celui dintâi (poate la reuniunea de la Sibiu a celor 250 de români care discutau atunci viitorul națiunii): „Noi voim tron constituțional, dar nu despotism. Stat independent. Dacia“.

(Va urma)

În numărul trecut, am urmărit istoria Muzeului Simu. Urmează evenimentele ce au dus la demolarea sa și eforturile de reconstituire.

MUZEUL SIMU ȘI RECONSTRUCȚIA SA VIRTUALĂ

Dr. muz. CLAUDIA POPESCU
(Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”,
Muzeul Școlii de Arhitectură),
Dr. VALENTIN POPESCU
(Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”)

*Muzeul Simu
așa cum arăta
în realitate (stânga)
și reconstituit digital*

Reconstrucția acestui muzeu dispărut a fost un proiect de suflet. El a beneficiat de mult devotament atât din partea muzeelor partenere, cât și din partea membrilor echipei. Trebuia să realizăm ceva ce nu mai fusese încercat (cel puțin nu în spațiul românesc) și folosind posibilități tehnice de ultimă oră. Trebuia să fie ceva interactiv, capabil să păcălească ochiul, dând impresia realității, dar oferind și satisfacții estetice și intelectuale.

Reconstrucția în realitate virtuală a Muzeului Simu a fost rezultatul unui proiect cultural românesc, realizat de Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu” (U.A.U.I.M.) în parteneriat cu Filiala Teritorială București a Ordinului Arhitecților din România, cu sprijinul Ordinului Arhitecților din România din Timbrul pentru arhitectură, alături de parteneri instituționali, deținători ai patrimoniului provenit de la Muzeul Simu sau ai informațiilor și documentelor necesare implementării acestui proiect.

Echipa de proiect a fost alcătuită din: Claudia Popescu (coordonator), Andreea Iosif (arhitect, artist 3D), Călin Șuteu (arheolog, scanare 3D), Claudiu Maier (responsabil identitate vizuală), Angelica Iacob (muzeograf, cercetare de arhivă), Valentin Popescu (documentarist, coordonator broșură), Vasile Andrei (programator site web), Mihai Chisarău (arhitect, imagine și sunet videoclip), Roland Vasiliu (designer), Costin Gheorghe (responsabil promovare), Cristian Văraru (regizor), Alina Chiciudean (coordonator financiar), Mihaela Arsene (invitat) și Cosmin Chiciudean (redactor).

Partenerii noștri sunt: Muzeul Municipiului București – Palatul Suțu, Muzeul Național de Artă al României, Muzeul Colecțiilor de Artă, Arhivele Naționale ale României, Biblioteca Academiei Române, Uniunea Arhitecților din România, Biblioteca Universității de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”, Agenția Națională de Presă AGERPRES, Institutul Național al Patrimoniului, Grupul de inițiativă Cartierul Uranus, Manifest Cultural, We Mesh Up, Revista *Arhitectura*, Igloo media, Revista *Zeppelin*.

PARE CĂ NU A EXISTAT DELOC

Reconstrucția permite trăirea experienței de vizitare, pășind în perioada interbelică a Micului Paris, pentru primele două camere ale muzeului dispărut, plasat în contextul urbanistic actual. Totul a fost realizat sub deviza donatorului, academician Anastase Simu: „Nu doar pentru noi, ci și pentru alții!”.

Ideea unei suprapunerii vizuale a obiectelor încă existente cu reconstrucția virtuală a clădirii dispărute a aparținut doamnei dr. Elena Olariu, director adjunct al Muzeului Municipiului București. Am avut un mare noroc că am plecat cu proiectul din cadrul Muzeului Școlii de Arhitectură și că am putut să apelăm la colegi din Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”.

Reconstrucția virtuală a însemnat (la interior ca și la exterior, inclusiv latura de context urbanistic) un demers care se studiază și în școală. Am ajuns astfel să lucrăm cu titularul disciplinei Modelare

virtuală, doamna conf.dr.arh. Andreea Iosif, care a făcut foarte multe cu puținele informații pe care am reușit să le strângem din diferite arhive. Pentru că problema cu clădirile dispărute nu este absența lor (dureroasă mai mult pentru cei care le-au cunoscut), ci faptul că nu ni le mai putem imagina în contextul urban actual. Ele par să nu fi existat deloc. Iar atmosfera Micului Paris a dispărut odată cu aceste clădiri sau peisaje (pentru că s-au pierdut și multe dintre spațiile verzi ale orașului).

De la idee până la punerea sa în practică a trebuit întreprinsă o muncă de detectiv, atât pe partea de documentare istorică, cât și pe partea de arhitectură. Au fost realizate mape documentare cu informație vizuală (planuri, detalii, fotografii) și textuală privitoare la arhitectura interioară a celor două camere, dar și privitoare la modul de dispunere a pieselor.

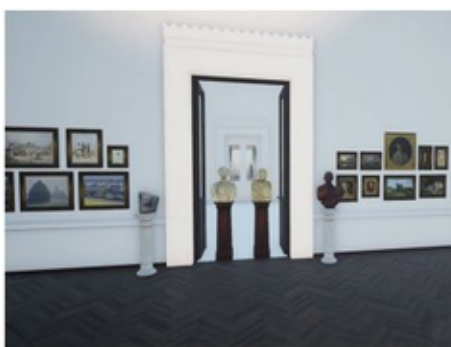
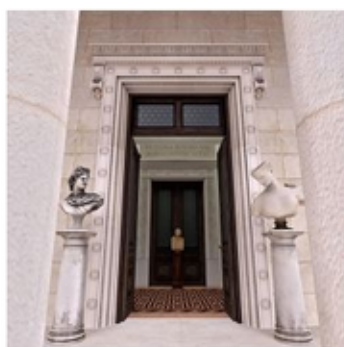
Dat fiind că planurile pentru interioarele clădirii nu s-au păstrat la Arhivele Naționale, a trebuit să fie reconstituite cu cotele lor după fotografii de epocă. Pentru aceasta, doamna arh. Andreea Iosif a făcut apel la restituția perspectivă pentru a corecta deformările produse de obiectivul fotografic. O serie de optimizări de ordin tehnic au fost realizate tot de domnia sa, pentru ca aglomerarea de informații vizuale să fie veridică și să poată fi văzută în timp real. Anumite detalii care nu au fost clare (precum culoarea cornișei din camera a doua) au fost lăsate necolorate. Pe partea de scenografie muzeală, a fost simplificat un muzeu criticat în epocă pentru încărcarea sa cu obiecte.

Punctul de plecare a fost studiul planurilor de la Arhivele Naționale și corectarea acestora pe baza analizării perspectivei din fotografiile de epocă (din

arhiva Muzeului Municipiului București, Muzeul Național de Artă al României, Biblioteca Academiei, Biblioteca U.A.U.I.M.), precum și informațiile prezente în catalogul din 1910. Criticul T(h)eodor Cornel a fost autorul introducerii catalogului din 1910 al Muzeului Simu, tipărit odată cu deschiderea sa. Acesta indica și cărțile care au fost studiate pentru amenajarea interioară a clădirii. Pentru prima sală, „decorația ușilor, atât cea de fier, cât și cea de stejar, este în același stil

*Prima sală a Muzeului,
fotografie publicată
în ziarul Luceafărul, din 1910*

*Intrarea în sala a doua (stânga)
și interiorul cu busturile de Bourdelle (dreapta, reconstituire digitală)*

roman; în fine, mozaicul este o reproducere de pe motive găsite în mozaicurile descoperite la Pompei“.

REUNIREA OBIECTELOR ÎMPRĂȘTATE

Prima sală, numită Romană, avea o decorație arhitecturală (cornișa) care o combina pe cea de la palatul lui Dioclețian (Split, Croația de astăzi) cu cea de la Palatul Colonna de la Roma. Forma acestei săli, determinată de cele două hemicycle-uri, era una artificială, care nu avea legătură cu exteriorul, dar care realiza o expunere „imersivă“, după posibilitățile perioadei. Pilaștrii de la ușile primei săli erau replici ale celor din Villa Medici și un detaliu al acestora se găsește în glicptoteca Muzeului Școlii de Arhitectură. În sala a doua, Românească, au fost folosite elemente decorative de la Mănăstirea Curtea de Argeș: brâul răsucit, pseudo-arcadele și rozacele.

Există și alte muzee care ar merita să fie reconstituite și reconstruite, colecțiile acestora fiind preluate de marile muzee românești. Printre acestea se numără și Muzeul Kalinderu. Aici trebuie să amintim de o altă funcție a proiectului de reconstrucție al Muzeului Simu: el reunește obiecte împrăștiate prin colecțiile mai multor muzee, sugerând prin aceasta atmosfera de ansamblu a colecției Simu.

O parte din atmosfera muzeului dispărut a fost reconstituită (în mod firesc) în secțiunea dedicată acestuia din cadrul Muzeului Colecțiilor de Artă. În afara acestei secțiuni dedicate colecționarului, este destul de greu să recunoști piesele de

o cercetare doctorală despre această temă) pentru a curatoria expoziția intitulată „Muzeul Simu și Pinacoteca București“, deschisă de Muzeul Municipiului București în perioada 29 iulie 2020 – 31 martie 2021.

Printre aceste piese s-au numărat și două sculpturi ale lui Constantin Brâncuși, care din păcate nu au mai putut fi integrate în modelul digital din rațiuni de drepturi de autor. Am scanat câteva dintre piesele din Muzeul Școlii de Arhitectură pentru a ilustra prima cameră a muzeului. Andreea Iosif a realizat prin reconstrucție prin fotogrametrie (nu prin scanare) un model al biroului lui Anastase Simu (de la Muzeul Municipiului București). Am scanat și câteva dintre sculpturile monumentale ale lui Bourdelle (care contribuiau la faima colecției): bustul lui Simu și „Fructul“. Am inclus în camera a doua, mulțumită unui parteneriat cu Muzeul Național de Artă al României, și o serie de tablouri valoroase aparținând artiștilor români.

Inițial, în prima etapă a proiectului, muzeul nu era plasat în contextul urban, ci era plasat pe un pavaj de piatră cubică, într-o atmosferă de ceață. În a doua etapă a fost amenajată camera a doua și a fost creat un context urbanistic (cel contemporan), care include și cele două blocuri care au determinat demolarea sa (construcția blocurilor O.N.T. și EVA a început în 1961, demolarea a avut loc în jurul anului 1962). Coabitarea muzeului cu aceste blocuri era mai greu de realizat, dar nu imposibilă. Amplasamentul lor putea fi modificat, dacă s-ar fi intenționat păstrarea muzeului.

„Fructul“, sculptură de Bourdelle

REPERUL BUCUREȘTIULUI, CHIAȘ ȘI GOLIT DE PIESE

Cert este că o parte dintre lucrările importante au fost luate pentru înființarea Muzeului de Artă al Republicii Populare Române încă din 1950. Conducerea Pinacotecii Naționale a Muzeului de Artă al R.P.R. a fost preluată chiar de Marius Bunesco în 1949 (pictorul, care a fost directorul muzeului, și-a avut atelierul într-o clădire de lângă acesta). Golit de piesele sale cele mai valoroase, Muzeul Simu apare totuși pe unul dintre timbrele aniversării de 500 de ani a orașului București (1459 – 1959), pentru că era încă un reper al Capitalei. După ce găzduiește o vreme Pinacoteca orașului, muzeul devine o clădire incomodă pe bulevard, inclusiv prin așezarea sa oblică în raport cu acesta. După demolare, locul este luat de o piesă de mobilier urban, un banal chioșc de ziare, mai important pentru cultura anilor '60 decât muzeul dispărut.

Istoricul Emanoil Hagi-Mosco (1882 – 1976) explică mai în detaliu de ce muzeul nu a fost aliniat cu bulevardul, fapt care finalmente a contribuit la demolarea sa: „Proprietatea unei doamne Paladi, care, după dărâmarea casei sale, nu a vrut să vândă lui Simu restul de loc rămas; datorită acestei încăpățănări, frumoasa clădire clasică a muzeului este așezată asimetric față de bulevard. Totuși mai în urmă s-a expropriat și această fărâma de loc, dând naștere grădiniței triunghiulare de astăzi, dintre Casa Simu și Muzeul Simu“.

Muzeul Simu făcuse operă de pionierat artistic precum Muzeul Aman, era o colecție privată precum muzeele Zambaccian sau (mai recent) Vasile Grigore. Spre deosebire de toate acestea, a fost un muzeu cu aspirații universale care, nu întâmplător, a fost înglobat în colecția de artă națională și universală a Muzeului Național de Artă al României.

Dacă primele două săli

Exteriorul Muzeului în 1941, fotografiat de Willy Pragher, ...

reconstruite reușesc să sugereze ceva din atmosfera muzeului dispărut, mai este mult de lucru pentru a sugera atmosfera de ansamblu a acestuia, cu toate cele cinci săli ale sale. Proiectul nostru a fost un deschizător de drumuri, devenit relevant mai ales în perioada pandemiei.

În faza de proiect, reconstrucția Muzeului Simu a fost gândită ca un răspuns pentru cel puțin două probleme: demolările prin reconstrucția unei clădiri demolate și a funcționalității acesteia; dispersarea colecțiilor private de artă în perioada comunistă.

Odată realizată și îmbunătățită (prin proiectul Simu 2.0), reconstrucția Muzeului Simu a oferit soluții pentru alte probleme: interacțiunea cu o reprezentare grafică complexă (de tipul context urban, clădire și amenajare interioară); educația prin cultură într-o manieră modernă (*edutainment*); accesul la patrimoniu fără limite (altele decât tehnice) prin intermediul realității virtuale.

Iată ce spunea Tzigara-Samurcaș în 1910 despre rolul jucat de clădirea Muzeului Simu, în revista *Convorbiri literare*, cu ocazia inaugurării: „Este oare nimerit, de pildă, să învinuim pe d-l Simu că a clădit un pseudo-templu antic, în cărămidă și tencuială, când însuși pretinsul archeolog oficial s-a crezut obligat să-și termine lecția inaugurală de «archeologie clasică», lăudând «solidul și frumosul monument din strada Mercur...», care nu va fi numai un simplu adăpost de artă și o podoabă pentru capitala noastră..., ci și un prilej de învățătură intuitivă pentru acei ce nu au fericirea să vadă rămășițele monumentelor antice! Putem oare, de asemeni, să

criticăm pe d-l Simu că, în dorința sa de a înfățișa întreaga artă a trecutului, ne-a dat o modestă sală cu reproduceri și reduceri în gips, când statul român nu s-a învrednicit încă a alcătui un asemenea muzeu de mulagii, pe care am avut naivitatea să îl reclam acum 13 ani?“.

(Continuare în p. 56)

... și chioșcul de ziare ce a luat locul edificiului

Personalitatea contelui Pavel Kiseleff (1788 – 1872) își dezvăluie alte lumini și umbre – în contextul ambițiilor geopolitice ale Imperiului Rus – în partea a doua a articolului pe care i l-am consacrat (Magazin istoric, nr. 1/2024).

KISELEFF ÎN SLUJBA A TREI ÎMPĂRAȚI

ION BISTREANU

Ca președinte plenipotențiar al Divanurilor Moldovei și Țării Românești, cu misiunea de a consolida condominiul ruso-otoman și, în secret, de a pregăti o viitoare anexare a acestora de către Rusia, Kiseleff scria la St. Peterburg: „Mă silesc aici să câștig pentru Rusia bogățiile acestei țări și să-i supun pe moldoveni și pe valahi obiceiurilor și regulilor noastre“.

Karl Robert von Nesselrode, diplomatul rus de origine germană, aproape 40 de ani ministru de Externe al Rusiei, a promovat influența rusească în Balcani

Propunerile sale privind anexarea Principatelor sunt temperate de cancelarul rus Nesselrode: „Lăsându-le [Principatelor] o așa-zisă independență, Rusia le controlează fără a cheltui niciun ban“. În schimb, dă indicații pentru întocmirea, împreună cu membrii Divanurilor din Principate, a unor regulamente care să răspundă cât mai mult intereselor Imperiului Rus. Sarcină pe care Kiseleff o îndeplinește cu succes în 1831 – 1832.

MODERNIZATORUL ÎNDRĂGOSTIT

Regulamentele Organice, prin prisma faptului că prevedeau aceeași organizare administrativă în cele două Principate, pot fi considerate printre primele acte de stat venite, indirect și neintenționat, în sprijinul Unirii de la 1859.

Kiseleff este socotit artizan al modernizării orașelor, în special a Bucureștiului. În 1830

înfiițează o Comisie pentru înfrumusețarea orașului – primul proiect de urbanism al capitalei valahe. Sunt stabilite, în premieră, limitele orașului, marcate cu borne de piatră, principalele străzi sunt pavate cu piatră, sunt secate bălțile și sunt amenajate canalizări, piețele se organizează pentru a șterge imaginea de bazar oriental, este creat un serviciu pentru strângerea gunoiului și a animalelor moarte etc. Pentru prima dată, străzilor li s-au dat nume proprii, casele au fost numerotate și a fost introdus iluminatul public cu felinare. S-a hotărât croirea unui drum spre nord, prin pădurea care se întindea de la capul Podului Mogoșoaiei până la Dumbrava Băneasa.

Omul politic liberal Ion Ghica și-l amintea ca un personaj „agreabil, afabil, iubitor de fast și reprezentație“, care „dă baluri și petreceri, încurajează luxul și ușurimea moravurilor, sfătuiește boierii să-și schimbe portul, de-a adopta îmbrăcămintea brodată, pălăria cu borul îndoit în

Alexandra Bagration, tânăra cu care contele Pavel Kiseleff va avea șase copii

colțuri și să-și radă mustățile“. La unul dintre aceste baluri Kiseleff o cunoaște pe Alexandra (Alina) Băleanu, fiica prințului rus Aleksei Kirilovici Bagration și a Zoei (fiica marelui logofăt Ștefan Văcărescu, zis Orbul), soția banului Manolache Băleanu, un om extrem de bogat și influent politic. Nu va fi o aventură pasageră a generalului, care se îndrăgostește de frumoasa blondă ca în prima tinerețe, este mai tot timpul în preajma ei, comandă – după cum scria fratele său – „o mulțime de reviste de modă pariziene, șaluri, cravate, curele, pălării, piepteni, suvenir“.

La plecarea din Principate, Alexandra îl va însoți în Rusia și mai târziu la Paris. Cei doi vor avea șase copii (doi murind din fragedă pruncie), dintre care au supraviețuit doi băieți și două fete: Vladimir, Constantin, Alexandra și Elena, care au fost adoptați de o rudă a Alexandrei – clucerul Iacovache Prejbeanu și soția sa, Safta Drugănescu –, deoarece Kiseleff nu a putut să-și recunoască, nefiind oficial divorțat. Băieții s-au stabilit în Rusia: Vladimir a fost secretar gubernial, Constantin a

optat pentru cariera militară, ajungând general în armata rusă, iar fiul său, Andrei, a fost în timpul Primului Război Mondial atașat militar al Rusiei în Belgia (la izbucnirea revoluției a emigrat în Franța). Alexandra (Sașa) s-a căsătorit la 16 ani cu scriitorul Alexandru Odobescu, iar Elena s-a măritat cu viitorul genealogist și istoric Ștefan Grecianu.

Până au devenit majori, Kiseleff s-a ocupat de susținerea materială și educația acestora. La moartea sa, Vladimir, Constantin și Alexandra (Elena decedase între timp) vor primi prin testament câte 30.000 de ruble de argint – mai mult decât oricare dintre ceilalți moștenitori ai contelui.

CU GRIJĂ PENTRU ȚĂRANI

În aprilie 1834 Kiseleff părăsește Principatele, „însoțit până în hotar de cler, de nobilime, de poporănimea din Iași, și, dincolo de hotar, de binecuvântările celor mici și slabi, pe care în veci îi ocrotise în contra celor puternici“, va nota în memoriile lui prințul George Bibescu.

În 1843, domnitorii și boierii din Muntenia hotărăsc să marcheze prețuirea pentru activitatea lui Kiseleff în Principate prin ridicarea unei statui, „indigenarea“ (naturalizarea) lui ca român și împroprietărirea cu o moșie. Contele rus declină onorurile propuse și sugerează ca banii strânși să fie folosiți pentru începerea construcției unui teatru și amenajarea unei grădini publice (viitorul parc Kiseleff),

Ministrul de Externe al Franței în timpul lui Napoleon III, contele Alexandre Walewski, fiul natural al lui Napoleon I (în 1856, la Congresul de la Paris)

plasate la începutul drumului care ducea spre Dumbrava Băneasa și care, în 1844, va primi numele de Șoseaua Kiseleff, nume rămas neschimbat de 180 de ani.

Imediat după revenirea la St. Petersburg Kiseleff este primit de țarul Nicolae I, care îl felicită pentru modul în care și-a îndeplinit misiunea în Principatele Române. Este inclus în Consiliul de Stat (cea mai

înaltă instanță legislativă a Imperiului Rus), în cadrul departamentului care se ocupa de problemele țărănești, cu sarcina „de a găsi mijloace de îmbunătățire a stării țăranilor de diferite categorii”.

De bună credință, Kiseleff îi prezintă țarului în numai câteva luni un program cuprinzător de reformă, pe baza propunerilor din *Nota* sa privind lichidarea iobăgiei, prezentată în 1814 țarului Alexandru I. Reacția marilor proprietari de pământ este atât de dură, încât monarhul abandonează proiectul.

Kiseleff va fi numit mai târziu ministru al Proprietății de Stat, cu sarcina reformării statutului „țăranilor de stat” – cei care se aflau pe domeniile statului, dar care nu aveau statutul de iobagi.

Țarul este mulțumit de activitatea lui Kiseleff, care devine una dintre cele mai apropiate persoane la Curtea imperială: aproape în fiecare zi îi vizitează fie pe țar, fie pe alți membri ai familiei imperiale. Loialitatea și devotamentul față de țar erau mai presus de orice îndoială, iar ca om de execuție era de neînlocuit. Un contemporan scria: Kiseleff ar trebui recunoscut pe bună dreptate ca un om de stat rus remarcabil din toate punctele de vedere: „sânguinos, incoruptibil, un confident al țarului, nu un sclav”. În semn de prețuire, în anul 1839 i se acordă titlul de conte și una dintre cele

mai înalte decorații ale Imperiului.

Numele lui va rămâne legat și de faimoasa „răscoală a cartofilor”. Propagandist din convingere al culturilor de cartofi, considerând că această legumă poate deveni o a doua pâine pentru țărani, îl convinge pe țar să decreteze cultivarea obligatorie

*Stanislas Potocki cu cei doi fii
(pictură din jurul anului 1790
de austriacul Johann Baptist Lampi)*

*J.B. Lampi este autorul
și al acestui portret al soacrei
lui Kiseleff, Sofia Potocki*

Sofia Konstantionovna Potocki, soacra lui Kiseleff, era fata unui negustor grec din Istanbul. La 16 ani fusese vândută unui eunuc din Serai (la fel ca și o soră a sa, Maria, care va ajunge prima soție în haremul unui mare demnitar otoman); fuge de la eunuc, dar este din nou vândută de părinți, pentru 1.500 de piaștri, reprezentantului Poloniei la Înalta Poartă. Diplomatul polonez, după ce se plictisește de ea, o trimite la Varșovia, în ideea că ar putea atrage atenția vreunui șleahitic polonez. În timpul unei opriri la Kameneț-Podolsk se căsătorește în secret cu Joseph de Witt, un nobil de vârstă a doua, fiul comandantului garnizoanei locale. Devine pentru scurtă vreme amanta lui Grigori Potiokin, favoritul Ecaterinei a II-a, apoi a nobilului polonez Stanislas Felix Potocki, care o răscumpără de la J. de Witt contra două milioane de zloți; Potocki va aștepta zece ani, până la moartea soției legitime, pentru a se căsători cu Sofia, care între timp născuse un copil în urma aventurii cu unul dintre fiii contelui! Datorită soțului,

călătorește în întreaga Europă; este considerată unanim drept „cea mai frumoasă femeie din Europa”, admirată de Frederic II al Prusiei și Josef II al Austriei, este prietenă cu țarul Rusiei și confidentă a Mariei Antoaneta, dar va fi urâtă toată viața de fiii vitregi! După împărțirea Poloniei (1795), familia Potocki se retrage la castelul de la Tulcin.

a cartofului pe întinse suprafețe de pământ. Țăranii s-au opus, văzând în aceste măsuri impuse un soi de înrobire a lor. În plus, au fost răspândite zvonuri despre niște „mici reptile“ care ieșeau din cartofi, îmbolnăvind oamenii. Alții susțineau că această legumă este „odrasla diavolului“, o „adaptare“ locală a denumirii germane „Kraft Teufels“ (puterea diavolului). Răscoalele au cuprins peste 500.000 de țărani, care au distrus culturile de cartofi și s-au opus cu arma în mână trupelor trimise să înăbușe revoltele.

În contextul mișcărilor revoluționare de la 1848, interesul lui Nicolae I pentru desființarea iobăgiei scade. Kiseleff împărtășește și el opinia conform căreia o desființare a iobăgiei ar fi prematură. Va rămâne însă în postul de ministru până la moartea țarului (1855). La vremea respectivă, atitudinea societății ruse față de contele Pavel Kiseleff a fost controversată. Liberalii au văzut în el un lider progresist și un reformator util, monarhiștii – un liber cugetător periculos și aproape un revoluționar, în timp ce revoluționarii îl considerau un curtean și un satrap.

DE LA PARIS, ÎN SPRIJINUL PRINCIPATELOR

La scurt timp după războiul Crimeii (*Magazin istoric*, nr. 2 – 3/2022), noul țar Alexandru II, pentru a nu jigni mândria venerabilului demnitar, îl convinge cu delicatețe să accepte numirea în cel mai onorabil „exil“ posibil – ambasador la Paris –, insistând pe necesitatea reluării relațiilor cu Franța, întrerupte în 1854, și a stabilirii unui parteneriat în vederea contracarării unor eventuale încercări de perturbare a ordinii existente în Europa după Congresul de la Viena din anul 1815.

Charles Boden, reprezentantul diplomatic al Franței la St. Petersburg, în informarea privind iminenta numire a lui Kiseleff ca ambasador la Paris, menționa, printre altele, că acesta, prin sistemul de guvernare pe care l-a introdus în Principatele

*Succesorul lui Nesselrode
la Ministerul de Externe rus,
prințul Aleksandr M. Gorceakov,
în funcție între 1856 și 1882*

Dunărene, „a oferit acestor țări nefericite o perioadă de calm și de relativă prosperitate, pe care nu o mai cunoscuseră niciodată“.

Kiseleff acceptă, dar, într-o scrisoare adresată fratelui său, nu își ascunde amărăciunea, considerând noua însărcinare drept o încheiere dureroasă a unei cariere de peste cinci decenii în slujba imperiului. În plus, obișnuit, timp de 18 ani, să aibă un dialog direct (deseori zilnic) cu țarul Nicolae I, îl privește pe prințul A.M. Gorceakov, șeful diplomației ruse, drept un mediator inutil între el și suveran. Totuși, se va acomoda repede noului său statut, stabilește relații excelente cu familia imperială a Franței și cu ministrul de

Externe, contele Alexandre Walewski, la Tuileries și la Quai d'Orsay fiind tratat cu cea mai mare curtoazie și politețe.

Însă ministrul de Externe A.M. Gorceakov îi sugerează un comportament prudent: „Împăratul crede că în relația cu Louis-Napoleon nu ar trebui să facem prea mult, dar nici prea puțin. Prea mult înseamnă riscul implicării noastre involuntare în activități din care nu vom beneficia, dar care pot aduce atingere intereselor noastre. Prea puțin ar însemna să dezamăgim un suveran atât de influent, determinându-l să caute un alt sprijin, pe care nu l-a găsit la noi.“

Noua etapă a relațiilor ruso-franceze se va dovedi de bun augur și pentru viitorul Principatelor Române. Strânsa colaborare Kiseleff – Walewski va contribui la compromisul găsit (19 august 1858) prin Convenția de la Paris privind structura statală și extinderea autonomiei interne a viitoarelor Principate Unite.

Printr-o ciudată coincidență, poziția Rusiei față de Principatele Române era hotărâtă de doi oameni care aveau strânse legături cu acestea. Kiseleff păstrase relații cu boieri influenți din Principate. Gorceakov avea legături matrimoniale: un fiu era căsătorit cu fiica fostului domnitor Mihail Sturdza; un descendent din neamul Cantacuzinilor, Gheorghi, colonel în armata rusă, era căsătorit cu

Țarul Alexandru II

o soră (Elena) a lui Gorceakov, iar o fiică (Olga) a lui Gheorghe Cantacuzino se căsătorise cu Nicolay de Giers, consul general al Rusiei la București, nepot prin alianță al lui Gorceakov.

Sprijinirea – cu reticență – de către Rusia a dorinței de unire a românilor sub un domn pământean nu s-a bazat pe sentimente și nici nu a fost urmarea aplicării unor reguli sau principii. Într-o scrisoare expediată lui Kiseleff în toamna anului 1857, Gorceakov concluzionează: „Unirea politică a Principatelor în frunte cu un prinț localnic nu poate fi viabilă; ea nu va edifica niciodată la granițele Rusiei o putere care să o neliniștească; aducerea unui prinț străin este exclusă; trebuie să acționăm împreună cu Franța și să ne folosim de dezacordurile dintre puteri”.

ÎN CONTRATIMP CU GORCEAKOV

Din capitala Franței Kiseleff trimitea rapoarte la St. Petersburg în care arăta poziția Rusiei față de unirea Principatelor: „În timpul conferinței de la Viena, când Franța a luat inițiativa unui proiect de unire a celor două Principate într-un singur stat,

plenipotențiarilor noștri au considerat că nu pot da o probă mai vădită de profundă dezinteresare a Rusiei, decât fiind de acord în principiu cu dorința Franței”. În 1859, la 15 februarie, Guvernul rus va comunica la Paris că dacă Franța va cere ratificarea dublei alegeri a lui Alexandru Ioan Cuza, Rusia o va sprijini.

În anul 1859 poziția Rusiei față de relațiile cu Franța suferă schimbări majore, țarul Alexandru II și Gorceakov concluzionează că „nu trebuie să ne așteptăm la un sprijin real de la Napoleon” în abolirea unor prevederi din Pacea de la Paris, considerate discriminatorii, convingere întărită și de încurajarea faptică de către Guvernul francez a activităților anti-ruse ale emigrației poloneze în Franța.

Contele Kiseleff este însă în contratimp, încercând cu încăpățănare să insiste pe încheierea unui tratat cu Franța. Gorceakov îl convinge pe țar că este necesară înlocuirea ambasadorului la Paris, care nu a vrut să înțeleagă că în spatele tratamentului afectuos de care se bucura la Tuileries nu exista un conținut politic real, că a fost indus în eroare deliberat – francezii speculând cu abilitate sentimentele sale francofile –, pecum și faptul că „la bătrânețe au început să-i slăbească capacitățile mintale”.

În toamna anului 1860, țarul îi oferă lui Kiseleff postul de președinte al Consiliului de Stat. Acesta refuză oferta; mai mult, insistă pe propunerile sale anterioare vizând încheierea unei alianțe defensive ruso-franceze. Drept urmare, la începutul anului 1862 este trimis la Paris baronul A.F. Budberg, „pentru a-i ușura sarcina conducerii ambasadei”. Kiseleff înțelege mesajul: la 15 mai 1862 își dă demisia.

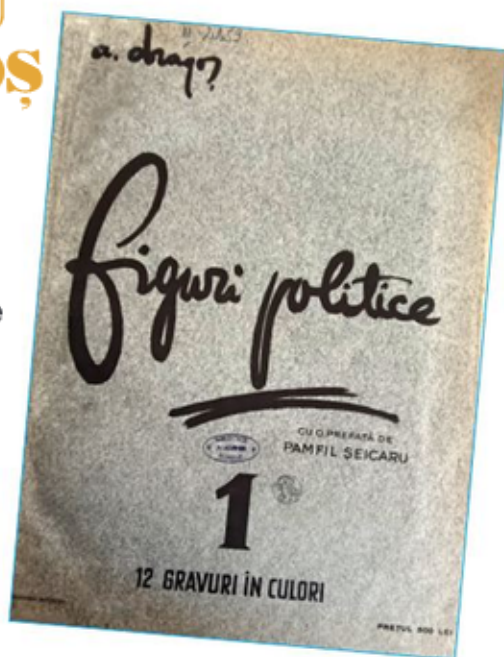
La Paris o va reîntâlni pe fosta soție, Sofia, stabilită în Franța. Kiseleff îi scria fratelui său: „Sofia este uneori un personaj arogant și impulsiv, mi-e frică de ciocniri, care, în poziția mea oficială, pot fi mai mult decât neplăcute. După 25 de ani de separare, o reapropiere între noi este imposibilă”. În 1860, când Sofia, în contextul mișcărilor naționaliste poloneze din Franța, vrea să publice o broșură îndreptată împotriva Guvernului rus, Kiseleff îi cere să se abțină, amenințând-o că, în caz contrar, va fi nevoit să ceară expulzarea ei din Paris.

După demisie, contele Kiseleff rămâne în Franța. Moare în anul 1872, la vârsta de 84 de ani. Va fi înmormântat la Mănăstirea Donskoi din Moscova, alături de membrii familiei sale. ■

DESTINE PARALELE: PAMFIL ȘEICARU ȘI AUREL DRAGOȘ

OLIMPIA NOVICOV

În mapa LXIV aflată în colecția de Foi Volante a Bibliotecii Academiei Române, la cota 232, ne reține atenția o pagină ce poartă semnătura olografă a lui Pamfil Șeicaru, directorul ziarului Curentul. Este vorba de o laudatio dedicată graficianului Aurel Dragoș, ce a stat la baza prefeței albumului Figuri politice. Albumul, apărut la Editura Socec în 1931, cuprinde 12 gravuri în culori, semnate de grafician.

Originar din Iași, licențiat în Drept, Aurel Dragoș a făcut studii libere de grafică, afirmându-se ca desenator și caricaturist. A colaborat începând din 1913 la publicații periodice precum *Facla*, *Adevărul*, *Dimineața*, *Chemarea*, *Luptătorul*, *Lupta*, *Clopotul*, *Cuvântul liber*, *Curentul* – în a cărui redacție avea să îl întâlnească pe Pamfil Șeicaru. Portretele șarjă, desenul energic, cu linii puternice și contururi pregnante, l-au apropiat de maniera artiștilor expresioniști.

Voce răsunătoare a presei românești interbelice, care a aprofundat subiecte politice, istorice și culturale până la cele mai subtile semnificații, Pamfil Șeicaru scrie vizionar și documentat în *Prefață*: „Un mare desenator poate deveni interpretul grandilocvent al unei societăți, el poate rezuma o epocă, poate fixa imaginea unui moment din curgerea continuă a vieții. Nu știu ce

va rămâne din toată frământarea scrisului vremii noastre așa de sbuciumată, străbătută de toate nesiguranțele, împărțită din toate suferințele, nu pot să anticipez unde își va căuta documentarea istoricul anilor aceștia de îndoială neirizată de învierea niciunei speranțe, dar ceea ce pot afirma cu tărie, că neclintita siguranță este utilizarea desenului politic ca material documentar.

Presa este ecoul prelungit al graiului omenesc, este tribuna în care glasul mulțimei răsună până la marginile lumii civilizate; prin presă tot ce se face, tot ce se zice, tot ce se descopere în vreo parte a lumii se răspândește pe toată întinderea globului și se face proprietatea omenirii întregi.

Mihail Kogălniceanu, 1855

Și pentru România A. Dragoș va forma cea mai sigură călăuză de înțelegere, de interpretare.

[...] Sunt unele desene de A. Dragoș pe care le-ai putea pune alături de Forain sau Daumier, fără să sufere nici umbră de inferioritate. Și când am spus că A. Dragoș nu-i elevul nimănui, n-am

*Pamfil Șeicaru, în picioare,
la un banchet în cinstea lui Eugen Filotti,
ministru României la Ankara, din 1935*

ignorat pe predecesorii lui, un Izer, un Șirato, (...) dar niciunul din aceștia nu a redat ceea ce svăcnire de viață, ceea ce mișcare a mulțimii, ceea ce atmosferă de frează colectivă a cărei taină numai A. Dragoș a descifrat-o.“

Realizate în tonuri de cărbune, guașă albă și tuș pe carton colorat, planșele albumului semnat A. Dragoș înfățișează 12 personalități politice de marcă ale perioadei interbelice: Iuliu Maniu, Octavian Goga, Nicolae Iorga, Alexandru Averescu, Nicolae Titulescu, Constantin Argetoianu, Dem Dobrescu, Alexandru Vaida, Gheorghe Mironescu, I.G. Duca, Constantin Stere, Dr. Nicolae Lupu.

Însuși Șeicaru este un mare portretist în proză: *Poezie și politică* – Octavian Goga (1950), *Un singuratic* – C. Stere (1956), *Un om necunoscut* – I.G. Duca (1959), *Alexandru Vaida-Voevod* (1950), *Alhimia exilului* – Alexandru A. Busuioceanu (1962) au apărut în exilul la care a fost forțat, aceste coincidențe nefiind singulare.

Născuți în același an, 1894, Pamfil Șeicaru la Buzău, Aurel Dragoș la Galați, Iași, aveau să cunoască amândoi represiunea comunistă. Primul, condamnat la moarte în contumacie, în 1945 – în actul de acuzare arătându-se ca un elogiu involuntar că „locul acestui acuzat în gazetăria românească din ultimii 20 de ani este unic; articolele sale, fie publicate în *Cuvântul*, fie cele publicate în *Curentul*, i-au adus în scurt timp o tristă celebritate și o avere considerabilă, prin măiestria sa...” –, a fost nevoit să părăsească țara pentru a-și salva viața. Al doilea, „internat” pentru vina de a fi „element dubios”, între cumplitii ani 1952 – 1954, mai întâi la Penitenciarul Văcărești, ulterior „transferat” la Penitenciarul Caransebeș, avea să mai trăiască până în 1961, amintirea sa fiind păstrată public doar de desenele editate în presa dinainte de 1945. ■

Aurel Dragoș definește oamenii printr-o rară intuiție a confesiunii sufletului acoperit în coaja trăsăturilor fizice. Un portret de A. Dragoș înlătură necesitatea unui adaos de talmăcire literară, epuizează subiectul, dându-i toată forța de sugestie literară.

Pamfil Șeicaru

ALBUM ISTORIC

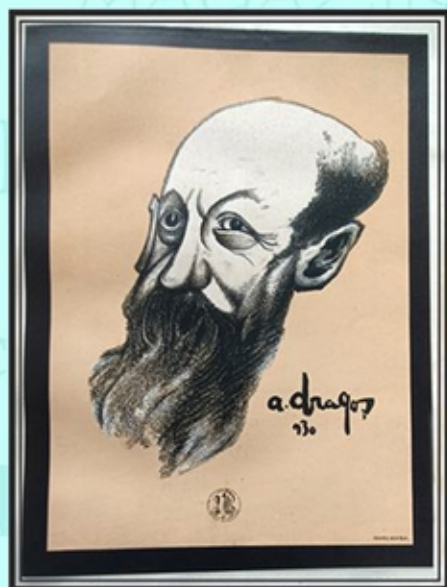
Reproducem pe planșele acestui număr cele 12 gravuri din albumul Figuri politice, semnat de Aurel Dragoș și prefătat de Pamfil Șeicaru, apărut la Editura Socec, în 1931.

Octavian Goga

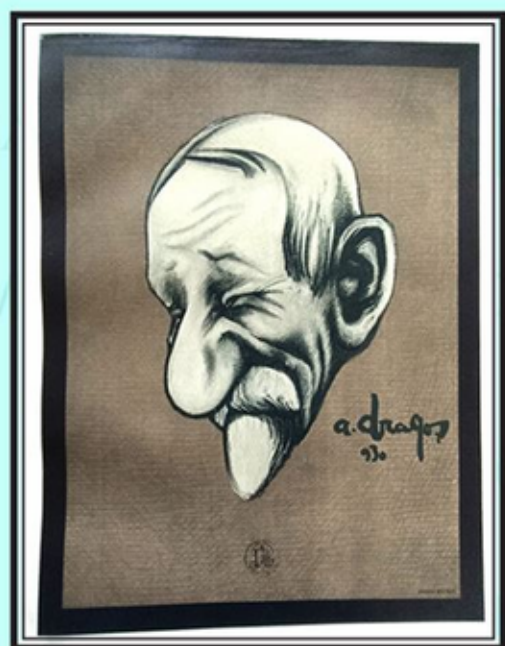

Iuliu Maniu

Nicolae Iorga

Alexandru Averescu

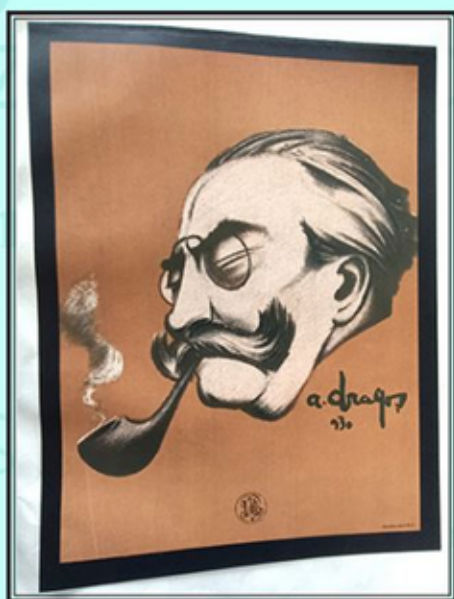
Nicolae Titulescu

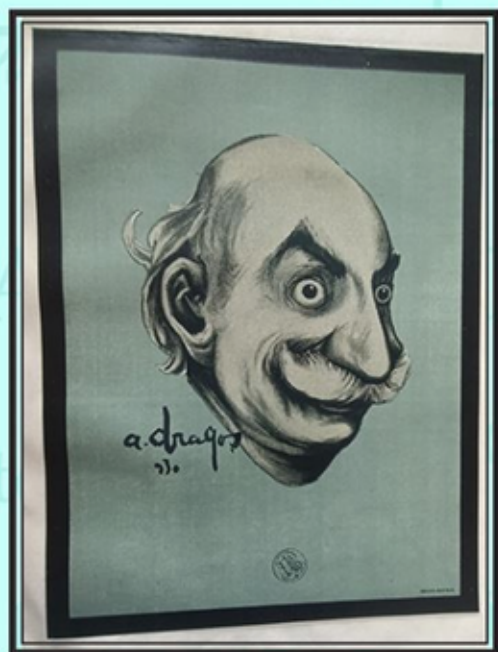
Constantin Argetoianu

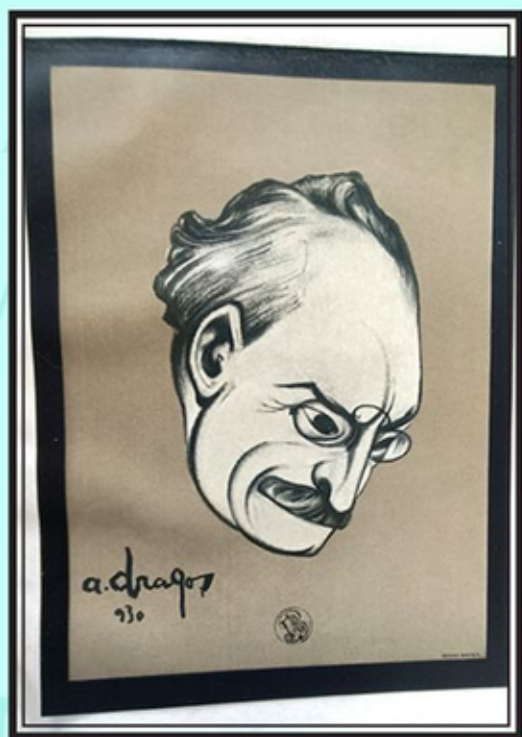
Dem Dobrescu

Alexandru Vaida-Voevod

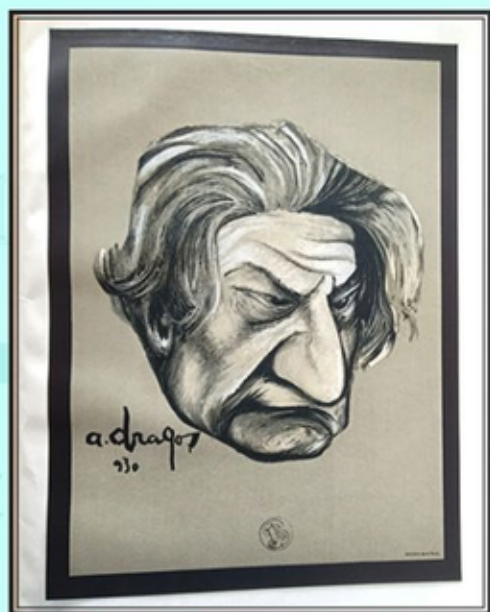

Gheorghe Mironescu

I. G. Duca

Constantin Stere

Dr. Nicolae Lupu

DESPRE FRICI UITATE ȘI NOPTI PRIETENOASE ĂVATARURI ALE ORAȘULUI NOCTURN

ADRIAN MAJURU

Odată cu intrarea noastră în istorie, imaginarul a hrănit și diversificat teama de noapte, frica de întuneric, de tot ceea ce este ascuns și poate fi dezvăluit pe neașteptate. Tăinuțiile creaturi milenare din imaginarul nostru, care au hrănit și modelat civilizații și credințe, vor lăsa locul, într-un final, noilor opțiuni de colonizare a timpului nopții,

pe măsură ce tehnologia a devenit folositoare în îmblânzirea deplină a întunericului. Orașul a fost instrumentul de remodelare nocturnă a etologiei, preocupărilor, imaginarului, credințelor noastre.

*Scenă dintr-un spectacol de cabaret
din perioada interbelică*

Îmblânzirea nopții prin mijlocirea orașului, dialogul cu resorturile ei intime, care ne-au modelat umanitatea și fiecare formă de civilizație, este o prezență recentă. Povestea orașului nocturn reprezintă și o nesfârșită confruntare dintre dorințele comportamentului ascuns și iubitor de întuneric (lumea criminalilor, hoșilor, inadaptaților social, adică tot ceea ce diurnul încearcă să vindece) și prelungirea unor preocupări cotidiene, pentru care diurnul nu mai oferă suficient timp. Aici ne referim la unele profesii, legate inclusiv de industria *loisir*-ului.

Dincolo de prelungirea zilei în noapte, cu orașe luminate și mulțimi colorate și atrăgător de zgomo-

toase (teamă colectivă de tăcerea sublimată a întunericului?), consumatoare de diferit, se păstrează sentimentul ascuns de a explora dorințe pe care diurnul nu le permite pe de-a-ntregul sau dorește să le știe uitate. Noaptea oferă un misterios sentiment de nesiguranță ascuns în etologia noastră îndepărtată, iar această relație dintre mister și temeri nu a putut fi îndepărtată pe de-a-ntregul.

Într-un alt sens al istoriei, noaptea a prilejuit crearea de avataruri folositoare pentru aceia care sperau să (se) cunoască, să (re)devină, să (se) schimbe, să (se) împlinească, să (se) distrugă, luându-și timpul nopții drept aliat. Într-un alt sens al istoriei, revoluțiile se fac ziua, iar loviturile de

*Finalul unui spectacol la Teatrul „Cărbuș”,
sfârșitul anilor '20, cu Constantin Tănase
în mijlocul imaginii...*

stat, iubitoare de tiranii, sunt preferatele nopții.

Orașul ne-a scos din mitologie și folclor, însă sufletele nopții rămân prezențe foarte active, cu prelungiri în literatura sau industria cinematografică contemporană. Demonii iubitori de întuneric, vampirismul, licanthropismul, până la răufăcătorii de tot felul, sunt teme predilecte ale consumului cultural actual.

Revenind la tema noastră, omul a încercat să învingă întunericul și să reducă perioada acestuia din timpul trăit. Orașul a diversificat tehnologia într-atât, încât, pentru ultima sută de ani, timpul nopții a cedat o bună parte din orele sale de început. Omul a împins timpul zilei, târziu, în noapte, fapt ce a determinat, la prima vedere, extinderea programului de lucru sau de divertisment. Chiar s-au dezvoltat și unele profesii nocturne, iar unii dintre semenii noștri au convingerea că cel mai bine pot lucra în timpul nopții.

În ultimele generații, omul a dat nopții un nou conținut. Divertismentul și activitățile nocturne

*... și o scenă cu dansatoare exotice
din același spectacol, a cărui acțiune
se desfășura în Extremul Orient*

sunt diferite ca impact emoțional față de ceea ce este programat să se întâmple în timpul zilei. Sistemul nervos își dublează activitatea în timpul nopții, o moștenire din vremuri străvechi, când acuitatea reflexelor era primordială pentru supraviețuire. Acum distribuim aceste reflexe pentru a explora rafinarea senzitivului. Toate aceste schimbări sunt datorate vieții urbane.

Timpul odihnei reprezintă însă un factor important în evoluția umană. De zeci de mii de ani, omul și-a împărțit viața în zone de timp echilibrate, privind ziua și noaptea, între viața activă și repaus. Astfel și organismul nostru este calibrat să se dezvolte în acest echilibru. Diminuarea nopții pentru o perioadă îndelungată de timp determină creșterea riscurilor de îmbolnăvire fizică, dar și de alterare psihică. Cel mai adesea recuperarea este foarte dificilă.

Corpul de balet al Teatrului „Cărbuș”

Pe viitor, omul va tinde să controleze această balanță a timpului și se va adapta nopții și zilei, în funcție de necesitățile impuse de profesie sau de societatea în care va trăi. Și va fi creată tehnologia care îl va ajuta la această adaptare.

Trăim în prezent într-o lume din ce în ce mai artificială. Electricitatea și sistemele moderne de iluminat ne permit să continuăm activitățile noastre atât ziua, cât și noaptea, fără a fi „sclavii” luminii solare, putând călători până la antipodi în câteva ore, ceea ce era imposibil și de negândit la începutul secolului trecut.

Or, ființa umană (ca și majoritatea animalelor) are un „ceas intern, un ceas biologic” ajustat ritmului zilei și nopții, creierul uman având capacitatea alternanței stărilor de conștiență.

Și totuși ceasul biologic nu va exista pentru totdeauna ca fiind absolut, oamenii vor putea opri

Așa vedea caricaturistul Aurel Jiquidi (1896 – 1962) maniera în care se dansa în anii '30 ai secolului trecut

acest mecanism biologic folosind tehnologii în viitorul apropiat.

Comportamentul nocturn al organismelor este un comportament caracterizat prin activitate în timpul nopții (latină, *nocturnus*, franceză, *nocturne*). Dar un stil de viață nocturn poate fi rezultatul anumitor tipuri de muncă sau cariere, o viață socială activă, după cum poate fi un simptom al unor boli. Mediul urban creează însă premisele unui univers în care totul se află într-o continuă stare de zi.

Munca în schimburi are un caracter potențial „nociv“, „penibil“ sau „deosebit“, și contribuie la eventuale fenomene de inadaptare/dezadaptare în raport cu exigențele muncii în schimburi alternante (și mai ales în schimbul de noapte). Fiziologic, caracteristic muncii în schimburi alternante, este neconcordanța dintre ritmurile biologice și cele impuse de orele alternante, deci între perioadele în care organismul este obișnuit să fie activ și activat și cele impuse de programul de lucru.

Apare o inerentă raportare la cel mai pur ceas

Reclamă pentru jucării,
în vitrina magazinului Lafayette din București

biologic: ritmul circadian ce constă din modificări ciclice, de-a lungul a 24 de ore, a unor parametri biochimici, fiziologici, psihofiziologici și de comportament: ciclul veghe-somn; starea de activare-dezactivare, temperatura corpului, secreția hormonală, dispoziția psihică, performanța etc.

Antropologic, o provocare ce poate afecta adaptarea individului uman la exigențele activităților desfășurate după orare alternante (inclusiv de noapte) îl reprezintă multiplicitatea temporalităților în care trăiește acesta, jocul interacțional care le conjugă.

Individul uman trebuie să facă față unor constrângeri temporale multiple și de natură diferită: profesională, familială, socială în general, biologică etc. În acest context apar conflicte temporale între timpul biologic, timpul psihologic, timpul social și timpii tehnico-economici profesionali, între timpul de lucru și timpul extraprofesional.

În consecință ne aflăm cu un pas înaintea opțiunilor de adaptare pe care organismul le poate suporta în timpul nostru istoric. Posibilele modificări ale genotipului uman, ca urmare a factorilor de presiune de a schimba detalii privind alternanța diurn-nocturn, se vor manifesta probabil după succesiunea mai multor generații și accelerarea progresului tehnologic.

Revenind, avatarurile orașului nocturn reprezintă o introducere în formă scurtă a fenomenelor sociale și culturale atașate de timpul și viața nopții sau inspirate de ea, unele având origini primordiale, cele mai cunoscute fiind hrănite de timpul istoric al vieții urbane. Patrimoniul este dificil de găsit și cu atât mai mult de circumstanțiat temelor legate de timpul nopții.

Expoziția deschisă în toamna anului 2023 a inclus piese oferite de Muzeul Municipiului București. Această poveste despre nopți urbane aduce în fața publicului o serie de piese din colecțiile didactice ale Institutului Național de Medicină Legală „Dr. Mina Minovici” și Institutului de Antropologie Francisc Rainer, Academia Română, unele fiind expuse public în premieră. În urma acestei expoziții a rămas volumul *Despre frici uitate și nopți prietenoase. Avatarurile orașului nocturn*, cea dintâi istorie a nopții din perspectiva comportamentului uman. Ceea ce vom explora împreună, cu acest prilej, prin lectura acestei cărți, este și va rămâne un șantier deschis pentru toți cei interesați să studieze, să cerceteze istoria nocturnă și cotidianul trăit cu fiecare noapte, în interiorul generațiilor. ■

LÉONIE ȘI LÉON

FLORENTINA DOLGHIN

Portretul iubitei lui Gambetta, executat în 1907 de pictorul Jean Coraboeuf, după o fotografie din 1875...

În 1884, când Caragiale a scris O scrisoare pierdută, în care Nae Cațavencu îl invoca pe „nemuritorul Gambetta“, atribuindu-i după ureche sintagma „scopul scuză mijloacele“ – rostită în realitate de Machiavelli –, avocatul și omul politic republican Léon Gambetta

... și fotografia lui (profil stânga, pentru că numai așa s-a lăsat reprezentat, din cauza infirmității de la ochiul drept, înlocuit cu unul de sticlă), realizată de fotograf francez G.M. Legé

murise cu numai doi ani în urmă. Astăzi puține așezări mai răsărite din Hexagon nu au o stradă centrală care îi poartă numele, o statuie a lui, un monument, un bust. Mulți istorici îl consideră pe Gambetta – prin eficiența și energia cu care s-a impus în politica Franței – părintele celei de a treia republici franceze (1870 – 1940), perioada dintre finalul celui de-al doilea imperiu, al lui Ludovic Napoleon Bonaparte, și instalarea regimului de la Vichy, al lui Philippe Pétain. „Acest personaj în redingotă al celei de a treia republici a ocupat o poziție pe care nu a mai cunoscut-o niciun francez din generația sa înainte de Clemenceau în 1917 – Georges Clemenceau, contemporanul lui, al cărui enorm rol istoric a început abia 35 de ani după dispariția lui Gambetta, cu numai trei ani mai mare decât el“, notează istoricul Maurice Baumont.

La 2 noiembrie 1868, pe un fond de creștere a ideii republicane, în dauna imperiului, tot mai obosit, are loc la Paris, în ziua de pomenire a morților la catolici, un parastas pentru un anume cetățean Alphonse Baudin, care în ziua de 3 decembrie 1851 – la o zi după lovitură de stat, când

Napoleon III a cucerit puterea – a fost ucis pe o barcadă. Numai câteva ziare iau îndrăzneț înia inițiativă de a publica știrea, între care *Le Reveil*, al cărui director, Charles Delescluze, acuzat de „tulburarea ordinii publice și îndemnuri la ură și la dispreț față de guvern“, este dat în judecată.

„Afacerea Baudin“, cum va fi cunoscută, este un tipic proces de persecuție politică, într-un imperiu ce se clatină. Delescluze a publicat și o listă de subscripție pentru ridicarea unui monument victimei lui Napoleon III, act pe care suveranul îl socotește „crimă de stat“.

ORGOLIUL – O FORȚĂ

La proces, în ședința din 14 noiembrie, desfășurată la Palatul de Justiție, pe Delescluze îl apără Léon Gambetta, un talentat avocat și strălucit orator, în vârstă de 30 de ani, republican intransigent, care, extinzând apărarea, face un rechizitoriu tăios loviturii de stat și imperiului lui Napoleon, ce „conduce discreționar Franța de 17 ani”. Această pledoarie îl va plasa pe Gambetta, până atunci neinteresat de politică, în primele rânduri ale opoziției. Un an mai târziu era deputat, iar în doi ani ministru de Interne. Singur va spune, referitor la moment, că atunci „am pătruns prin efracție pe scena lumii”. Iar pe Napoleon III rechizitoriul lui Gambetta îl va îngrijora. În aceeași seară, povestind incidentul soției, împărăteasa Eugenia, el exclamă: „Dar ce i-am făcut eu acestui tânăr?”

Tânărul este fiul unui băcan, proprietarul unui magazin intitulat „Bazarul genovez” din piața centrală a orașului Cahors, din sudul Franței. Tatăl, italian de origine, nu este un negustor oarecare, i se poartă respect pentru cultura lui, pentru familia lui, întemeiată prin căsătoria cu fiica unui farmacist, Marie Massabie, o femeie bună ca pâinea caldă. Primul lor băiat, Léon, viitorul avocat, născut în aprilie 1838, își va adora mama, cea care intervine mereu în asperitățile din relația tată-fiu. Pentru că tatăl nu concepe ca băiatul să nu-i urmeze profesia, să rămână la tejecheaua din Cahors, spre deosebire de mamă, de acord ca el să-și ia

Gambetta plând pentru Delescluze în procesul Baudin (14 Noiembrie 1868)

Avocatul Gambetta plând în procesul Baudin, în apărarea lui Charles Delescluze (noiembrie 1868)...

zborul în nord, la Paris, pentru facultate și doctorat.

Léon are și o soră, Benedetta, mai mică decât el cu zece ani. Este cam bolnăvicios, de la opt ani are probleme cu stomacul – și le va avea mereu –, iar la 11 ani, când se uita la un lucrător cuțitar cum pune un mâner, o așchie de oțel îi sare în ochiul drept, pe care îl va pierde. Termină liceul la Cahors, unde se distinge la istorie și literatură și este fermecat de Cicero și Demostene. Își ia bacalaureatul în 1856. Pentru reușită primește un cadou: o vizită, însoțit de tată, în Italia, patria părintelui și patria lui... Cicero. Cei doi merg la Genova și Torino, își văd rudele și se întorc

... și, împătimit antimonarhist, proclamând republica (septembrie 1870)

prin Alpi. Léon este în al nouălea cer. Iubește Italia și se va spune despre el că are „fler italian”. Uneori se semnează cu mare plăcere Léone. Acasă, cu sprijinul mamei, reușește să-și convingă tatăl să nu-l trimită la Facultatea de Drept a Universității din Toulouse, ci la cea din Paris, unde descinde în ianuarie 1857, având

promisiunea că va primi lunar de la părinți 100 de franci ca să poată supraviețui. Părinții, îi „atașează” și o mătușă, sora tatălui, o bătrânică blândă, care să aibă grija băiatului.

Iar băiatul învață cu pasiune, citește pledoarii ale marilor avocați, scrie articole în presa vremii pentru un ban în plus, frecventează cafenelele literare din Cartierul Latin, „Procope”, „Madrid”, unde tinerii își exprimă deschis nemulțumirea față de mersul imperiului lor sub Ludovic Napoleon. Este vremea republicii! Idee care îl cucerește definitiv pe studentul venit din sud, ce face figură de lider între ei, pentru că are elocință. În ianuarie 1860 Léon Gambetta își ia licența și așteaptă botezul barei. „Oh! Ce nerăbdător sunt să pledez! Limba îmi arde! Mi-e frică să nu-mi fie frică – cum zicea Montaigne. Când va veni ziua asta frumoasă? Citesc, recitesc pe maeștrii cuvântului. Învăț. Mă duc la teatru și la Palatul de Justiție. Caut lecții și modele. De ce să-ți ascund, bunul meu tată? Ambiția mă mistuie. Dar, la urma urmei, ambiția nu e o crimă. Orgoliul e o forță, iar cu munca drept pârghie și sub pînătenul nevoii, ce nu poate face un tânăr înflăcărat, cinstit, care are drept pildă viața părintelui său?”

Membrii Guvernului „Apărării naționale”, în care ministru de Interne a fost Gambetta

CURAJ DIN IUBIRE

Părintele l-ar vrea acum avocat la Cahors, acasă. Din nou, intervenția mamei îl va ajuta pe Léon să rămână unde vrea el, la Paris. Acolo simte că poate mișca lucrurile spre binele concetățenilor lui, acolo sunt tinerii cu ideile lor reformatoare. Bătrânul Gambetta, băcanul, cedează și de această dată. La 8 iunie 1861 Léon Gambetta depune jurământul de avocat. Și se impune din start ca inspirat orator, plin de temperament și argumente. Are o voce timbrată, o dicție fără cusur, nu e prea înalt, mai degrabă scund, corpulent, greoi, umeri lași și o ținută impozantă. Din păcate, vestimentar nu prea corespunde. Este neglijent, nu știe să asorteze piesele, lavaliera îi este mai mereu în deplasare, cămașa șifonată și la

vedere unde nu trebuie, dar... când este la bară, în apărarea clienților lui, sala este cucerită de pledoariile lui persuasive, cu cuvinte dintr-o bucată. „Tante Jenny”, mătușa, se ocupă în continuare de rânduile casei. Léon câștigă procese, obține achitări, devine un avocat recunoscut, este felicitat de confrăți cu state în

profesie și se lasă tot mai cucerit de politică. Pentru că și politicienii vremii, de orientare republicană, pun ochii pe el, cum scrie Tudor Teodorescu-Braniște în monografia pe care i-a dedicat-o în 1923.

Și nu numai politicienii, ci și o doamnă, aflată întâmplător în sală în timpul Procesului Baudin. Léonie Léon este numele ei și este fiica unui colonel. Sunt de aceeași vârstă. Ea îl urmărește pledând, fără ca el să știe, apoi, când se cunosc, în 1869, înțeleg amândoi cu bucurie că „un curent magnetic se stabilise între noi și că cele câteva priviri schimbate în timpul ședințelor de judecată decisese încă de atunci pentru inimile noastre”, va scrie doamna mai târziu. „Cucerită nebunește de talentul lui, de pasiunea lui patriotică, simțeam, fără nici cea mai mică umbră de îndoială,

că o dragoste atât de înflăcărată ca a mea nu putea să nu-l atingă și pe el într-o zi.” Va sosi și clipa. Își povestesc viața, își descriu părinții, copilăria, ea vede că rezonază perfect cu aspirațiile lui, înțelege că au aceleași gusturi politice și literare, împărtășesc același patriotism, sunt

două inteligențe ce se completează. Crede, fără infatuare nătângă, că este femeia ideală pentru Léon. Și are experiență. Poate compara. În 1864, Léonie a trăit o poveste de iubire cu un inspector general de poliție pentru rezidențele imperiale, Alphonse Hyrvoix, cu care are un băiat, pe care toată viața l-a prezentat ca fiindu-i nepot.

Gambetta este pe zi ce trece tot mai îndrăgostit de această tânără, care se ocupă și cu hainele să cadă bine pe el.

Un portret al prim-ministrului, tot profil stânga, de fotograf și jurnalistul Étienne Carjat (înainte de 1876)

Să-l urmărim: „Tu singură, între toate femeile, m-ai putut strămuta pe crestele strălucite ale pasiunii și ale comuniunii inteligențelor – îi scrie într-o epistolă [s-au păstrat 600]. Ție îți dădoresc cel mai mare triumf al meu și simt în adâncul sufletului că nu pot întregi acest triumf al meu decât sub aripa ta. Ceea ce ai tu folositor și divin e că mă silești să stau la datorie, că mă faci să reîncep munca – și mai ales în curajul pe care mi-l dai înțeleg temeinicia și prețul iubirii tale. Adevărata beție a triumfului politic o cunoaște numai acela care o gustă în iubire. Îți mulțumesc din suflet pentru măreția

Octombrie 1870.

Gambetta părăsește Parisul într-un balon (pictură de Jules Didier și Jacques Guiaud)

și frumusețea pe care tu o pui în fiecare zi în iubirea noastră“.

O MOARTE STUPIDĂ

Viața intimă a omului politic Léon Gambetta pare a-i marca esențial destinul politic. În 1869 este ales deputat din partea stângii republicane în Paris și Marsilia. În septembrie anul următor, după bătălia pierdută de la Sedan și capitularea lui Napoleon III și a armatei franceze asediate de prusieni, intră în guvernul „Apărării naționale” ca ministru de Interne. Când inamicul asediază Parisul (*Magazin istoric*, nr. 9/2010), pleacă în balon la Tours, capitala Franței libere, de unde organizează apărarea țării. Cu credința că în 1871 se pot reface victoriile Franței din 1792 și 1793, Léon străbate țara în lung și lat, scoate armate ca din pământ, vrea să ridice provinciile și să-i înconjoare pe asediatori, seamănă ura contra lor prin cuvântări și proclamații, devine sufletul războiului. Pe care îl pierde. Înfrângerile par însă a-l întări și mai tare. Parisul capitulează la sfârșit de ianuarie 1871. În dezacord cu ceilalți miniștri, în februarie Gambetta demisionează. După război adversarii politici îi aduc învinuiri, cea mai gravă fiind aceea că a vrut să-și institue propria dictatură.

Léonie îi aprobă toate aceste gesturi politice, amendate de mulți. Îl consiliază politic, cu discreție, iar el o ascultă și se lasă influențat. Uneori e mai inteligentă decât el. Au și discuții în contradictoriu, scene furtunoase de gelozie, pe care el se grăbește să le stingă cu delicate cadouri, de pildă, cu un superb inel, o copie al celui dăruit de

Una dintre variantele-legendă ale morții premierului: asasinat de masoni (ilustrație de Pierre Méjanel, 1886)...

Ludovic IX soției, Margareta de Provence, în secolul XIII. Tânăra este tentată să interpreteze darul ca o cerere în căsătorie. Ceea ce nu este cazul. Nu insistă. Știe să stea în umbră. Mai ales că presa o ignoră sau o amintește sub inițiale. Ea nu apare nici măcar în ziarul fondat de el, *La République Française*, micul „cartier general” al tribunului.

Din 1879, pentru doi ani, Gambetta este președinte al Camerei Deputaților, apoi al Consiliului de Miniștri și ministru de Externe. O vreme Léon și Léonie se întâlnesc liniștiți într-o casă închiriată la Ville d'Avray, în Île-de-France, departe de ochii

iscoditori ai Parisului. Apoi ministrul cumpără o casă de dimensiuni modeste, la țară, la Jardies (Sèvres), pe malul stâng al Senei, o fostă proprietate a lui Honoré de Balzac, și hotărăsc să nu se mai ascundă. În vara lui 1882 el este cel care insistă să-și oficializeze relația, de durată deja, iar Léonie refuză. Vrea să-l știe liber, nu încătușat de un act. Apoi ea cedează rugămintelor. Spre sfârșitul anului o vor face. Este impresionată de suferința lui din iulie, la pierderea mamei atât de iubite. La 27 noiembrie, în timp ce manevra un revolver, vrând să scoată un cartuș, Gambetta se rănește la mână, glonțul străpungându-i palma dreaptă. Prietenii medici intervin imediat, se ocupă de rană și îl asigură că este în afara oricărui pericol. Dar, pe fondul bolii din copilărie, face febră, complicații, se pune problema unei intervenții chirurgicale, la apendic, socotită însă nesigură în cazul importantului bolnav, și, în noaptea de 31 decembrie 1882, cu cinci minute înainte de miezul nopții, Léon Gambetta moare în casa de la Jardies, în patul în care îl îngrijise Léonie. Avea 44 de ani. Léonie va părăsi în tăcere camera la sosirea surorii lui. Îi va supraviețui până în 1906, primind de la familia lui Gambetta

60.000 de franci, în urma succesiunii, deși Benedetta îi fusese ostilă toată viața. Nici prietenii politici ai lui Léon nu o uită: îi asigură o rentă lunară de 500 de franci, transformați ulterior în pensie viageră.

O fabrică de legende acest decedat al premierului francez! Nu merită să le menționăm. Cert este Léon și Léonie au trăit o emoționantă poveste de iubire. ■

... și monumentul din Paris care i-a fost înălțat la sfârșitul veacului XIX

SIRMIUM, UN POLIS DE LA PERIFERIA IMPERIULUI ROMAN DE RĂSĂRIT (453 – 582)

ADRIAN N. ȘOVREA

Sirmium era un polis, adică un oraș-fortăreață, aflat pe râul Sava, la periferia Imperiului Roman de Răsărit. Alături de alte polisuri, precum Viminacium (Kostolac, astăzi în Serbia) și Singidunum (Belgrad, Serbia), Sirmium (Sremska Mitrovica, Serbia) joacă un rol important în apărarea graniței romane pe râul Sava, în regiunea Pannoniei. Aceasta face parte la un moment dat din Imperiul Roman, fiind cunoscută sub numele de provincia Pannonia. Ca și în cazul Daciei romane, Pannonia este abandonată de romani, dar aceștia duc o politică de menținere a unor bune relații cu populațiile din regiune, în special pentru consolidarea limesului de pe râul Sava și de la Dunărea de Jos.

Ruinele palatului imperial roman din Sirmium

apoi la Sirmium. Sub Dioclețian are loc o nouă diviziune, fiind create patru provincii: Pannonia Prima în partea de nord-vest, cu capitala la Savaria/Sabaria (Szombathely, Ungaria); Pannonia Valeria în nord-est, cu capitala la Sopianae (Pécs, Ungaria); Pannonia Savia în sud-vest, cu capitala la Siscia (Sisak, Croația); Pannonia Secunda în sud-est, cu capitala la Sirmium. Pannonia Secunda și Savia trec în 424 – 425 sub autoritatea Imperiului Roman de Răsărit. Începând cu secolul al V-lea, în regiune pătrund vizigoții, fugari din fața invaziei hunilor (*Magazin istoric*, nr. 4/1992, 9/2001), ca *foederati* (aliați) ai romanilor. După 433, provincia este abandonată hunilor lui Attila.

REGELE GOT, EDUCAT DE ROMANI

Romanii îi primesc pe huni ca *foederati* în Pannonia, dar aceștia preiau controlul provinciei. În jurul anului 441, Sirmium este ocupată de huni. Imperiul lor se destramă după moartea lui Attila în 453, iar după bătălia de la Nedao din

Pannonia devine provincie romană începând cu anul 10 d.H. Între anii 102 – 107, împăratul Traian o divide în Pannonia Superior și Pannonia Inferior. Pannonia Superior are capitala la Carnuntum (oraș roman situat între Viena și Bratislava), iar Pannonia Inferior inițial la Aquintum (Budapesta),

454, hunii pierd autoritatea în regiune. Provinciile pano-niene împreună cu orașul Sirmium sunt ocupate de ostrogoții conduși de Valamer (Valamir), Theodemer (Thiudimer) și Vidimer, care devin *foederati* după tratatul încheiat cu împăratul Marcian în 456.

Solidus roman,
bătut în veacul al IV-lea în Sirmium

Iordanes spune că ostrogoții „locuiau în Pannonia sub regele Valamer și frații săi Thiudimer și Vidimer, în locuri diferite, dar cu planuri unite“. Prin urmare, romanii îl vedeau pe Valamer ca pe liderul suprem, rege. Stăpânirea celor trei era astfel împărțită: Valamer ocupa Pannonia Secunda cu Sirmium; Theodemer ocupa nordul Pannoniei Valeria, între lacul Balaton și Dunăre; Vidimer era între cei doi, adică la sud de lacul Balaton, până la Drava.

În prima fază, pacea dintre romani și ostrogoți este marcată adesea de conflicte militare și diplomatice. În cele din urmă, împăratul Leon acceptă condițiile păcii. Pentru ca înțelegerea să fie de lungă durată, Theodemer acceptă rugămintele lui Valamer, ca fiul său Theodoric de 7 – 8 ani să fie, așa cum arată Iordanes, „dat și dus ostatic principelui Leon la Constantinopol, și fiindcă micul copil era drăguț și cuminte, a intrat în grația imperială“.

Valamer moare în luptele cu suavi și skirii. Goții sunt apoi conduși de Theodemer și Vidimer, iar când Theodoric ajunge la vârsta maturității, este trimis de împărat pe pământurile natale „împreună cu multe daruri“, conform istoricului bizantin Iordanes. În 471, Vidimer migrează spre Italia, iar Theodemer cu Theodoric trec la sud de Sava și Dunăre în Illyricum. Theodoric este ales rege al ostrogoților din Balcani, ceea ce îl mulțumește pe împăratul bizantin Leon, care îi acordă titulatura de consul titular, devenind aliat și prieten al Constantinopolului în 471. Provinciile Moesia Prima și Dacia Ripensis sunt date ostrogoților în 473.

În Pannonia se revărsă alte popoare migratoare, în special germanice, cum sunt longobarzii. În 526 moare Theodoric, iar de instabilitatea creată după dispariția acestuia profită longobarzii, care ocupă vestul Pannoniei în 527. În anul următor, ostrogoții trebuie să le facă față gepizilor (*Magazin istoric*, nr. 4/1971), care asediază Sirmium, iar în aceste lupte se evidențiază viitorul rege ostrogot Vitiges.

Sirmium este pierdut de ostrogoți în timpul războiului ostrogoto-bizantin (535 – 552), inițiat de împăratul bizantin Iustinian. În prima fază a războiului, Sirmium (535) și apoi toată Dalmația (536) sunt recucerite de bizantini, dar gepizii revin în regiune prin recucerirea cetății Sirmium în

536, bizantinii cedând-o apoi acestora, în urma unui tratat de pace încheiat în 539.

Pentru a stopa înaintarea gepizilor, Iustinian îi instalează la Singidunum pe heruli (foști aliați ai goților), iar longobarzilor le oferă Pannonia Prima în 546, devenind *foederati*. Sub gepizi, Sirmium, pe timpul lui Cunimund, a devenit reședință regală, scaun episcopal și bate propria monedă.

GENERALUL BONUS ÎI REFUZĂ PE AVARI

Tratatul de alianță dintre Audoin, regele longobard, și Iustinian oferă longobarzilor statutul de *foederati*, primind acceptul imperiului de a stăpâni Pannonia Prima și Valeria și o sumă importantă de bani. Dar între longobarzi și gepizi izbucnesc noi conflicte militare. Într-unul dintre ele, Alboin, fiul regelui Audoin, îl răpune pe Turismond, fiul regelui gepid Turisind. Alboin devine monarh și se va căsători cu Clotsuinda, fiica regelui francilor Clotar. Acesta va porni din nou război împotriva gepizilor, conduși acum de Cunimund.

În anul 565 Sirmium ajunge să fie disputat de gepizi și de bizantini, ceea ce duce la un război între gepizi, longobarzi, avari și bizantini, încheiat cu destrămarea regatului gepid (*Magazin istoric*, nr. 6/2023). Sirmium rămâne sub stăpânire gepidă până în 567, când gepizii sunt învinși de alianța avaro-longobardă și orașul revine bizantinilor. Această alianță este plănuită de longobarzi după

Războinic longobard,
statuetă de bronz
din veacul al VIII-lea

*Rugăciunea unui locuitor
din Sirmium, gravată pe ceramică
în limba greacă,
în timpul asediului din 582*

„a zecea parte din toate patrupedele care se aflau la longobarzi și, dacă aveau să fie biruitori, prețindeau jumătate din pradă și tot ținutul gepizilor“, conform cronicarului bizantin Menander Protector.

Gepizii sunt înfrânți și teritoriul este ocupat de avari, așa cum se prevedea în tratat. Sirmium este acum apărat de generalul bizantin Bonus. Pretinzând cetatea ca pradă de război, khaganul Baian al avarilor o cere și, primind refuzul lui Bonus, începe asediul, care se sfârșește în anul următor (568) prin încheierea unui tratat de pace.

Relațiile avaro-bizantine rămân însă tensionate. Menander Protector amintește mai multe solii venite la Constantinopol, care cer cetatea și pământul promis încă de pe vremea când avari se aflau în stepa pontică. Dorința khaganului nu poate fi stăvilită și, în 580, acesta pornește război împotriva bizantinilor, așezându-și tabăra între Sirmium și Singidunum. Strategia este să izoleze Sirmiumul, iar solii trimiși de khagan la Constantinopol nu reușesc să ascundă intențiile sale, chiar dacă de doi ani romanii și avari se află în relații bune: „Primind aceste știri, împăratul a recunoscut numaidecât clar îndrăzneala și gândurile hanului, că acesta, voind să pună mâna pe orașul Sirmium, făcea podul cu scopul de a împiedica aprovizionarea cu cele trebuitoare, pentru a lua orașul prin foame“, conform lui Menander Protector.

ce bizantinii se aliază cu gepizii în războiul din 566, dar în anul următor bizantinii devin neutri, lăsându-i pe gepizi izolați. O condiție a tratatului longobardo-avar este ca avarilor să li se dea

*Monetă gepidică, bătută la Sirmium
în numele împăratului bizantin Anastasius I*

„DUMNEZEU SĂ-I AJUTE PE ROMANII!“

Negocierile diplomatice au succes doar până în 582, când începe asediul cetății Sirmium. „Locuitorii din Sirmium sufereau de foame cumplită și se hrăneau cu lucruri neîngăduite“, amintește Menander Protector.

Împăratul Tiberiu al II-lea, văzând cetatea izolată, iar armata sa aflându-se în război cu perșii, nu poate trimite ajutor militar, cere încheierea unui tratat de pace: „romanii [bizantinii] să cedeze avarilor orașul, iar avari să lase romanilor mulțimea din oraș [...] aur pentru trei ani din urmă [...] banii plătiți pentru pace în fiecare an erau în sumă de aproape 80.000 de monete de aur“, ne spune cronicarul. Populația din Sirmium, care suferise sub conducerea goților și a gepizilor, îi întâmpină pe avari cu teamă și spaimă, așa cum stă martoră o inscripție pe o cărămidă: „Deus adiuta Romanis“.

Războaiele cu avari și slavii îl determină pe împăratul Mauriciu să retragă administrația și armata bizantină. Sirmium este ocupat de avari din 582, iar provinciile panoniene sunt părăsite de bizantini. Autorul bizantin Teofilact Simocata amintește cu amărăciune moștenirea

grea primită de împăratul Mauriciu prin pierderea de către predecesorii săi a unui „oraș foarte mare“, Sirmium, „oraș foarte vestit, lăudat și slăvit de romanii care locuiau în Europa“.

Cucerirea cetății de avari rămâne și în memoria bizantinilor din secolul al IX-lea. Teofan Mărturisitorul scrie: „Tot în luna aceasta (mai 583) avari trimiseră soli la împăratul Mauriciu. Cu puțin timp mai înainte ei puseseră mâna pe Sirmium, oraș vestit al Europei“. Deși Teofan preia informații din *Istoriile* lui Teofilact Simocata, este

*Regele ostrogot
Theodoric,
înfățișat pe o monetă*

de notat impresia lăsată de avari bizantinilor prin cucerirea unei cetăți atât de puternice. În același timp, aflăm că Sirmium era un oraș vestit, important, și cu greu acceptat ca pierdut de bizantini.

Orașul-fortăreață Sirmium joacă un rol semnificativ în microregiunea din sudul Pannoniei. Pentru Constantinopol este fortăreața care apără drumul ce duce direct la Constantinopol. Pentru barbari este „poarta” care deschide drumul spre bogățiile Imperiului Roman de Răsărit.

Puncte strategice, provincia Pannonia Secunda, cu centrul la Sirmium, și provincia Savia trec de sub autoritatea împăratului bizantin sub autoritatea barbarilor. Nominal, acestea sunt provincii bizantine ocupate de o populație considerată *foederati*, însă în realitate sunt pierdute de bizantini și ocupate de o autoritate barbară.

CONDUCĂTORII STRICĂ STATUL ȘI LEGILE

Un alt semnal al importanței cetății Sirmium sunt luptele dintre barbari de după destrămarea Imperiului Hun, conflicte care se mențin până ce adversarul este anihilat sau părăsește regiunea. Așa sunt războaiele ostrogoto-gepide, longobardo-gepide și în final avaro-bizantine. Tratatul de pace încheiat și adesea mijlocite de Constantinopol au mereu în contracte ocuparea orașului Sirmium, precum sunt cele de pe timpul împăraților Marcian, Iustinian sau Tiberiu. Autorii antici evidențiază importanța acestui polis, așa cum vedem la Teofilact Simocata.

Dar oare Sirmium este părăsit de populația bizantină sau este acceptat faptul împlinit și își

Ruinele fortăreței romane de la Singidunum

văd de treburile lor mai departe sub autoritatea unui alt conducător? În opera lui Priscus Panites, putem observa relația barbar-autohton sub ocupația barbară într-o conversație a sa cu un fost negustor grec aflat sub autoritatea hunilor la Virmiacium. Acesta, înainte de venirea migratorilor, duce un trai îmbelșugat, dar își pierde toată averea după ce

orașul cade sub huni.

El intră sub porunca unui nobil hun după ce Attila își însușește prizonierii mai înstăriți. Participă la războaiele hunilor, având un câștig consistent de pe urma conflictelor, însă, conform legii hune, dă totul stăpânului său, care îi redă libertatea. Alege să se căsătorească cu o femeie barbară și să rămână sub legile barbare, mult mai amabile, cum zice el, față de cele romane: „Socoate starea de acum mai bună decât cea de mai înainte, deoarece străinii care rămân la sciți [adică huni – *n.a.*] în urma războiului își petrec viața în liniște, fiecare se bucură de ceea ce are și nu supără pe nimeni”.

În schimb, sub autoritatea Imperiului Roman de Răsărit nu are voie să poarte armă, dacă ar fi soldat trebuie să suporte abuzurile comandantului, birurile sunt grele, legile nu sunt la fel pentru toți, poți scăpa de lege dacă ai bani. Așa vede un roman contrastul dintre lumea barbară și cea romană după ce este luat prizonier de barbari și își câștigă libertatea după legile lor. Panites aduce contraargumente la cele spuse de negustorul grec, pe care le acceptă însă concluzionând: „statul și legile romane sunt bune, numai conducătorii nu mai sunt înțelepți ca altădată și le-au stricat”.

Așa cum arată și cercetătorul Alexandru Madgearu în *Românii în opera Notarului Anonim*, „nefăcând agricultură, stăpânii barbari aveau nevoie de supuși care să cultive pământul”; barbarii au nevoie de populația locală pentru a stăpâni regiunea ocupată. Viața lor nomadă, bazată pe o economie de pradă, nu le permite o acomodare imediată la cea sedentară, care presupune construirea unui sistem defensiv bazat pe fortificații, o economie de piață și o societate împărțită în clase, fiecare cu un rol precis. Barbarii vizează să ocupe teritorii cu orașe romane, care au ziduri de apărare și un teren agricol prielnic. ■

*Ruinele
pieței
din Sirmium*

MUZEUL FARMACIEI DIN CLUJ, PARTE A MUZEULUI NATIONAL DE ISTORIE A TRANSILVÂNIEI

Dr. ANA-MARIA GRUIA

Muzeul Farmaciei din Cluj-Napoca s-a redeschis recent, într-o expunere nouă, după o renovare majoră a clădirii care îl adăpostește încă din anul 1954. Casa Mauksch-Hintz a găzduit cea mai veche farmacie clujeană păstrată până astăzi, aflată în centrul municipiului Cluj-Napoca, Piața Unirii

Interiorul farmaciei, fotografie de epocă

nr. 28. Între aproximativ 1750 și 1949 în acest monument istoric important a funcționat neîntrerupt o farmacie privată, deținută de familiile Mauksch și Hintz, iar din 1954 un muzeu al farmaciei. În anul 1949 farmacia Hintz a fost naționalizată, alături de toate celelalte farmacii private din țară, fiind retrocedată în 2013. În 2018, actualul proprietar, dl Georg Hintz, a inițiat un amplu proiect de restaurare a clădirii, care păstrează structura farmaciilor tradiționale, cu spațiile clasice: officina, sala unde se vindeau produsele, camera materialis – spațiul de păstrare a materiilor prime –, laboratorul, pivnița, biroul farmacistului, podul unde se uscau plantele medicinale, chiar și scripetele din acoperiș cu care materiile vegetale se urcau în pod.

Colecția de Istorie a Farmaciei din Cluj este a doua de acest tip înființată în România, deși antecedenta celei de la Sibiu (deschise în 1952, parte a muzeului Brukenthal) se datorează mai mult circumstanțelor administrative legate de găsirea unor locații potrivite în cele două orașe. Colecțiile de la Cluj și Sibiu pot fi considerate „surori”. Ele au fost înființate de același colectiv (Valeriu Bologa,

Samuel Izsák, la Sibiu, și Iulius Bielz), în mare parte din același lot de piese (adunate inițial la Cluj, din farmacii naționalizate). Mult timp, ele au fost singurele muzee de profil de la noi. Recent li s-a adăugat Muzeul „Apoteca Rodia” la Oradea, deschis în 2019 în spațiile vechii farmacii a Ordinului Mizericordian din localitate, sub administrarea Episcopiei Romano-Catolice Oradea. Muzeul de Istorie din

Sighișoara deține o colecție de obiecte farmaceutice locale, expuse într-unul dintre etajele turnului cetății, iar în țară mai există câteva colecții didactice, dar și câteva colecții private de istorie a farmaciei.

„LĂZI PESTE LĂZI”

Colecția de la Cluj este extrem de valoroasă nu doar prin vechimea și unicitatea pieselor, cât

și prin raritatea specialității, la intersecția a numeroase domenii de studiu: istorie generală (prin ilustrarea unor politici și evenimente istorice majore, precum naționalizarea din perioada comunistă), istorie socială (rolul și locul farmaciștilor în societate), istoria științei (individualizarea și profesionalizarea specialității), istoria artei (decorurile clădirilor și ale recipientelor), economie (una dintre primele afaceri de *retail*, cu elemente practice de *marketing*), istoria circulației mărfurilor (comerțul cu condimente și ingrediente exotice), biologie, chimie, istoria mentalităților etc. În același timp, pentru publicul larg, muzeele de acest tip sunt atractive prin relaționarea ușoară cu subiectul, pe baza experienței fiecărei persoane cu boala și tratarea prin medicație, și datorită omniprezenței farmaciilor în societatea contemporană.

Asemenea majorității colecțiilor muzeale, și cea de istorie a farmaciei de la Cluj s-a constituit pornind de la mai multe nuclee de piese, la care s-au adăugat și se adaugă constant diverse donații, achiziții și obiecte descoperite în timpul unor cercetări arheologice. În mod particular însă, istoria ei este mai complicată atât din cauza schimbării relativ dese a proprietarilor, cât mai ales din lipsa documentației clare privind numeroasele bunuri provenite din naționalizarea farmaciilor din anul 1949.

Cel mai vechi nucleu este format din colecția personală a dr. Gyula (Iuliu) Orient, profesor de toxicologie la Universitatea din Cluj, colecțio-

nar pasionat de vechi obiecte farmaceutice încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Între 1902 și 1918 Orient a donat în jur de 1.500 de astfel de bunuri muzeului de istorie de atunci al orașului și s-a implicat direct în expunerea lor în două săli (în actuala bibliotecă de specialitate a Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei). Această expunere a putut fi vizitată în anii 1917 și 1918. Bunurile din acest lot au o proveniență variată, fiind colecționate din tot spațiul Ungariei istorice (Transilvania, Slovacia, Ungaria). Unele dintre bunurile colecției „Orient” au fost preluate de Institutul de Istoria Medicinii din Cluj după 1921, fiind apoi returnate Muzeului de Istorie în 1963. Din cauza acestor schimbări repetate și a documentației insuficiente, astăzi nu se mai cunoaște soarta unora dintre bunurile colecției „Orient”.

Al doilea nucleu provine de la Institutul de Istoria Medicinii din Cluj, din cadrul Facultății de Medicină a Universității „Regele Ferdinand I” Cluj. Denumit inițial Institutul de Medicină, Farmacie și Folklor Medical, acesta a fost fondat în 1921 de profesorul Jules Guiart, care a reușit să colecționeze aproximativ 300 de artefacte cu

Etajeră cu recipiente

care să își illustreze prelegerile de istoria medicinei, precum și numeroase cărți de specialitate. O parte dintre aceste obiecte au rămas în administrarea Facultății de Medicină și Farmacie, care a inaugurat recent un Muzeu al Școlii Medicale Clujene.

Sub conducerea profesorului Valeriu Bologa, asistentul și succesorul lui Guiart la catedră, institutul a primit sarcina de a identifica și colecta bunuri de valoare din farmaciile naționalizate în 1949. Valeriu Bologa și asistentul său, Samuel Izsák, au fost însărcinați de autorități să organizeze două muzee de farmacie, la Sibiu și la Cluj. Astfel, la sediul institutului din Cluj au fost aduse „lăzi peste lăzi” cu artefacte farmaceutice, împărțite mai apoi între cele două muzee. Documentația păstrată este superficială, fiind deseori greu de identificat contextul original al obiectelor. Pe baza documentelor administrative (delegații, corespondență,

Farmacia în anii '40
(sursa: <https://www.facebook.com/IstoriaFotografieiClujene>)

bugete și liste de lucrări, solicitări diverse) se poate reconstitui parțial lista farmaciilor care au furnizat bunurile, majoritatea din Transilvania (Cluj, Turda, Sibiu, Brașov, Târgu Mureș, Aiud, Sighișoara, Baia Mare, Oradea, Gherla).

47.000 DE BUNURI DE PATRIMONIU ORIGINALE

Farmacia dr. Hintz din Cluj a fost și ea naționalizată în 1949, rămânând apoi câțiva ani în paragină. Prof. Bologa a obținut spațiul pentru colecție, ocupându-se atât de lucrările de reparație, renovare, introducerea facilității, cât și de expunerea muzeală propriu-zisă, la parterul clădirii. Locația era ideală, deoarece interiorul păstrează decoruri farmaceutice unice în România, de secol XVIII, iar clădirea păstrează structura farmaciilor tradiționale și beneficiază de o locație excelentă, în centrul Clujului, ușor accesibilă vizitatorilor. Muzeul a fost inaugurat în anul 1954, fiind însă închis în 1959 – 1960, când s-a „decupat” colțul clădirii pentru a se crea un pasaj pietonal. Casa Hintz a pierdut cu acea ocazie

Detaliu al decorației interioare

două încăperi, una la parter și una la subsol. În acea perioadă, institutul a returnat vechea colecție „Orient” Muzeului de Istorie, expunerea din Casa Hintz redeschizându-se în anul 1964, sub îngrijirea muzeografică a dr. Eva Crișan. Ei i se datorează extinderea muzeului în 1972, când trei spații de la subsol au fost transformate într-un laborator farmaceutic reconstituit atât cu obiecte originale, cât și cu elemente de butaforie, cu mare succes la public. În ciuda limitărilor administrației comuniste, Eva Crișan a reușit să includă colecția într-o rețea europeană de specialiști interesați de subiect. Aceste legături au culminat după schimbarea regimului cu organizarea la Cluj, în anul 1996, a unui congres internațional la care au participat personalități europene ale istoriei farmaciei. Evei Crișan i se datorează și primul catalog al colecției, publicat în limba franceză în 1996, precum și o serie de studii dedicate unor importante manuscrise și artefacte. În administrarea Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei, prin grija tuturor muzeografilor succesivi

(Eva Crișan, Radu Crișan, Ana-Maria Gruia), colecția a fost îmbogățită prin achiziții, donații, și, mai recent, prin descoperiri arheologice.

Cercetările din Cluj-Napoca din ultimii ani au dus la descoperirea unui număr impresionant de obiecte farmaceutice sau de drogherie. Cel mai important lot a fost cercetat în luna mai 2023, în curtea

Casei Hintz, în interiorul unei încăperi subterane boltite, ce a

fost umplută cândva la sfârșitul secolului XIX – începutul secolului XX cu numeroase recipiente farmaceutice (sticlute, creuzete, mensuri etc.), dar și ceramică și veselă utilizată în context domestic. Toate obiectele au fost conservate în cadrul Laboratorului de Restaurare și Investigații al Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei, fiind expuse în două spații de la subsolul Muzeului Farmaciei.

Alte loturi importante au fost identificate cu ocazia relocării recente a colecției și urmează a fi procesate și inventariate, în special documente contabile

*Obiecte
din patrimoniul
muzeului
(și în p. 47)*

ale farmaciei dr. Hintz. Există numeroase loturi de piese, peste 100 de seturi de recipiente cu formă asemănătoare, dar inscripții și conținut diferite, seturi de greutate, de ventuze, truse cu sticlute de homeopatie, loturi de documente contabile de la farmacii de secol XX etc. Colecția este foarte variată din perspectivă tipologică, incluzând bunuri precum recipiente farmaceutice din diferite materiale (lemn, sticlă, sticlă lactată, ceramică de diferite tipuri, metal), cutii din lemn și metal, cărți și manuscrise (diplome de farmaciști, corespondență, rețete, acte de studii etc., pe hârtie și pergament), mobilier (uneori pictat), aparatură de laborator, fotografii, plachete, cartonaje, etichete, reclame, vaccinuri, *materia medica*, precum și un fond de carte, format din aproape 200 de bunuri date în secolele XVI – XX. Colecția cuprinde și aproape 200 de replici după

retorte și recipiente din sticlă, realizate în anii 1970 – cu ocazia amenajării subsolului, cu refacerea atmosferei unui laborator farmaceutic.

Muzeul Farmaciei din Cluj-Napoca include și peste 200 de obiecte, care țin de istoria medicinei. Majoritatea au fost donate de prof.dr. Pompiliu Manea, fiind expuse în două săli de la subsolul Casei Hintz, în funcție de diferite specialități: ginecologie și neonatologie, oftalmologie, stomatologie, radiologie, chirurgie, investigații de laborator și fizioterapie. Printre piesele remarcabile se numără patul de consultații a prof.dr. Iuliu Hațieganu și cel mai vechi electrocardiograf din România.

CATALOG ÎN ȘAPTE VOLUME

Cele aproape 4.000 de obiecte inventariate la începutul anului 2023 în Colecția de Istoria Farmaciei au fost publicate recent într-un catalog exhaustiv în șapte volume. Majoritatea obiectelor sunt, firește, recipiente farmaceutice, cele mai multe inscripționate pentru a facilita recunoașterea conținutului. Cele mai decorate aveau și o funcție reprezentativă, fiind expuse în *officina* pentru a impresiona

clienții prin calitate, valoare estetică și inscripții în limba latină, ce demonstau priceperea și educația farmacistului. Vasele farmaceutice se cumpărau în serii și se personalizau după necesități, cu inscripții realizate în diferite moduri: pictare manuală, pictare cu ajutorul unor forme tip *stencil*, etichete scrise de mână, la mașina de scris, sau tipărite, cu logoul și datele farmaciei respective. Se pot observa și numeroase cazuri de re folosire a recipientelor, prin ștergerea semnăturilor vechi și adăugarea unor noi, prin pictare pe revers, adăugarea unor etichete etc. Practica se datorează atât costului unor astfel de bunuri, cât și specificului activității farmaceutice care presupune manipularea lor frecventă. Alte ansambluri specifice de piese sunt trusele de homeopatie, seturile de greutate farmaceutice, seturile de ventuze, cuferele farmaceutice (asemănătoare truselor actuale de prim-ajutor) și altele.

Tipurile variate de materiale din care sunt realizate bunurile din colecție, în multe cazuri în combinație, sporesc valoarea colecției, însă ridică și probleme specifice de conservare. Sunt obiecte din lemn, sticlă (colorată sau lactată pentru protejarea conținutului de lumină),

ceramică (majolica, faianță, porțelan, uneori cu mărci de proveniență), hârtie (uneori cu scris, pictură, timbre, șnururi sau ceară), pergament, metal, piele, dar și specimene naturale (vegetale, animale, minerale, chimice, preparate compuse). Vechile preparate farmaceutice, păstrate în 10% dintre recipiente, necesită în mod special atenție la manipulare, având potențial toxic, însă pot fi analizate în detaliu pentru a stabili exact rețetele istorice.

Proveniența obiectelor este uneori neclară, în special din cauza obținerii unei părți prin naționalizare. Istoricul obiectelor este complicat și mai mult de faptul că unele au fost (re) folosite în mai multe farmacii. Aceste schimbări de proprietate și context de folosire sunt uneori indicate chiar de obiecte, prin inscripțiile diferite, cu simbolurile mai multor farmacii sau chiar denumirile lor tipărite (cu adresă și telefon în cazul istoriei mai recente).

Deși expusă din 1954, colecția a fost în general una statică. Începând cu anul 2014 ea a fost promovată și cu ajutorul unor mini-expoziții temporare în Casa Hintz (organizate în spațiul de intrare în muzeu și zone evidențiate din expunerea permanentă): *Despre pipe și fumat în Transilvania*, 2014 – 2015, *Istoria afrodisiacelor*, 2015, *Istoria îngrijirii dinților*, 2015,

Rețetar din secolul al XIX-lea, care ne oferă, printre altele, instrucțiuni pentru extragerea cafeinei din boabe de cafea, prin fierbere și adăugare de acid clorhidric (sursa: <https://www.facebook.com/colectiefarmacluj>)

Aparatură medicală clujeană, 2015, *Harry Potter și adevărata istorie a farmaciei*, 2015 – 2016, *Istoria otrăvurilor*, 2016, *Farmacie și alchimie*, 2017, *Animale vindecătoare*, 2017. A fost introdus de asemenea „Obiectul lunii”, cu mici grupaje tematice de obiecte, publicate ulterior într-un catalog de popularizare.

După redeschidere, muzeul este pus în valoare păstrând în unele săli atmosfera specifică a vechilor farmacii, dar introducând în alte săli noi sisteme de expunere interactivă, multimedia, precum și prezentând săli complet noi, cu design „tehnologic” (aparatură medicală). La partea veche se păstrează mobilierul de epocă (parțial renovat) și tipica aglomerare de recipiente farmaceutice, precum și contextul original al vechii farmacii Mauksch-Hintz (cu frescele baroce restaurate, dar și noi zone recent decapate). La

capitolul expunere interactivă există, de exemplu, două panouri dedicate celor două familii proprietare ale farmaciei, Mauksch și Hintz. Fiecare panou conține o combinație de elemente: informație scrisă (bilingv, schimbarea între română și engleză fiind realizată mecanic, de vizitator), informație vizuală (portret farmacist reprezentativ, hartă/imagini de epocă pe tablete încorporate), materiale audio (înregistrări cu actori profesioniști, scurte

„interviuri” în căști cu farmaciștii prezenți), precum și nișe cu obiecte originale. La subsol este prevăzută o sală multimedia, care prezintă istoria clădirii, dar și o sală cu aparatură medicală ce sugerează atmosfera amfiteatrelor de anatomie.

Colecția a fost studiată în 2021 – 2023 printr-un proiect de cercetare exploratorie, care a dus atât la publicarea catalogului exhaustiv în șapte volume (unul dintre puținele de acest tip din Europa, cu ilustrație bogată pentru toate piesele din colecție), cât și a unor prezentări la conferințe și studii de specialitate. Acestea din urmă vor include rezultatele unor investigații specializate, primele realizate asupra bunurilor din această colecție: analize XRF (fluorescență cu raze X) asupra materialelor anorganice, analize microscopice în lumină transmisă, reflectată, dar și în lumină polarizată, pentru caracterizarea exactă a unor probe de material textil, hârtie, sfoară, și probe de *materia medica*, precum și analize chimice (spectrometrie de masă și cromatografie) a unor probe de vechi preparate din recipiente colecției. ■

Pentru toate detaliile legate de vizitare puteți consulta siteul Muzeului Farmaciei din Cluj <https://muzeulfarmaciei.mnit.ro/>, pentru informații științifice legate de proiectul Pharmatrans site-ul <https://pharmatrans.mnit.ro/>, iar pentru informări tipice rețelelor de socializare, puteți urmări pagina de Facebook și canalul de YouTube Muzeul Farmaciei Cluj – MNIT.

ALEISTER CROWLEY – MODELUL LUI SOMERSET MAUGHAM

THEO STĂNESCU-STANCIU

● Îi vorbește Horus ● Pasionat de escaladă, ajunge pe cele mai cunoscute culmi ale lumii ● Visează să devină jucător profesionist de șah ● Atras și de femei, și de bărbați, ... ●... de hașiș, cocaină sau orice substanțe halucinogene ● Și-a înscenat moartea, pentru a scăpa de o femeie ● Agentul 666 ● Câștigă bani ca angajat pe post de apărător de... vrăjitoare

Cairo, 1904, începutul primăverii: un cuplu de britanici proaspăt căsătoriți – Aleister Crowley și Rose Edith Kelly – își petrecea luna de miere într-o atmosferă de poveste. S-au prezentat fiind de viță princiară și au închiriat unul dintre cele mai luxoase apartamente din Capitală. Nu prea se făcuseră remarcați prin oraș, nu ieșeau, petreceau zile întregi între pereții locuinței. Semn că dragostea era prea mare?! Nici

pe departe! Cei doi, influențați de istoria și peisajul Egiptului, practicau ritualuri ciudate, invocând zeități locale.

După cum Crowley avea să își amintească câțiva ani mai târziu, încă de pe la sfârșitul lunii februarie, partenera sa, însărcinată, începuse să aibă viziuni din ce în ce mai ciudate, în urma cărora era convinsă că „ei te așteaptă!”. La 18 martie, Horus însuși i s-a arătat, spunându-i că el este cel care îi veghează. Peste două zile, revelațiile au devenit din ce în ce mai puternice: „Echinocliul zeilor a sosit!” – ar fi declarat Edith. Și,

pentru a-și întări proorocirea, l-a condus pe Aleister la un muzeu din apropiere, unde i-a arătat o stelă de ofrandă, din lemn, pictată, Stela lui Ankh-ef-en-Khonsu (un preot care a trăit în timpul celor de-a XXV-a și a XXVI-a Dinastii, aprox. 725 î.H., descoperită de Fernand Mariette, în 1858). Când i-a văzut numărul de identificare – Bulaq 666 – Crowley a fost străfulgerat: era chiar, după credințele creștine, Numărul Fiarei.

Stela lui Ankh-ef-en-Khonsu

Semnele tot începeau să se arate. La 8 aprilie, Horus și-ar fi trimis un alt mesager, pe Aiwass. Trei zile și trei nopți, acesta i-ar fi dictat unui Crowley, pătruns de frenezie mistică, ceea ce avea să vadă lumina tiparului sub numele de *The Book of the Law* (Cartea Legii, prima apariție în 1909). Cartea proclama că omenirea intra într-un nou Eon, al cărui profet va fi nimeni altul decât Crowley. În noile vremuri, urma să fie introdusă o lege morală supremă: „Fă ce vrei tu, aceasta va fi întreaga Lege”. Oamenii trebuie să învețe să trăiască după propria vreare. Aleister Crowley pune, astfel, bazele viitoarei sale religii: Thelema (în greaca veche, voință; în *Septuaginta*, baza *Vechiului Testament* creștin, voință omenească).

Dar cine era curiosul englez căruia regii Egiptului îi revelaseră noua credință?

La 12 octombrie 1875 se naște Edward Alexander

Cu Rose Edith Kelly și Lilith

Crowley, primul copil al unui cuplu destul de bogat, recent botezați fundamentalisti creștini: Edward Crowley (1829 – 1887), un inginer care s-a implicat în producerea și comercializarea unei mărci de bere, patent de familie, și Emily Bertha Bishop (1848 – 1914). Moartea surorii la scurt timp de la venirea pe lume, în 1880, i-a împins pe cei doi și mai mult spre credință. Crowley senior a decis să părăsească fabrica și să se dedice întru totul propovăduirii Cuvântului Sfânt, atât în lumea largă, ca pastor predicator, cât și acasă, unde citea familiei din Biblie, zilnic, după micul dejun.

Tânărul Edward Alexander s-a dovedit, încă din primii ani, un răzvrătit, după cum avea să sublinieze unul dintre cei mai cunoscuți biografi, Tobias Churton. Nicio școală nu a putut să-l aducă pe calea cea dreaptă. Disciplina și regulile stricte nu erau făcute pentru el. Orice pedeapsă primea, nu îi

putea frânge personalitatea și visurile.

Moartea tatălui i-a adus o neașteptată soluție de evadare. Moștenind o treime din averea familiei, a putut să-și capete independența financiară. Avea doar 11 ani. Trimis la Colegiul din Eastbourne, a preferat să învețe tainele șahului și să își dedice zilele drumețiilor pe munți. Atras de înălțimi, și-a dorit să viziteze Alpii. Începând cu anul 1894, a făcut primele sale ascensiuni.

Toamna anului 1895 l-a găsit student pentru o perioadă de trei ani la Colegiul Trinity, Cambridge. Inițial, fusese înscris la filosofie, dar, găsim studiul prea plictisitor, a schimbat cu literatura engleză. Pasiunea pentru poezie, pe care se pare că o avea încă din copilărie, l-a făcut din ce în ce mai cunoscut printre colegi, cu care dezbătea ore în șir, comentând în special scrierile lui Richard Francis Burton și ale lui Percy Shelley. De asemenea, s-a remarcat ca un talentat jucător de șah, devenind chiar președintele clubului și visând la o carieră de profesionist. Tot acum și-a schimbat și prenumele în Aleister.

Dar nu numai viața universitară îi ocupa timpul – îi plăcea să se distreze cu femeile ușoare, mediu în care a devenit repede foarte cunoscut, mai ales datorită fanteziilor sexuale practicate.

A început să călătorească mult. În 1897 îl găsim în Rusia. Ar fi declarat prietenilor că s-ar fi dus acolo tocmai pentru a învăța limba și pentru a se pregăti pentru o viitoare carieră diplomatică. Dar adevărul se pare că ar fi fost altul – doar

Crowley
în chip de preot
al religiei
create de el:
Thelema

Victor Neuburg

distracția și exotismul țării îndepărtate!

Un an mai târziu ar fi fost pentru prima oară când a început să-și arate interesul pentru ocultism. A început să achiziționeze cărți și să caute prieteni care să aibă aceleași preocupări. În iulie 1898 a părăsit studiile. O lună mai târziu, în Elveția, l-a întâlnit pe chimistul Julian L. Baker, pasionat de alchimie. Acesta l-ar fi introdus în societatea ocultă Ordinul Hermetic al Apusului Aurit; în noiembrie, în cadrul unei ceremonii cu mult fast, a devenit și el membru. Ar fi putut urca rapid în ierarhia grupului, însă viața sa sexuală agitată (în ultima vreme descoperise că era atras atât de femei, cât și de bărbați!) a stârnit nemulțumire. Într-un final, alături de câțiva amici, Crowley a părăsit organizația.

Și-a dedicat următorii ani călătoriilor: mai întâi în Mexic și Statele Unite ale Americii. Mexico City l-a fascinat. A călătorit în Japonia și Ceylon. Se pare că deprinsese și pasiunea consumului de substanțe interzise, iar achiziționarea lor era

destul de complicată. În ținuturile îndepărtate și-a reîntâlnit un vechi amic, care se decisese să treacă la budism și să devină călugăr la o mănăstire în Burma. De acolo și până în India mai rămânea doar un pas: ideea de a vedea acea fascinantă țară l-a încântat pe Crowley. A început să studieze la temple în Madura, dar și să bată la picior Calcutta și Rangoon.

S-a îndreptat apoi către Paris. Acolo a fost atras de opera lui Rodin, căruia i-a dedicat mai multe poeme. Viața sa socială avea să cunoască o schimbare radicală. La o primă vedere, Orașul Iubirii și-ar fi pus amprenta și asupra rebelului Crowley, când și-a anunțat prietenii că se va căsători cu sora unuia dintre ei, Rose Edith Kelly (1874 – 1923). Crowley nu se îndrăgostise de sora prietenului Gerald, ci dorea să o

Leila Weiddell

În 1919

ajute să scape de un mariaj aranjat nedorit. Dar, încetul cu încetul, Rose i-a furat inima și o căsătorie de conveniență s-a transformat într-o puternică legătură amoroasă, dar și spirituală. La 28 iulie 1903 li s-a născut și prima fiică, Lilith.

Dar nu peste multă vreme, Lilith se stinse de febră tifoidă, la Rangoon. Orbit de durere, și-a revărsat furia asupra soției: pasiunea acestuia pentru alcool ar fi fost cea care ar fi condus la moartea prematură a copilei. Și, ceea ce fusese până acum dragoste s-a topit, încetul cu încetul. Pentru Rose, răceala și, mai apoi, indiferența soțului, au fost devastatoare: s-a înecat și mai mult în alcool, starea sa de sănătate s-a deteriorat pe zi ce trecea. În februarie 1907, nașterea celei de-a doua fiice, Lola Zaza, părea că va aduce o rază de soare în familie. Însă nu a fost decât o fantasmă: divorțul a intervenit în noiembrie 1909, Lola rămânând, inițial, în grija mamei. Dar cum problema cu alcoolul s-a agravat, Rose a fost

Leah Hirsig

spitalizată în septembrie 1911, iar Lola a revenit la tată.

Stilul de viață, problemele cu soția, dar, mai ales, finanțarea publicării diverselor lucrări cu teme ezoterice și susținerea unor organizații de ocultism i-au diminuat radical veniturile. În căutare de surse de finanțare, Crowley și-a pus mintea la bătaie. O sursă neașteptată a venit din partea unui conte, George Montagu Bennet (1852 – 1931). Convinși că fusese blestemat și era, în consecință, vânat de vrăjitoare (mai ales după partide intense de consum de cocaină!), Bennet l-a angajat pe Crowley să îl protejeze.

În 1907 l-a cunoscut și pe cel care avea să-i devină partener, dar și discipol fidel pentru o bucată de viață, poetul și scriitorul Victor Neuburg (1881 – 1940). Împreună cu acesta au călătorit în Algeria, în noiembrie 1909, cu scopul de a invoca și mai multe divinități și a practica ritualuri speciale.

Reîntors la Londra avea să-și întâlnească un alt suflet pereche: violonista australiană Leila Weiddell (1880 – 1932). Atracția a fost magică: Leila a început să studieze științele oculte alături de Aleister, devenindu-i discipolă sub numele de Sora Agatha. Pentru Crowley ea devenise însă un spirit perfect, o primă reîncarnare a Laylah-ei, Femeia Fatală, antonimul Fecioarei Maria.

Alături de Neuburg, dar și de Leila Weiddell, Aleister Crowley a decis să-și propovăduiască ideile: au născocit o punere în scenă a principiilor lor ezoterice. Într-o atmosferă mistică, învăluită mai mult de întuneric, în acorduri ademenitoare de vioară și un dans lasciv interpretat de Victor Neuburg, Crowley intona incantații către divinitatea muzicii, marele Pan.

În octombrie 1911, la Paris, a descoperit următorul suflet pereche, Mary Desti (1871 – 1971). Aceasta de-abia divorțase de cel de-al treilea soț și se simțea eliberată. Nu pentru mult timp însă, căci pasiunea

pentru Crowley și lumea pe care el începuse să i-o dezvăluie erau extrem de intense. L-a urmat la St. Moritz, unde au petrecut zile și nopți fierbinți, udate din belșug cu șampanie. Se părea că ea ar fi fost aleasa, căci spiritele i-au vorbit lui Mary încă de la început. I-au sugerat că locul perfect unde cei doi să conceapă cea mai importantă lucrare dedicată Thelemei ar fi o vilă idilică din preajma Romei. Desti a și găsit-o, dar, când totul părea că decurgea perfect, au început să apară disensiunile în cuplu. Au intervenit certuri – mai ales după o vizită a fiului lui Desti, în vârstă de 13 ani, care nu l-a plăcut deloc pe Aleister. Chiar dacă s-au despărțit – Mary revenind la Paris, iar Crowley, la Leila (care scăpase, ca printr-o minune, să piară la bordul Titanicului, unde avea de gând să-și cumpere un bilet) – între ei a rămas o relație de prietenie.

Aflat în Statele Unite la începutul Primului Război Mondial, s-a făcut remarcat printr-o tenace campanie pro-germană. Mulți

l-au catalogat atunci drept trădător. Mai târziu au început să apară zvonuri care susțineau contrariul. Bazate, mai ales, pe o mărturisire a lui Crowley conform căreia în acele vremuri el ar fi lucrat pentru regină, spionând grupurile pro-germane din America. Ideea, neconfirmată oficial niciodată, a fost îmbrățișată de un istoric american contemporan, Richard Spence, într-un articol apărut în 2000: *Secret Agent 666: Aleister Crowley and*

În 1902, alpinist în Himalaya

British Intelligence in America, 1914 – 1918 (Agentul Secret 666: Aleister Crowley și British Intelligence în America, 1914 – 1918). Poziția lui Spence s-a bazat atât pe descoperirea unei posibile conexiuni între Crowley și celebrul as al spionilor, Sidney Reilly (1873 – 1925), agentul secret de origine rusă angajat de Scotland Yard, cât și pe apropierea, mai târziu, în timpul celei de-a doua conflagrații mondiale, de spionii Ian Fleming sau Maxwell Knight.

Poate cea mai intensă experiență ezoterică avea s-o trăiască în apropiere de Palermo, la Cefalù, între anii 1920 – 1923, unde a înființat o comunitate de thelemiți, alături de o nouă parteneră, Leah Hirsig (1883 – 1975). Ea era cea care reprezenta încarnarea Babilonului, ea era cea – după cum avea să mărturisească mai târziu –, care i-a dat puterea să creeze Abația Thelema, unde adepții purtau robe, trăiau cu pasiune, dedicându-și timpul incantațiilor, partidelor de sex sau consumului de droguri. „Raiul acesta pe Pământ“, cum l-a numit Aleister, nu a durat însă prea mult. Un eveniment tragic i-a adus sfârșitul. Printre numeroșii adepți s-a aflat și un cuplu tânăr, Raoul și Mary Beth Loveday. În timp ce soțul era pătruns de noua credință, jumătatea sa nu o împărtășea deloc. Când Raoul a murit, răpus de o infecție, Mary Beth a plecat furioasă și s-a plâns presei despre condițiile insalubre și actele ilegale și împotriva firii care se petreceau în Abație. Vâlva stârnită nu a fost pe placul guvernului mussolinian, care a decis expulzarea lui Crowley, în aprilie 1923.

În 1925

După o scurtă escapadă prin Tunisia, Portugalia și, din nou, prin Franța, Crowley a petrecut câțiva ani la Berlin, perioadă determinantă pentru personalitatea și, mai ales, sporirea faimei acestuia, după cum sublinia biograful Tobias Churton. Crowley s-a aflat mai mereu în mijlocul boemei literare de acolo, alături de nume importante, precum: Albert Einstein, Bertolt Brecht, Ethel Mannin, Otto Dix, Aldous Huxley, Jean Ross sau Christopher Isherwood. De perioada portugheză se leagă însă și un alt eveniment aparte, marca Aleister Crowley. Cu ajutorul poetului Fernando Pessoa, un suflet total diferit, retras și timid, și-a înscenat moartea, pentru a scăpa de o prietenă de care se cam săturase. A ales celebra Boca do Inferno, o prăpastie din preajma Cascaisului, unde se părea că s-a aruncat la 23 septembrie 1930. A urmat o investigație polițienească, dar care nu a condus nicăieri. Viu și nevătămat, zămbitor, ca un băiețandru căruia tocmai i-a reușit cea mai bună farsă, Aleister și-a făcut apariția, câteva zile

mai târziu, la Berlin...

Anii au trecut, a survenit și războiul și cu toate că, în lumea ezoteriștilor, Aleister Crowley își câștigase un loc de cinste, trupul începuse să i se subrezească. Viața dezordonată, patima pentru substanțe interzise – hașiș, canabis, heroină, cocaină, dar și plante care conțineau substanțe halucinogene (precum peyote, un mic cactus) consumate în cantități aproape fatale –, pentru tutun și alcool, dar și pentru femei (în special prostituate, în anii adolescenței și tinereții!) l-au adus de multe ori în pragul morții, suferind, de-a lungul vieții, de mai multe maladii: albuminuria (nefuncționarea corectă a rinichilor); gonoree; sifilis; malarie; gripă; flebită; astm; răni ale foselor nazale (provocate de consumul de stupefiante)...

Și banii începuseră să dispară; încă din 1935, autoritățile britanice îl declaraseră falit. S-a stins la 1 decembrie 1947, răpus de o bronșită cronicizată.

Chiar dacă în ochii multora dintre contemporani a fost considerat cel mai infam englez în viață, cel mai crud și mai malefic personaj, pentru alții, Aleister Crowley a reprezentat atât o enigmă, cât și o sursă de inspirație. După o scurtă întâlnire, Somerset Maugham l-a preluat ca model pentru personajul central din *Magicianul* (1908). La ani distanță, cântărețul David Bowie i-a dedicat o melodie (*Quicksand*, 1971), arătându-și interesul pentru Apusul aurit și ideile lui Crowley. În 2002, BBC, într-un clasament al celor mai influenți britanici, l-a înregistrat la poziția 73. ■

DOMNITORII MOLDOVENI ȘI OBICEIURILE LOR ȘOMPTUOASE ÎN CRONICA LUI ION NECULCE

VASILE-RAREȘ PRODESCU

Domnitorii moldoveni transmiteau mesaje prin ceremonialul practicat. Își subliniau statutul înalt, indicând totodată apartenența la o modă existentă, dar și mesajul că luxul reprezenta o investiție ce uneori nu putea fi susținută. Cronica lui Ion Neculce (Magazin istoric, nr. 5/1985) cuprinde o serie de astfel de informații, inclusiv referitoare la anumite comportamente, apartenența la un grup social, tipare de gen și relațiile cu Imperiul Otoman.

În momentul în care Bogdan al III-lea (1504 – 1517) a ajuns domnitor al Moldovei, l-a trimis pe Tăutul logofăt (*Magazin istoric*, nr. 9/1993) la Poartă pentru închinarea în fața sultanului. „După ce au luat Bogdan-vodă domnia, au și trimis pre Tăutul logofătul sol la turci, când au închinat țara la turci. Și așa vorbesc oamenii, că l-au pus vizirul de au ședzut înaintea vizirului pre măcat, și n-au fost având mestei la nădragi, că, trăgându-i ciobotile, numai cu colțuni au mai fost încălțat“.

Din ținuta logofătului Tăutu lipseau acești mestei, care erau ciorapi din piele fină peste care se puneau papucii, parte din vestimentația otomană. Lipsa acestora posibil să fi creat o impresie nu foarte plăcută despre trimisul moldovean în fața vizirului.

SĂRIT DE CAL PENTRU DOMNIE

Neculce surprinde și un fragment referitor la cea de-a doua domnie în Moldova a lui Petru Rareș (1541 – 1546; *Magazin istoric*, nr. 3/1977). Nu moravurile domnitorului moldovean (*Magazin istoric*, nr. 3/1998) rețin atenția cronicarului, ci mai degrabă as-

pectul legat de ceremonial și maniera prin care se construiește o imagine asupra otomanului, care nu își încalcă jurământul.

„Iară după ce s-au dus Petru-vodă la Poartă, așa vorbăscu oamenii, că au grăit vizirul împăratului să-l ierte și să-l puie iar domnu în Moldova. Iar împăratul au răspunsu că-i giurat, până nu va trece cu calul peste dânsul, să nu-l lasă. [...] Și l-au scos la câmpu și l-au sărit împăratul de trei ori cu calul. Iar alții zic că au ședzut supt un pod, și împăratul au trecut de trei ori pe pod. Deci l-au îmbrăcat cu caftan, să fie iarăși domnu în Moldova.“

Petru Rareș a devenit domnitor pentru a doua oară condiționat, după ce sultanul și-a îndeplinit jurământul. Trecând cu calul peste Petru Rareș, sultanul și-a arătat măreția și puterea, sporindu-și astfel și autoritatea față de Moldova. Faptul că voievodul a acceptat reprezintă doar un compromis în obținerea iertării și, mult mai concret, a domniei.

În privința accesoriilor menționate de Neculce în diferite contexte, acestea au rolul de a contura

Bogdan al III-lea, frescă
din Biserica Sf. Nicolae din Iași

*Tăutul logofăt,
tabloul votiv
din Biserica Sf. Nicolae
din Bălinești,
ctitoria sa*

identitatea posesorului. „Când au bătut turcii pe Gașpar-vodă la Țuțora [...] tăiat-au un tătar pre Jolocovschii, hatmanul leșescu [...]. Numai tătarul nu l-au știut că este Jolocovschii, hatmanul leșilor. Ce după ce l-au omorât, au găsit ceasornicul, în sân, de aur cu diamanturi.“

SE MULȚUMEȘTE „NUMAI CU HULPI“

Tot în spiritul unei identități definite prin accesorii vine și un alt fragment ce surprinde, de această dată, un dar din partea unui domnitor moldovean: „Și au dăruit împăratului moschicescu o cruce ferecată cu aur și cu pietri scumpe de patru sute de pungi de bani, ca să-i dea oaste, să vie în Moldova.“ Crucea „ferecată cu aur și cu pietri scumpe de patru sute de pungi de bani“ devine, de această dată, un bun de schimb al domnitorului moldovean Gheorghe Ștefan (1653 – 1658) pentru a obține sprijin militar. Obiectul nu a fost întâmplător ales, ci sublinia apartenența la o identitate religioasă comună. Un bun de lux, pe lângă identitatea religioasă pe care o oferă posesorului (și destinatarului), devine un bun de schimb.

În momentul în care Vasile Lupu (1634 – 1653) a ajuns domn în Moldova, acesta a făcut un compromis: a renunțat la ceremonialul somptuos din pricina situației interne a statului. „Vasile-vodă, după ce au luat domnia de la Țarigrad, s-au rugat vizirului să lase țara de bir trei ani, și al treilea an să de birul țării odată [...]. Și după ce au venit el în țară, la scaunul domniei, contăș cu soboli n-au îmbrăcat trei ani, ci numai cu hulpi. [...] Și au

făcut cărți de slobodie în toată țara. Și nemică din țară n-au luat până nu s-au împlinit trei ani.“ Compromisul a adus un prejudiciu statutului înalt al domnitorului, care și-a asumat că nu poate susține financiar luxul de a îmbrăca un „contăș cu soboli“.

După ce situația din Moldova s-a îmbunătățit (*Magazin istoric*, nr. 5/1984), Vasile Lupu a ținut să răsplătească autoritățile îngăduitoare de la Poartă, prilej cu care și-a etalat luxul: „Atunci au trimis la Poartă poclon, de au mulțumit împăratului și vizirului și altor turci mari, blane de spinări de soboli pentru bine ce au făcut de au așteptat țara. Care acest dar n-au fost de nici de un folos țării, că au rămas obicei de dă țara baraiamlâc de atunci încoace în toți anii.“

SALVAT DE O BLANĂ

Un scurt pasaj referitor la Dabija-Vodă (1661 – 1665) are un dublu sens: „Așijdere el be vin mai mult din oală roșie decât din păhar de cristal, dzicând că-i mai dulce vinul din oala decât din păhar.“

O ocazie foarte bună pentru etalarea fastului și afirmarea statutului de către un domnitor moldovean era sosirea străinilor de rang înalt în țară: „Vinit-au în primblare împărăția de la Țuțora la Ieși [...] și s-au suitu prin târgul boilor ș-au descălecat în câmp, supt saivan, de la deal de târgul boilor. Și Duca-vodă merge cu toți boierii pre gios pe lângă împărăție. Și s-au tinsu câteva bucăți de atlazuri și de tăfți pre îmbre părțile de uliță, pe unde merge împărăția. Iară dac-au descălecat împăratul supt saivan, Duca-vodă i-au închinat multe daruri: câțiva cai turcești cu podoabe scumpe și leghian cu ibric de argint și alte lucruri scumpe.“

Însă realitatea socială din Moldova era aceeași.

Domnia a încercat să schimbe doar viziunea sultanului despre Moldova sau, cu alte cuvinte, impresia acestuia după vizită, prin artificii de ordin ornamental, dublate de darurile pe care Duca-Vodă (1665 – 1666, 1668 – 1672, 1674 – 1678) le-a oferit sultanului.

Efortul n-a avut însă rezultatul dorit, căci la scurt timp Duca-Vodă a fost mazilit. El încercă să se salveze de la moarte, apelând, desigur, la

*Petru Rareș cu doamna și copiii,
frescă de la Mănăstirea Moldovița*

obiecte de preț: „Numai, norocul lui, s-au tâmplat o blană de hulpe de mosc neagră, pre bună și scumpă. Ş-aice i-au scos capul, că, ducând-o la vizirul, vizirul au arătat-o împăratului, care s-au mirat şi împăratul de acea blană. Şi atunci au găsit vreme vizirul, fiindu-i prietin, de au grăit: de n-ai hi apucat a peri, să fie mila împărăţiei să-l ierte.“

ȚIITOAREA LUI VODĂ

Cronicarul surprinde mai multe detalii despre Dumitrașco-Vodă (1673 – 1674, 1674 – 1675, 1684 – 1685; *Magazin istoric*, nr. 12/1997), pe care îl prezintă în contrast cu mai tânăra sa amantă.

„Dimitrașco-vodă era un om bătrân, grec țărigrădean de neamul lui [...]. Doamna lui era plecată la Țarigrad, iar el aice își luase o fată a unei rachierite [...] care o chema Anița, țitoare, de o purta în vedeală între toată boierimea, de-o ține în brați, de-o sărută și o purta cu sălbi de galbeni și cu haine de șahmarand, cu șlic la sobol și cu multe odoară împodobită.“

Anița era amanta voievodului, dar, totodată, îndeplinea din punct de vedere social rolul de soție. Se prezenta alături de domnitor „între toată boierimea“. Antiteza formulată de cronicar, și anume „om bătrân“ și „fată a unei rachierite“, vine tocmai în contextul acestei infidelități a domnitorului, mult mai accentuată de originile sale de „grec țărigrădean“. „Și o trimite cu carăta domnească [...] în primblări. Și face și pe boieri de-ș trimite giupănesele cu dânsa. Și după ce vine de la primblări, trimite giupăneselor daruri, canavețe, bilacoase, căci i-au făcut cinstea de-au mersu cu dânsa la primblare.“ Plimbările cu careta domnească constituie un manifest al luxului și

*Duca-Vodă,
Mândstirea Cetățuia*

reprezintă o modă a acelei perioade.

Cuvintele de critică la adresa domnitorilor moldoveni vin, în unele cazuri, din cauza cheltuielilor pentru lux ale acestora. În fragmentul următor, Neculce apelează atât la aspecte ce țin de originea lor („curvia grecească“), cât și la moravurile lor. „Căutați, frați iubiți cetitori, de vedeți ce este omenia și curvia grecească! Că el, de bătrân, dinți în gură n-ave. Dimineața îi înclie, de-i pune în gură, iar sara îi desclie cu încrop și-i pune pe masă. Carne în toate posturile cu turcii depreună mânca. Oh! Oh! Oh! Săracă țară a Moldovei, ce nărocire de stăpâni c-aceștia ai avut! Ce sorți de viață Ț-au cădzut! Cum au mai rămas om trăitor în tine [...] cu atâtea spurcăciuni de obiceiuri ce se trag până astăzi în tine, Moldovă!“

Doamnele din Moldova sunt cele care aduc cheltuială țării, subliniază Neculce. Într-un fragment referitor la domnia lui Constantin Cantemir (1685 – 1693; *Magazin istoric*, nr. 10/1994), cronicarul îl caracterizează într-o notă foarte simplistă: „Și nu era mândru, nici făcea cheltuială țării, că era un moșneagu fără doamnă.“ Cu toate acestea, luxul nu trebuie asociat cu un anumit gen, ci mai degrabă trebuie să observăm contextul istoric care a determinat apariția unor astfel de clasificări. ■

MUZEUL SIMU ȘI RECONSTRUCȚIA SA VIRTUALĂ

(Urmare din p. 25)

În momentul construcției sale, Muzeul „domina împrejurimile și ca spirit, și ca arhitectură“, după cum observa directorul său, Marius Bunescu: „Ce mici erau pe vremea aceea

casele vecine ale lui Titu Maiorescu, ale lui Mitiță Sturza, ale lui Marghiloman sau ale doctorului Buicliu unde își aduna prietenii Petre Carp. Și ce mici erau toate casele pierdute prin verdeț, din împrejurimi. Orașul de atunci, întins printre

grădini, avea o caracteristică a lui proprie, care totuși nu putea stingheri mersul civilizator al timpurilor“. Din păcate, acest mers nu a fost unul civilizator și împreună cu Muzeul au fost demolate și casele vecine, inclusiv cea a lui Titu Maiorescu. ■

BISERICA DE LEMN DIN CĂTUNUL SOCOTENI

CLAUDIU STANCU

Bisericele de lemn sunt parte componentă a artei populare românești, expresie a tradițiilor arhitecturale ancestrale ale poporului român. Planul acestora este de tip navă, asemănător caselor țărănești. Frumoasele decorațiuni geometrice sunt săpate în lemnul stâlpilor de susținere, în cerdac, pe brâiele ce înconjoară corpul unora dintre aceste construcții sau pe ușile lor. Unele își înalță zveltă spre cer turla, în vârf de săgeată.

Aceste edificii au fost înălțate din Maramureș până în Oltenia, o parte dintre ele rezistând până în zilele noastre (Magazin istoric, nr. 10/2013, 10/2015, 9/2023). În 1918, existau 1.440 biserici de lemn, dintre care 650 în Banat și Transilvania, 490 în Oltenia și Muntenia și 300 în Moldova, iar în zilele noastre numărul lor este de 1.276. Astfel, în Oltenia se mai află 142 de biserici de lemn, cele mai cunoscute fiind cele de la Socoteni, Curtișoara – Gorj, Olănești – Vâlcea.

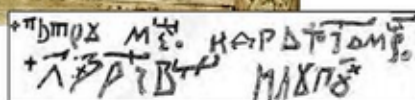
Valoarea lor artistică constă în elemente specifice: îmbinarea cu măiestrie a bânelor de lemn, finisarea lor, turla maiestuoasă, decorurile exterioare (crucea, brâul, motivele geometrice), absența temeliei îngropate. În arta și arhitectura religioasă a Gorjului, județul cu cele mai multe astfel de clădiri de patrimoniu, aparținând secolelor XVII – XIX, bisericile de lemn mărturisesc cel mai bine existența unei vechi civilizații a lemnului. În Gorj se mai păstrează 119 biserici de lemn. Specifice sunt așezarea temeliei direct pe pământ, absența turlei-clopotniță pe pronaos, prezența unui perete plin între pronaos și naos, precum și lipsa unor pisanii care să aducă dovezi cu privire la istoricul lor. Acoperișul are învelitoarea din șită, material lemnos bătut într-o tehnică anume cu ajutorul cuicilor de lemn. De asemenea, ctitorii lor sunt oameni de diverse categorii, de la boieri, clerici, la simpli moșneni. Erau construite pe dealuri și coline înalte sau în văi greu accesibile.

AȘEZATĂ ÎNTRE DEALURI, STRĂJUITĂ DE PĂDURI

Slăvuța, fostă comună a județului Dolj până în 1965, este acum parte a comunei Crușeț din județul Gorj, situată pe Valea Amaradiiei, între culmile dealurilor Claului și Toiaga. Pentru a ajunge la biserica

*Crestăturile
meșterilor,
fotografiate în 2010
de Alexandru Baboș
și reproduse
de Gheorghe Referendaru*

de lemn din localitate, trebuie să apuci pe drumul nordic ce pornește din Craiova și care duce la Târgu-Jiu prin Melinești, Crușeț, Stoina, Târgu-Cărbunești. După ce treci de intersecția cu Mierea Birnicii, ajungând în satul Crușeț (reședința comunală), te lași în dreapta, treci podul peste râul Amara-dia, întâlnești o intersecție, iar în dreapta se lasă drumul care duce la Slăvuța, până aproape se afundă mult între dealurile acoperite cu pădure. Dincolo de jumătatea drumului dintre dealuri, ascuns la loc de liniște deasă, află lăcașul închinat Sfintei Maria, cu hramul Intrarea Maicii Domnului în Biserică, așezat între dealuri, la loc ferit și străjuit de păduri seculare. În jurul bisericii de lemn se grupează istoria locuitorilor satului Slăvuța, cătunul Socoteni, aducând aminte că în anul 1684 voievod al Țării Românești era Șerban Cantacuzino (*Magazin istoric*, nr. 11/2004).

Catagrafia din 1840 îl amintește drept ctitor pe boierul Statie Socoteanu, mare paharnic (1682) și mare vistier (1683 – 1685) al domnitorului Șerban Cantacuzino, și pe fiul său, Matei Socoteanu, călugărit Nichifor. Ctitoria a avut loc la 1683, pe moșia Socoteni a lui Dincă

Zătreanu, mare boier și agă al Craiovei, care o moștenise de la strămoșii săi, boierii Socoteni, prin înaintașii Ioniță și Gheorghiță Zătreanu. Se regăsesc în cimitirul satului, într-un loc de o frumusețe aparte, pe lângă care curge pârâul Slăvuței.

Piatra de temelie a fost pusă în anul 1683, iar tâmosirea a avut loc în anul 1684, când a fost terminată construcția, cu un an înainte de moartea ctitorului său, Statie Socoteanu, în 1685. Nu se știe în ce timp al anului 1684 a fost terminată construcția, dar se presupune că în luna noiembrie, când biserica de lemn a fost închinată Sfintei Maria, dându-i-se hramul Intrarea Maicii Domnului în Biserică (21 noiembrie) – fiind și sărbătoarea cea mai importantă a lunii noiembrie. A fost reparată și zugrăvită ulterior în anii 1857 și 1927. În 1857 s-au înlocuit tălpile de stejar de la

pământ, s-a tăvănit pridvorul cu scândurile-dranițe scoase de pe învelitoare și s-a renovat în același timp. Se constată că dranițele vechi erau prinse cu cuie de lemn, iar cele ce s-au așezat la 1857 cu cuie de fier.

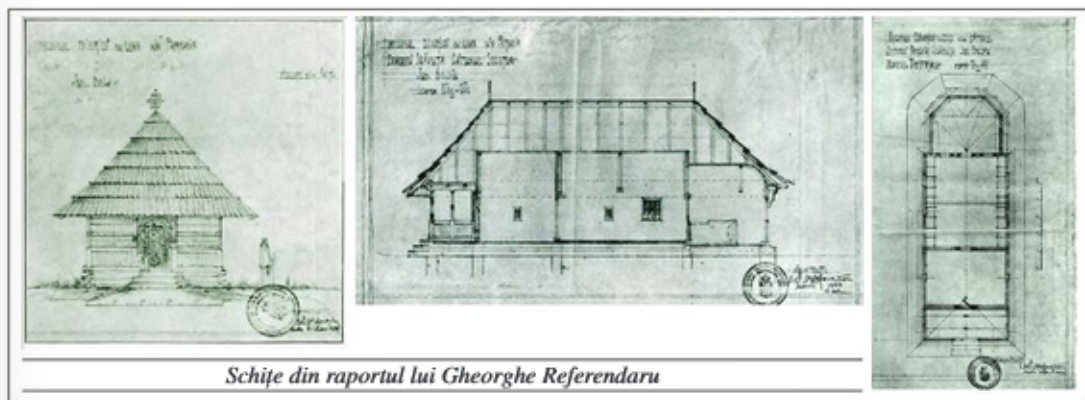
Între anii 1994 – 1997 a fost construită din temelii o biserică de zid, având hramul Sfinții Împărați Constantin și Elena, ctitorie a localnicului Ion Rădulescu, preot fiind Ștefan Demostene. Având formă de corabie și un pridvor deschis, cu pronaos, naos, altar și înbinări în coadă de rândunică, cu multe și felurite torsade și cruci încântător săpate în lemn, acoperită cu șindrilă horjită, așezată pe o temelie trainică din cărămidă și piatră, biserica face mare cinste arhitecturii românești și în mod special celei gorjenești. Pronaosul, de formă dreptunghiulară, este destul de mic, dar nu cu mult mai mic prin comparație cu naosul. Altarul este străpuns doar de o fereastră aidoma celor din naos. El este despărțit de naos printr-un iconostas prețios prin foarte vechile sale icoane împărătești, iar chipurile izvodite de meșterul zugrav Anghel se păstrează în bună stare până astăzi. În peretele din scânduri de lemn din tinda bisericii

au fost săpate adânc, spre veșnică aducere aminte, numele celor trei meșteri: Drăghici, Lupul și Pătru.

Biserica de lemn din Slăvuța, construită în secolul al XVII-lea, a contribuit determinant la dezvoltarea unui stil arhitectural eclesial propriu, bazat pe cel bizantin, peste care s-au grefat elemente de artă

Biserica de lemn în 1926

Schițe din raportul lui Gheorghe Referendaru

autohtone. Chipul lui Șerban Cantacuzino, un om cu mare vocație ctitoricească, dănuie peste veacuri. Edificiul prezintă valori documentare și artistice demne de remarcat, fiind una dintre cele mai vechi și mai frumoase biserici de lemn din Oltenia. Structura veche este nealterată și păstrează ferestre bifore originale, dintre puținele care se mai văd la vechile noastre biserici. Se distinge în mod cu totul deosebit decorul sculptat la intrare și în pridvor, concurend la faima sculpturii în lemn tradiționale din Gorj. Pisania cu semnăturile de meșteri și datarea din 1683/1684 constituie un valoros izvor documentar. Biserica este înscrisă pe noua listă a monumentelor istorice, LMI 2004: GJ-II-m-A-09377.

În primul deceniu al secolului al XX-lea, biserica se afla în paragină. Acest lucru avea să se schimbe începând cu anul 1920, când s-a pus mână de la mână să plătească meșterii. Lemn era din belșug pe dealurile care înconjoară așezarea. Deși era mult mai ușor să construiască o altă biserică din cărămidă sau piatră, cum s-a procedat de altfel în multe localități în acea perioadă, localnicii au ales să salveze frumoasa biserică de

lemn. Epitropul Constantin Pârâianu, rugându-se Sfintei Maria și neacceptând gândul dispariției, a întreprins demersuri la instituțiile competente.

„ÎNDĂMÂNATIC ȘI ROMÂNEȘTE“

Gheorghe Referendaru, vrednicul arhitect al Comisiunii Monumentelor, i-a întocmit documentația de restaurare, publicată în revista *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorie*, XIX, din 1926. Alături de fotografii, desene, relevee, a compus și memorii justificative de o înaltă ținută științifică:

„Isolată la poalele unui deal nu departe de șosea, această biserică fără împrejmuire, fără clopotniță, fără clopote și fără turlă, pare o casă obișnuită. Cu totul de lemn de stejar, soclul este din bărne groase, are însă urme de fundațiune de cărămidă până la fața pământului și la altar. În sus, zidărie ruinată înaltă de stejar, circa 60 centimetri.

Nu are tencueli pereții, ci numai vâruială cu pensula în exterior, dată de frica holerei din 1913, când s-au întors ostașii din Bulgaria. Tâmpla e făcută în 1857, de aceea pictura nu are multă importanță. Deasupra intrării din pronaos în naos este pe grindă scris cu penelul anul 1857, Aprilie 30. În pridvor e pardosită cu cărămidă, iar în biserică cu scândură. Piciorul mesei pistolului are basa octogonală, tăiată într-un bușean rotund, îngropat în zidărie, învelitoarea este de draniță de stejar, de 0,70 x 0,25 x 0,03 m, care e veche de 30 ani. Înainte a fost învelită tot cu draniță. Planul bisericii este

Șerban Cantacuzino
și doamna lui,
pictură murală din sala de bal
de la Palatul Cantacuzino
din București

dreptunghiul fără sânnuri [abside]. În pridvor are plafon drept, iar în biserică are boltă cilindrică în sensul axei susținut de arcuri plin cintru de lemn, prinse la naștere de cosoroabe. Pridvorul este cea mai interesantă parte a bisericii. Pe grinzile plafonului sunt două rozete pătrate sculptate, la mijlocul lungimii. Cosoroabele pe cari se sprijină acoperișul sunt meșteșugit crestate, acolade și profile ciselate, iar cele șase colonete pe cari stau sunt de stejar cu sculpturi variate.

Peste cosoroabă este o grindă sculptată cu două rânduri de colți-zimți cari imitează cărămida cornișei; d-asupra mai este altă grindă, pe care se reazimă căpriorii mari, iar peste acestea se sprijină cei mici. În loc de coloană la peretele pridvorului sunt doi stâlpi de stejar crenelați și ajurați cu găuri rotunde. Ușa bisericii și cadrul ei este (sic!) foarte important. Grinzile de stejar cari formează deschiderea intrării sunt sculptate și cizelate artistic, îndămănat și românește. Cadru de deasupra de la intrarea în biserică, ca și cel de la naos, este tăiat în acoladă regulată și artistic, iar ca decorație are sculptate forme geometrice, flori, vreji. Ușa e dintr-o singură bucată de scândură, de tei, pe care sunt aplicate pervazuri romboidale, profilate cu rindeaua. Despre aceste lucrări, nu prea mari, nu se poate vorbi mult, cât privi și admira. La mijlocul peretelui este sculptat un brâu în forma de frânghie, care la jumătatea peretelui se bifurcă în două părți spre a încinge cadrul ușii. Iată creștăturile găsite pe grinda la peretele din stânga intrării: «Pătru meșter i Drăghicu meșter, leat 7192 (1684) i Lupu».

*Intrarea în biserică,
fotografie de Alexandru Baboș*

Între naos și pronaos este despărțitură de scânduri de stejar. S-au făcut reparațiuni bisericii la 1857, când s-a înlocuit tălpile de stejar de la pământ, s-a tăvănit pridvorul cu scândurile-drași scoase de pe învelitoare, care s-a renovat în același timp. Se constată că drașile vechi erau prinse cu cuie de lemn, iar cele ce s-au așezat la 1857 cu cuie de fier. În anul 1921, protoiereul Pârșcoveanu din jud. Dolj a închis-o pe motiv că este frig în biserică, iar de atunci s-a tot ruinat, furându-i-se pânzeturile de pe mese și icoane, odăjdii etc. Epitropul

Biserica de lemn astăzi

C. Pârâianu, proprietarul local, care cere prin raportul știut reparația acestei biserici, a cedat în acest timp, lăsând un legat de 50.000 lei. Comitetul are vreo 15.090 lei și cu ce se va mai strânge de la enoriași, cred că vor reuși a face pe lângă repararea bisericii, a tâmplii și a mobilierului, cumpărarea clopotelor, împrejmuirea și refacerea clopotniții din lemnăria bună existentă, rezultată din doborârea celei vechi, înlocuindu-i-se furcile mari.

Biserica din cătunul Socoteni a depășit astfel momentul de răscruce al existenței sale în anul 1927, șantierul de restaurare săvârșindu-se în mod fericit.

După aproximativ 50 de ani, din pricina vitregiei vremurilor și a umezelii de lângă apă și dintre păduri, biserica de lemn a intrat din nou în paragină, fiind închisă cultului o perioadă de timp îndelungată. Acoperișul degradat în proporție semnificativă a dus la deteriorarea bolților și a unor piese din pereți. Din inițiativa enoriașilor, îndrumați de preotul paroh din acea vreme, Ștefan Demosteu (1944 – 2014), și cu binecuvântarea Înalț Preasfințitului Părinte Nestor Vornicescu, arhiepiscop al Craiovei și mitropolit al Olteniei, s-a acoperit biserica cu tablă galvanizată. Lucrările de dulgherie s-au realizat cu ajutorul meșterilor și al credincioșilor din satul Slăvuța și satele vecine: Marinești, Văluța, Mielușei, Toiaga, Ulmet, Crușeț, Bojinu, Mierea Birnicii, Pășani, Stoina, Baloseni. Biserica de lemn din Slăvuța rămâne și astăzi un așezământ maiestuos și primitiv, care împărtășește tuturor din limpezimea credinței ortodoxe. ■

PRIVILEGHII ACORDATE DEJULUI DE MATIA CORVIN

MARIAN HORVAT

Există puține mărturii despre situația Dejului (Des, Dees, Deeswar în izvoare) în secolul al XIII-lea, însă știm că a fost doar un sat în perioada respectivă.

A fost consemnat prima dată ca oraș în 1367, în timpul lui Ludovic I de Anjou (1342 – 1382).

A prezentat mai degrabă caracteristicile unui târg până în prima jumătate a veacului al XVI-lea. Un rol major în afirmarea comunității l-au avut exploatarea și comercializarea sării, care au fost gestionate de comiții cămării locale și de o serie de alți oficiali. Suveranii Ungariei au fost proprietarii mineralului amintit și au avut monopol total asupra procesului de valorificare a subsolului începând cu prima jumătate a secolului al XIV-lea. Astfel se explică de ce au sprijinit mult dezvoltarea așezării, intervenind de mai multe ori în apărarea autonomiei locale și a proprietăților dejenilor.

Intrarea în salina Ocna Dej, ilustrată din secolul al XIX-lea

Cunoaștem relativ multe detalii despre activitatea consiliului, instituția responsabilă cu administrarea târgului și judecarea proceselor. Raporturile acestuia cu regele Matia Corvin (1458 – 1490), fiul lui Iancu de Hunedoara, au fost foarte bune. Odată cu alegerea noului rege în ianuarie 1458, localnicii s-au plasat sub protecția lui. Privilegiile localității au fost extinse treptat în a doua jumătate a veacului al XV-lea. Cele mai multe dintre mandatele regale au fost conferite între anii 1467 – 1471, când suveranul a petrecut mult timp în Transilvania. Măsurile adoptate în beneficiul comunității au fost asemănătoare cu cele aplicate în favoarea altor orașe și târguri transilvănene.

Matia Corvin,
miniatură din Cronica
lui Johannes de Thurocz

INTERVENȚIILE REGEIUI

Familia Bánffy de Losoncz a obținut inițial satul Șomcutul Mic (*Somkuth*) și vama de acolo, cu titlul de donație regală, și le-a stăpânit cu drepturi depline. Vămile interne au generat venituri semnificative celor care le-au deținut. Din această pricină a existat o rivalitate îndelungată între centrul de la confluența

Someșurilor și nobilii menționați. Matia Corvin le-a poruncit la 20 august 1458 comiților cămării de sare din Dej să îi protejeze pe dejeni și bunurile lor de Ladislau, Sigismund și Ștefan, fiii lui Desideriu de Losoncz. Cetățenii și locuitorii (*cives et inhabitatores*) erau atunci proprietarii satului Șomcutul Mic și ai vămii de acolo, însă nobilii respectivi le-au revendicat.

Peste doar câteva zile a fost

nevoie de o altă intervenție a regelui. Acesta i-a desemnat la 24 august pe cămărașii din Dej și Sic (Zak), Emeric de Zapolya și Angelo din Florența, să apere drepturile Dejului. Emeric de Zapolya a fost unchiul viitorului rege, Ioan Zapolya (1526 – 1540). Suveranul a redat atunci posesiunea Mănăstirea (Zenthbenedekreth) centrului de la confluența Someșurilor. Aceasta fusese confiscată de fostul stăpân al cetății Unguraș, banul David Laczk de Santău.

Ladislau Desideriu de Losonczi le-a interzis plutașilor dejeni să mai taie lemne din pădurea lui pentru plute și case. Însă Matia Corvin a acționat din nou în septembrie 1458, poruncindu-i în mod ferm să renunțe la planurile lui. În cuprinsul actului a fost menționat dreptul vechi al localnicilor de a tăia lemne din pădurea respectivă, chiar din timpul lui Sigismund de Luxemburg (1387 – 1437) și Iancu de Hunedoara.

Cei care au administrat așezarea au intrat în conflict în mai 1467 și cu stăpânii cetății Ciceu. Castelanii Ioan de Sănmărgăhita (Zenthmargitha), fiul lui Desideriu, Ladislau și Sigismund Bánffy de Vălenii de Mureș, precum și Ladislau Bánffy de Brâncovenesti le-au interzis dejenilor să taie lemne de pe domeniul cetății. Regele a încredințat voievodului Transilvaniei soluționarea procesului. Câteva luni mai târziu, în octombrie, dejenii s-au împotrivit punerii în stăpânire a Șomcutului Mic și a vămii de acolo. În plus, au revendicat o pădure aparținând cetății, o vamă din apropierea Dejului și o fâneață numită Lunca Sașilor. Localnicii au primit aceste proprietăți în noiembrie 1467.

Piatra funerară
a lui Emeric de Zapolya

Judele, aflat în fruntea sfatului, s-a opus în februarie 1468 donării Șomcutului Mic, a vămii de acolo și a vadului de pe Someș. George de Miercurea Sibiului, fiul lui, Ioan cel Mic și Mihail, și alte persoane urmau să fie beneficiarii donației. Matia a dispus ca dejenii să primească satele Beke (aflat în apropiere, la sud de Dej) și Șomcutul Mic, vama din Șomcutul Mic și vadul de pe Someș. Actul din 14 iunie 1468 a confirmat acest fapt.

SCUTIRI ȘI PRIVILEGII

Dejul a fost răsplătit pentru fidelitatea demonstrată în timpul revoltei nobiliare din Transilvania din anul 1467. Regele Matia i-a scutit în octombrie 1467 pe membrii comunităților din Dej și Ocna Dej de toate tipurile de dări, mai ales că au suferit pierderi în timpul ultimelor tulburări. Cunoscute fiind numeroasele avantaje de care s-a bucurat Dejul datorită relației cu suveranul Ungariei, era evident de ce au rămas loiali, cu toate că orașele Bistrița, Cluj și Sibiu și mulți nobili s-au alăturat răsculaților. Este sugestiv faptul că inclusiv Ocna Sibiului, alt centru important de exploatare a sării, a rămas devotat puterii centrale.

Regele a conferit un alt privilegiu locuitorilor în decembrie 1468: li s-a permis să instituie un vad peste Someș. Vama de acolo și vama morii s-au aflat în posesia lor. Acestea au fost acordate împreună cu câștigurile aferente. Efectele economice au fost cu siguranță profunde. Mai mult, a fost aprobată libertatea de navigație pe Someș pentru toți dejenii.

Matia Corvin a ordonat în martie 1471 voievodului și vicevoievodului Transilvaniei să îi facă dreptate lui Ștefan Tóth, judele local. Acesta a fost jefuit de nobilul Sigismund de Dragu, având în posesie 20 de florini de aur, un cal și multe alte obiecte. Suveranul le-a reamintit în aceeași zi oficialilor, nobililor și tuturor celorlalte persoane din regat să respecte privilegiile vamale ale localnicilor din Dej și Ocna Dej. La cererea lor au fost întărite anumite privilegii vechi, prin care au fost scutiți de taxe vamale. Negustorii, plutașii și cărușarii, care transportau sare, au fost printre cei dispensați. În text au fost indicate anumite prejudicii

Sigismund de Luxemburg,
miniatură din Cronica
lui Johannes de Thurocz

Palatul Rakoczi, fosta casă a cămării de sare

cauzate de anumiți oficiali sau de nobili.

Voievodul Transilvaniei a decis în 1473 să ofere dejenilor un teren din apropierea satului Mănăstirea, în urma procesului împotriva cetății Unguraș. Regele i-a scutit în februarie 1474 pe cetățeni și pe locuitori de achitarea dărilor generale și a celor extraordinare. Au fost recunoscute din nou fidelitatea și slujbele prestate de dejeni în favoarea suveranului. Toate comunitățile au fost nevoite să plătească taxe în funcție de numărul de porți, de familii.

Locuitorii din Dej și Ocna Dej și urmașii lor au fost scutiți în iunie 1478 de obligațiile militare. Nu au fost nevoiți să lupte împotriva otomanilor sau împotriva altor inamici ai regatului. Scutirea a fost valabilă în cazul unei mobilizări generale sau a unei parțiale. Mandatul a fost semnat de suveran (*manu propria*). A rămas însă în vigoare decretul regal din anul 1445, care stipula obligativitatea participării militare în cazul unei invazii otomane.

MĂSURI ÎN FAVOAREA LOCALITĂȚII

Suveranul i-a trimis o poruncă voievodului Transilvaniei în august 1478 pentru a cerceta dreptul de vamă al familiilor Drágfy de Beltiug, Bánffy de Losoncz, Csáky, de Santău, de Livada, al capitolului din Oradea și al altor nobili. Aceștia au colectat pe nedrept taxe de la dejeni. A fost specificat faptul că cei din urmă fuseseră scutiți de achitarea taxelor vamale încă din timpul regilor anteriori. Membrii colectivității de la confluența Someșurilor

urmau să fie despăgubiți pentru pierderile lor.

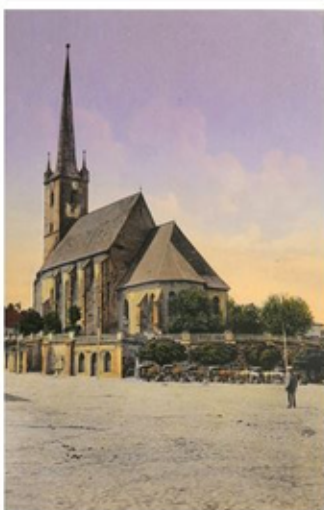
Matia Corvin a hotărât la 28 aprilie 1479 ca cetățenii și ceilalți locuitori să nu fie somați în fața tribunalului ecleziastic al Transilvaniei pentru cauze minore, aflate de fapt sub jurisdicția tribunalelor seculare. Vicarul capitolului din Alba Iulia a fost prevenit în acest sens. Această practică le-a cauzat anumite prejudicii dejenilor, inclusiv în ceea ce privește autonomia juridică. Au fost scutiți de jurisdicția ecleziastică toți localnicii, indiferent de statut și de poziția socială. În aceeași zi, regele a dispus din nou să fie respectate libertățile vamale ale așezării. Oficialii, nobilii și ceilalți proprietari de vămi din regat, inclusiv cei din Transilvania, au fost preveniți să nu îi mai oblige pe dejeni să plătească taxe vamale.

Matia Corvin a fost implicat în anii 1480 în războiul cu împăratul german Frederic al III-lea (1440 – 1493), fiind mai puțin interesat de evoluția social-economică a Dejului. Numărul scăzut al privilegiilor emise în anii respectivi reflectă acest fenomen.

Domnia lui Matia Corvin s-a evidențiat printr-o serie remarcabilă de măsuri adoptate în favoarea localității. Am identificat numeroase scutiri, privilegii și confirmări ale drepturilor locale. Suveranul a reglementat diverse aspecte juridice și a soluționat o serie de litigii. A manifestat un interes aparte pentru comunitate, conferindu-i și recunoscându-i dreptul de stăpânire asupra unor sate, terenuri, păduri și vămi. La fel ca în cazul celorlalte centre de exploatare a sării, dejenii au beneficiat mult

de intervențiile regelui Ungariei. Cel din urmă a continuat politica predecesorilor săi de sprijinire a Dejului, dar la un nivel mai ridicat. I-a depășit, în această privință, chiar și pe Ludovic I de Anjou și pe Sigismund de Luxemburg. Pe de altă parte, am observat faptul că nu a acordat privilegiul de prim rang, precum dreptul de a organiza târguri anuale. Relațiile optime dintre puterea centrală și târg au fost constante. Cu siguranță că privilegiile prezentate au avut o contribuție substanțială la urbanizarea Dejului în perioada următoare, când instituțiile și mecanismele social-economice au înregistrat transformări ample. ■

Biserica gotică din Dej în jurul anului 1900

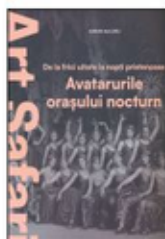

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

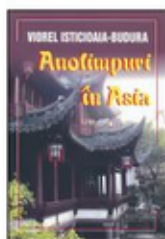
● **ROMÂNIA – TURCIA: RELAȚII DIPLOMATICE. VOL. 2, 1938 – 1944** (Ediție de Dumitru Preda)

Editura Cavallotti, București, 2023, 419 pp.

● **Adrian Majuru – DE LA FRICI UITATE LA NOPTI PRIETENOASE: AVATARURILE ORAȘULUI NOCTURN**

Editura Muzeului Municipiului București, București, 2023, 351 pp.

● **Viorel Isticioaia-Budura – ANOTIMPURI ÎN ASIA** (Cuvânt înainte de Teodor Meleșcanu)

Editura Cartea Românească Educațional, Iași, 2023, 524 pp.

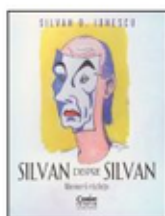
● **Magda Stavinschi, Bogdan Andrei Fezi – LICEUL TEORETIC „ALEXANDRU VLAHUȚĂ”, BUCUREȘTI. SCURT ISTORIC**

Editura Universitară „Ion Mincu”, București, 2023, 81 pp.

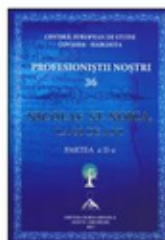
● **Filip-Lucian Iorga (editor) – DE LA STALINGRAD, CU DRAGOSTE: JURNALUL LUI PETRE SAVA, MEDIC MILITAR PE FRONTUL DE EST (1942), ȘI JURNALUL SOȚIEI SALE, LUIZA**

Editura Corint, București, 2023, 168 pp.

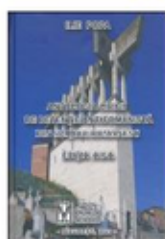
● **Silvan D. Ionescu – SILVAN DESPRE SILVAN: MEMORII RĂZLEȚE** (Selecția textelor, a ilustrațiilor, note, cronologie și prefață de Adrian-Silvan Ionescu)

Editura Corint, București, 2023, 557 pp.

● **VOLUM ANIVERSAR NICOLAE ȘT. NOICA, LA 80 DE ANI. PARTEA I, PARTEA A II-A** (Ediție îngrijită de prof. univ. dr. Corneliu-Mihail Lungu, dr. Ioan Lăcătușu, dr. Mihai Nicolae, dr. Magdalena Albu)

Editura Eurocarpatica, Sfântu Gheorghe, 2023, 585 pp. (partea I), 680 pp. (partea a II-a).

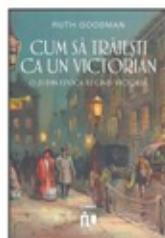
● **Ilie Popa – ANTOLOGIA LIRICHI DE DETENȚIE ANTI-COMUNISTĂ DIN SPAȚIUL ROMÂNESC. EDIȚIA A II-A REVĂZUTĂ ȘI ADĂUGITĂ**

Editura Fundației Culturale MEMORIA, București, 2023, 930 pp.

● **Călin Hentea – ISTORIE, FILM ȘI PROPAGANDĂ. EDIȚIA A II-A ADĂUGITĂ**

Editura Militară, București, 2020, 304 pp.

● **Ruth Goodman – CUM SĂ TRĂIEȘTI CA UN VICTORIAN: O ZI DIN EPOCA REGINEI VICTORIA** (Traducere din limba engleză de Adriana Bădescu)

Editura Corint, București, 2023, 431 pp.

● **Doru Lixandru – CAROL AL II-LEA, CARLISMUL ȘI CARLIȘTII ÎN ROMÂNIA ANILOR 1930**

Editura Corint, București, 2023, 590 pp.

● **ALMANAH EVENIMENTUL ISTORIC** (Coordonatori: Dan Andronic, Alecu Racoviceanu)

Nr. 70, 2023, 260 pp.

NUNTĂ LA PALAT

27 februarie 1921: În ciuda temperaturilor scăzute de sfârșit de iarnă, bucureștenii au întâmpinat noua zi cu bucurie. Se anunțase nuntă mare la Palat: principesa Elisabeta (12 octombrie 1894 – 15 noiembrie 1956), cel de-al doilea copil al regelui Ferdinand și al reginei Maria, își unea destinul cu diadohul (principele moștenitor) Greciei, George.

Fotografia de nuntă a cuplului regal

Serbările de nuntă au început încă de joi, când tânăra pereche a primit delegațiile din țară care au venit cu daruri. De joi și până duminică serbările au ținut lanț, pentru că țara întreagă a trimis pe câte cineva să ureze tinerei perechi spor în viață, zile îndelungate și binecuvântate de Cel de Sus. Duminică dimineața întreg orașul București era în haină de sărbătoare. Bogat și sărac, se așezase pe stradă, pe unde avea să treacă nunta. Pe la 10 ceasuri dimineața s-au aprins toate luminile electrice, în fel de fel de culori, și nu mult după accia nuntașii, în automobile, străbat străzile de la Palatul Regal, de la Cotroceni, până la palatul din mijlocul Bucureștilor – scria *Glasul Bucovinei*.

Mireasa în ziua nunții

Căsătoria a avut loc în Sala Tronului, din Palatul Regal, la ora 11.00. Apoi nuntașii au plecat spre Biserica Mitropoliei, pentru cununia religioasă.

La ora 13.30 a început banchetul de nuntă, la care au fost poftite 150 de persoane. Seara, petrecerea a continuat la Palatul Cotroceni.

Cu toate că cei doi se cunoscuseră cu aproape un deceniu în urmă (12 octombrie 1911), iar George al Greciei îi mai ceruse și în trecut mână, Elisabeta s-a decis greu. Fire sensibilă, dar schimbătoare și capricioasă, de o frumusețe răpitoare, cea mai mare fiică a cuplului regal român s-a opus, inițial, motivând vârsta sa prea fragedă. Pentru unii dintre apropiații familiei, se părea că visa la mai mult decât un principe balcanic. Mai ales că, cu toate că se arătase destul de interesată de George (între cei doi având loc o bogată corespondență), nu simțea nimic pentru cel mai mare fiu al regelui Constantin I și al prințesei Sofia de Prusia (1890 – 1947). Căuta aventura, marea dragoste, pasiunea, iar strictul ofițer de carieră elen nu părea deloc să i le poată oferi.

Până la urmă, tânăra a cedat presiunilor familiei. La 13 octombrie 1920, regina Maria nota în jurnal: „O zi aproape tragică, cu mult consum emoțional. Lisabeta, în sfârșit, a acceptat ca logodna ei să fie anunțată oficial [...] vai cât mi-ar fi plăcut să o văd intrând altfel în viață!”.

După abdicarea forțată a regelui Constantin I (27 septembrie 1922), în urma pierderii bătăliei de la Dumlupinar în fața turcilor, George a preluat tronul unei țări lovite de crize revoluționare. Au fost luni complicate, pe care cuplul nu prea le-a petrecut împreună. Elisabeta a revenit în țara natală. George, chiar dacă a refuzat să abdice, a însoțit-o în exil. Apoi, odată cu proclamarea Republicii (25 martie 1924), a fost detronat oficial, pierzându-și, totodată, atât naționalitatea, cât și aproape toate bunurile. În 1932, George a părăsit România, stabilindu-se la Londra, unde avea mulți prieteni și apropiați. Nici căsătoria nu a mai durat mult: la 6 iulie 1935 s-a pronunțat divorțul.

T. S.-S.

La un an după nuntă

OPERATIUNEA „CIOCANUL DE FIER“

● Operațiunea „Pedeapsa“ lasă Valea Ruhrului fără energie electrică două săptămâni ● Sovieticii produceau într-o lună tancuri pentru trei divizii ● De la mine plutitoare, la „torpile aeriene“ ● „Instalația Beethoven“: un bombardier Ju-88, cu cabina înlocuită cu ogiva „Vâsc“ și un FW-190 pe cocoasă ● Din șapte „Instalații Beethoven“, doar două au trecut de apărarea antiaeriană sovietică

O „Instalație Beethoven“, capturată de Aliați

TUDOR PĂCURARU

Atacurile de acum un an asupra termocentralelor și hidrocentralelor ucrainene li s-au părut multora o strategie nouă, specifică „războiului hibrid“. În realitate, țintirea infrastructurii energetice a adversarului a fost încercată pentru prima dată acum 80 de ani, cu rezultate controversate.

Pe teatrul european de operațiuni, anul 1943 a marcat un moment de cotitură. La 2 februarie, Bătălia de la Stalingrad s-a terminat prin capturarea feldmareșalului Paulus și capitularea Armatei 6 germane. Germania hitleristă mai dispunea însă de resurse militare semnificative: două săptămâni mai târziu, feldmareșalul Manstein a lansat un contraatac la Harkov, cu patru corpuri de armată blindate. După cinci săptămâni de lupte, Armata 3 Tancuri (sovietică) a fost distrusă, sovieticii fiind nevoiți să se retragă.

Aceste evoluții erau profund îngrijorătoare pentru Aliații occidentali, care se aflau în plin proces de pregătire a debarcării în Sicilia (Operațiunea „Husky“, *Magazin istoric*, nr. 1/1968). Într-un mod sau altul, trebuia diminuată capacitatea de ripostă a Wehrmachtului. Marele Stat Major aliat a ajuns destul de repede la concluzia că această surprinzătoare capacitate de

Baraj german distrus în cadrul Operațiunii „Chastise”

ripostă se datora faptului că, în pofida bombardamentelor, sub conducerea ministrului Albert Speer producția de armament a Germaniei hitleriste continua să crească. Iar trei sferturi din producția germană de oțel special, pentru arme, era concentrată în Valea Ruhrului.

In aceste condiții, în primăvara anului 1943 Alianții occidentali au lansat o vastă ofensivă de bombardament strategic împotriva Văii Ruhrului. Timp de patru luni (5 martie – 31 iulie) sute de bombardiere au atacat, zi de zi, 26 de obiective industriale majore din Ruhr, între care fabricile de benzină sintetică „Nordstern” din Gelsenkirchen, fabricile de armament Krupp (Essen) și Rheinmetall-Borsig (Düsseldorf). Punctul culminant a fost atins în 16/17 mai 1943: atacul asupra hidrocentralelor din Ruhr. Operațiunea „Chastise” (Pedecapsa) a lăsat fără energie electrică întreaga regiune, vreme de două săptămâni. Ca urmare, dacă în primul trimestru al anului 1943 producția de oțel a fost, în Ruhr, de 3,75 milioane tone, în trimestrul al doilea scăzuse la 3,2

milioane tone, în loc să crească, cum era prevăzut.

Atacul asupra barajelor hidroelectrice a intrat în atenția planificatorilor militari din cadrul Ministerului german al Aerului. La acea vreme, barajele hidroelectrice constituiau ținte militare legitime: abia în 1977 a fost amendat Articolul 56 al Protocolului I de la Geneva, scoțând în afara legii internaționale atacurile împotriva barajelor, „dacă acestea pot duce la eliberarea unor forțe periculoase, ce pot provoca pierderi severe populației civile”. După înfrângerea de la Kursk, conducerea militară germană a intrat în posesia unor informații îngrijorătoare: sovieticii produceau 1.300 de tancuri T-34 pe lună. Echivalentul a trei divizii blindate complete! Un colectiv din cadrul Ministerului Aerului, condus de prof. Heinrich Steinmann, a început să studieze modalitățile de a frâna contraofensiva sovietică prin distrugerea sistemului energetic care alimenta industria de război.

Planul inițial al Operațiunii „Eisenhammer” (Ciocanul de Fier) prevedea atacuri aeriene asupra uzinelor hidroelectrice

și termoelectrice de la Moscova, Gorki, Tula, Stalinogorsk (Novomoskovsk) și Rîbinsk. Erau vizate 12 turbine care, în cadrul acestor mari uzine, produceau cea mai mare parte a energiei electrice folosite de industria de război sovietică. Dacă numai opt dintre turbine ar fi fost distruse, producția de energie electrică disponibilă ar fi scăzut cu 75%. Iar lichidarea pagubelor ar fi durat: la acea vreme, U.R.S.S. nu avea capacitatea de a fabrica turbine, iar singura uzină care putea asigura reparația turbinelor era situată la Leningrad, oraș care la acel moment se afla sub asediu.

Pentru atacurile din mai 1943 asupra barajelor din Ruhr, Royal Air Force folosea mine speciale, proiectate să se scufunde la baza peretelui de beton și să detoneze la o anumită adâncime. Germanii nu au reușit să copieze această tehnologie, drept care echipa prof. Steinmann a imaginat un fel de mine plutitoare, nume de cod „Sommerballon”. În viziunea plină de optimism a proiectanților, curentul urma să tragă minele direct în vanele de admisie ale turbinelor. Experimentele desfășurate în toamna anului 1943 au arătat însă că un astfel de atac putea fi ușor zădărnicit: pe de-o parte, minele plutitoare constituiau o țintă relativ facilă pentru tunurile automate antiaeriene de calibru mic; pe de altă parte, o plasă de protecție, chiar ușoară, bloca minele plutitoare.

Echipa prof. Steinmann a imaginat atunci altă soluție: o „torpilă aeriană” capabilă să perforeze zidul de beton armat al barajului vizat. Atunci au apărut alte probleme. Germania hitleristă

Planorul DFS-230, cu care s-au experimentat primele „torpile aeriene“

renunțase de la bun început la dezvoltarea de bombardiere strategice, grele, în favoarea bombardierelor ușoare și mijlocii. În 1943, Luftwaffe nu avea nimic comparabil cu bombardierul cvadrimotor Lancaster, pe care englezii îl folosiseră pentru a lansa minele de 3,4 t utilizate în Ruhr. La acel moment, cel mai răspândit bombardier al Luftwaffe, Ju-88, putea transporta în mod normal numai 1,5 – 2 t de bombe.

Inginerii germani s-au străduit și au realizat o încărcătură explozivă cumulativă de 1,8 t, cu numele de cod „Mistel“ (Vâsc). În viziunea proiectanților, „Mistel“ ar fi putut perfora un perete de beton armat de 6 m grosime (ceea ce nu a fost niciodată demonstrat). La acel moment, flota germană folosea opt tipuri de ogive pentru torpile – niciunul cumulativ. De fapt, nu se cunoștea comportamentul încărcăturilor cumulative în mediul acvatic, iar din datele pe care le am, „Mistel“ nu a fost testată în condiții reale de utilizare.

Primele experimente cu noua „torpilă aeriană“ s-au derulat folosind drept purtător planoare DFS-230 și s-au do-

vedit suficient de promițătoare pentru ca Luftwaffe să pună la dispoziție mai multe zeci de bombardiere Ju-88 în vederea echipării cu ogive „Mistel“. În iarna 1943 – 1944, Luftwaffe începuse să ducă lipsă de piloți pregătiți, astfel încât nu s-a pus niciun moment problema unor misiuni de tip „kamikaze“. Iar experimentele concrete au arătat că, după ce pilotul se parașutează, e foarte puțin probabil ca „Mistel“ să lovească ținta sub unghiul cerut, fără să acroșeze apa și să devieze de la traiectorie.

Atunci, în primele luni ale anului 1944, echipa prof. Steinmann a imaginat un bombardier compozit, nume de cod „Beethoven-Gerät“ (Instalația Beethoven): un bombardier Ju-88 a cărui carlingă era înlocuită printr-o ogivă „Mistel“, pe a cărui spinare era cocoțat un avion de vânătoare FW-190. Pilotul controla ansamblul din cabina avionului de vânătoare și, ajuns deasupra țintei, comanda desprinderea bombardierului „kamikaze“, pe care-l ghida prin radio spre țintă. Apoi se întorcea acasă. S-au fabricat în jur de 250 de asemenea bombardiere compozite, pe care piloții Luftwaffe

le priveau cu mari rețineri.

Era prevăzut ca avionul purtător, Ju-88H, să fie o variantă specială, cu rază de acțiune de 5.100 km – dar numai 20 de avioane de acest tip au fost fabricate. Ca atare, pentru „Beethoven-Gerät“ a fost folosită versiunea standard, A4, a bombardierului, care ar fi trebuit să aibă o rază de acțiune de 2.500 km. În realitate, având la bord o ogivă „Mistel“ (1,8 t) și cu un FW-190 în spinare (4,4 t), raza de acțiune era mai puțin de jumătate. Suficientă, totuși, pentru ca cinci „Beethoven-Gerät“ din Kampfgeschwader 101 (Escadrila de luptă 101) să fie folosite împotriva navelor aliate, în iunie 1944, cu prilejul debarcării în Normandia.

Dar reținerile piloților germani s-au dovedit întemeiate: „Beethoven-Gerät“ era greu manevrabil, iar viteza sa maximă era drastic redusă. Un avion ușor de doborât: putea fi folosit cel mult noaptea. S-a înregistrat un singur succes confirmat de rapoartele aliate: atacul asupra fregatei engleze „Nith“ (nouă morți și 26 de răniți). Dar, confirmând presupunerile privind randamentul sub așteptări al încărcăturilor cumulative în mediul acvatic, fregata de 1.390 t nu a fost scufundată și, în 1956, încă mai servea în marina egipteană. De fapt, rezultatele au fost atât de dezamăgitoare, încât utilizarea „Beethoven-Gerät“ de Kampfgeschwader 101 nici măcar nu apare în rezumatul confidențial al acțiunilor Luftflotte 3 în contextul debarcării din Normandia, alcătuit după război pentru Marina S.U.A. de colonel Walter Gaul (inițial „Restricted“, desecretizat de US Navy în

Fregata „Nith“

2020 <https://www.history.navy.mil/research/library/online-reading-room/title-list-alphabetically/g/gaf-invasion-normandy.html>).

Rezultatele modeste au determinat amânarea planurilor mărețe de atac cu „Beethoven-Gerät“, care, precum am văzut, vizau sistemul energetic al U.R.S.S., ba chiar și bazele flotei engleze din Gibraltar și Scapa Flow. Iar formațiunea special creată, Kampfgeschwader 200, la acel moment sub comanda locotenent-colonel Werner Baumbach (unul dintre membrii echipei prof. Steinmann), a început să se dezmembreze: avioanele de vânătoare au fost detașate și folosite împotriva

flotelor aeriene aliate, deasupra Germaniei. Iar bombardierile Ju-88 au devenit donatoare de piese de schimb.

Operațiunea „Eisenhammer“ a redevenit de actualitate în februarie 1945, după căderea Budapestei, când Kampfgeschwader 200 a primit ordinul să pregătească 100 de „Beethoven-Gerät“, pentru un atac asupra Moscovei. Tocmai începuse concentrarea de forțe, când americanii au bombardat aeroportul Rechlin, distrugând 18 „Beethoven-Gerät“: cerul de deasupra Berlinului nu mai aparținea Luftwaffe. Marele Stat Major german analiza în acel moment dacă atacul asupra Moscovei mai este fezabil sau nu, când, în aprilie 1945, sovietii

cii au ajuns la frontiera istorică a Germaniei, pe Oder: construiau poduri peste fluviu, se pregăteau să atace raionul fortificat Küstrin. Podurile erau ținte prea mici pentru rachetele de croazieră V1 sau rachetele balistice V2. La 27 aprilie 1945, Statul Major General german a decis să trimită Kampfgeschwader 200 să bombardeze podurile. Dintre cele șapte „Beethoven-Gerät“, numai două au reușit să treacă de apărarea antiaeriană. Rezultatele au fost dezamăgitoare: podurile nu au fost distruse. Ultimele două „Beethoven-Gerät“ au fost capturate de britanici, în mai 1945.

Infrastructura energetică a inamicului constituie o țintă ispititoare, dar dificilă. Dificultatea constă în faptul că o centrală hidroelectrică se apără folosind aceleași echipamente și strategii clasice cu care se apără un aerodrom sau o uzină. Dar pentru a ataca o centrală hidroelectrică, armamentul existent trebuie adaptat, testat, apoi reîncercat. Chiar beneficiind de efectul de surpriză, un asemenea atac este inerent experimental, deci costisitor: în Operațiunea „Chastise“, englezii au distrus două baraje, dar au pierdut opt dintre cele 19 bombardiere angajate. Și, în confruntarea cu un inamic avertizat, atacatorului nu i se va mai îngădui să reîncearcă: germanii au irosit 500 de avioane (două divizii aeriene!) pentru a avaria o fregată. De aceea sunt sceptic în ce privește eficiența și sustenabilitatea reluării acestor strategii cu antecedente istorice, dar cu rezultate limitate: cine nu cunoaște Istoria, e condamnat să repete greșelile trecutului! ■

Locotenent-colonelul Werner Baumbach (stânga)

INVENTATORI ȘI TRĂSNITELE LOR INVENȚII

Ducele de Raguse, cu reședința la Châtillon sur Seine, se apucase să transforme o bucată de teren arabil pe care-l avea aici, într-un vast atelier în care adună laolaltă tot soiul de lucrători. [...] Am vizitat în amănunt acea aiuriță întreprindere și mai ales „stâna cu trei etaje“, de care el era atât de mândru. În timpul iernii care trecuse, ne vorbise despre „oile sale îmbrăcate“, care urma să devină o sursă de avere incalculabilă. Am vorbit cu administratorul, care mi-a răspuns oftând:

– Vai, doamnă, am să vi le arăt! Asta e ultima trăsnaie a domnului mareșal! Îmi scrie în fiecare săptămână calculând profitul pe care ar trebui să-l aibă, dar îi repet zadarnic că e în pierdere.

Am găsit bielele animale, cusute în pielea altor oi, murdare și zdrențuroase, înăbușindu-se de căldură și având cea mai caraghioasă înfățișare ce se poate vedea. Mareșalul calculase că blana de împrumut costa 4 franci și ținea un an și jumătate. Lâna curată urma să o vândă cu 6 până la 7 franci în plus, iar animalele n-aveau niciun motiv să se îmbolnăvească. Socotelile administratorului se arătau a fi exact invers. Blana de împrumut costa 7 franci, nu dura decât un an, iar cârpițul o făcea să urce până la 9 franci. Lâna curată nu se vindea decât cu 40 de soli mai mult decât lâna oilor obișnuite, la care bolile erau mult mai puțin frecvente și mai puțin molipsitoare decât la oile lui, care crăpau de căldură.

(Adèle de Boigne,
*Memorii. Povestirile
unei mătuși*, vol. III;
traducere Teodora
Pop-Mazilu,
Editura Minerva, 1982)

Auguste Frédéric Louis Viesse
de Marmont,
duce de Raguse (1774 – 1852)

Maestrul de scris se numea domnul Lubin. Era un profesor cu pretenții mari și capabil să strice cea mai bună mână cu sistemele sale. Ținea la poziția brațului și a corpului, ca și cum a scrie era o mimică coregrafică; dar totul era în genul educației pe care voia să ne-o dea bunica. Trebuia „grăție“ în orice. Domnul Lubin a inventat deci diverse instrumente de tortură pentru a-și sili elevii să-și țină capul drept, cotul degajat, trei degete alungite pe tocul de scris și degetul mic întins pe hârtie, în așa fel încât să susțină greutatea mâinii. Cum această regularitate a mișcării și această tensiune a mușchilor sunt tot ce poate fi mai antipatic firii și supleții copiilor, el inventase: 1. Pentru cap, un soi

de coroană din lamele de balenă;

2. Pentru trup și umeri, o centură

ce se prindea pe la spate de

coroană, cu ajutorul unor

chingi; 3. Pentru cot, o bară

de lemn care se înșuruba

în masă; 4. Pentru indexul

mâinii drepte un inel de

alamă lipit de poziția mâ-

nii și a degetului mic, un

soi de soclu de lemn de

merisor cu creștături și

roțițe. Adăugați la toate aceste ustensile indispensabile

studiului caligrafiei, după domnul Lubin, liniile, hârtia,

tocurile, creioanele, toate lucrurile care n-aveau nici o

valoare dacă nu erau furnizate de profesor și veți vedea

că profesorul făcea un mic negoț care-l avantaja

puțin, dat fiind prețul mic cu care se plăteau, în

general, lecțiile de scris.

La început, toate aceste invenții ne făcuseră să

rădem mult, dar după cinci minute de încercare

recunoscuserăm că era un adevărat supliciu, că

degetele se anchilozau, brațele înțepeneau și chinga

îți dădea migrene. N-au vrut să ne asculte plângerile

și să ne scape de domnul Lubin, decât atunci când

acesta a izbutit să ne facă scrisul cu totul ilizibil.

(George Sand, *Povestea vieții mele*, vol. I;
traducere Teodora Pop-Mazilu,
Editura Minerva, 1972)

George Sand (1804 – 1876)

Adèle de Boigne
(1781 – 1866)

FOSTUL PICHET DE GRĂNICERI DE LA DESA

MARIUS CRISTIAN BÂSCEANU

Arheologia a încetat de mult timp să mai însemne strict cercetarea urmelor trecutului îndepărtat. Dacă arheologia Primului Război Mondial a devenit deja o disciplină de sine stătătoare, având o vastă bibliografie, în ultimii ani numeroși cercetători s-au dedicat studierii fostelor instalații militare din Al Doilea Război Mondial sau din perioada Războiului Rece.

Am încercat să realizez un demers de arheologie contemporană având ca subiect fostul pichet de grăniceri de la Desa (județul Dolj). Au trecut aproape 23 de ani de când a fost abandonat de militari și aproape 16 ani de când a fost părăsit de colectivul arheologic care se adăpostea acolo. Faptul că istoria recentă din țara noastră ignoră aproape complet anumite tipuri de resturi materiale din perioada comunistă a reprezentat un argument în plus pentru acest demers.

Fostul pichet de grăniceri se găsește la aproximativ 8,6 km de comuna Desa, pe valea Dunării, între kilometri fluviali 767 și 768, pe un grind înalt (41 m), aflat la cca 150 m de fluviu.

Zona în care a fost construit nu a fost aleasă la întâmplare, având în vedere că locul este unul protejat în permanență de revărsările anuale ale fluviului, datorită înălțimii grindului și a pantei abrupte a acestuia către Dunăre. În plus, la baza grindului pânza freatică se găsește la o adâncime relativ mică, ceea ce permite captarea cu destulă ușurință a apei potabile.

Totodată, locul are și o anumită importanță strategică. Se găsește foarte aproape de capătul vestic al ostrovului Acalia, care, din vechime, datorită adân-

cimii mici a Dunării aici, a reprezentat un loc propice traversării fluviului. Astfel, într-o monografie a comunei Desa este notată o legendă conform căreia Mihai Viteazul a trecut, împreună cu armata sa, prin acest

Pichetul, în chenar, pe o hartă austriacă din 1867 (sursa: <http://www.charta1864.ro/essay.html>)

punct pentru a ataca fortificațiile otomane de la sud de Dunăre. În secolul al XIX-lea, în aceeași zonă, au fost active mai multe bande de haiduci, care atacau atât schela din apropiere, pe unde se făcea un intens negoț cu animale, cât și localitățile de peste Dunăre. În ultimii ani, în timpul verii, din cauza scăderii nivelului Dunării, zona a fost utilizată de călăuze bulgare pentru trecerea emigranților, proveniți mai ales din zona Orientului Mijlociu.

Pichetul se află într-o zonă nisipoasă, cu

Amplasarea fostului pichet de grăniceri de la Desa (sursa: Google Earth)

*Clădirea principală văzută dinspre Sud-Vest
(foto: S. Răduță, august 2008)*

numeroase dune, singurele zone împădurite cu sălcii și plopi din apropiere aflându-se fie mai la nord de acesta, fie pe o fâșie îngustă de-a lungul Dunării, așa că vara, atunci când căldura este înăbușitoare, iar atmosfera de nerespirat, acesta reprezintă o ade-vărată oază, unde te poți adăposti la umbra stejarilor și duzilor seculari plantați în jurul său.

DE LA UNITATE MILITARĂ, LA POPAS TURISTIC

Organizarea pazei frontierei de-a lungul Dunării cu trupe de grăniceri s-a făcut începând cu anul 1832. Probabil tot din această vreme datează și organizarea pichetului de la Desa. Existența certă a acestuia la mijlocul secolului al XIX-lea este dovedită de notarea lui pe o hartă din 1867, realizată de Institutul Geografico-Militar din Viena. În această perioadă serviciul de pază al frontierei era îndeplinit de locuitorii satelor din vecinătate.

La începutul secolului al XX-lea exista, probabil, o activitate de contrabandă de o anumită intensitate, care uneori ducea la confruntări între bandiți și grăniceri. Acest lucru este dovedit aici de existența mormântului unui grănicer înecat în Dunăre, în mai 1909, „pe când urmărea o contra-bandă“, după cum reiese din epitaful de pe crucea aflată la capul său.

La momentul actual nu avem informații despre activitatea pichetului în perioada interbelică.

După instaurarea puterii comuniste în România, pichetul a cunoscut o nouă etapă a existenței, odată cu întărirea pazei și a controlului frontierelor. Câteva informații despre modul său de organizare în anii '50 se regăsesc în memoriile fostului colonel Gh.

Manea, care, la sfârșitul anului 1952, a fost repar-tizat într-o funcție de comandă în cadrul pichetului de aici. Deși nu sunt foarte elaborate, amintirile fostului colonel aduc o rază de lumină cu privire la funcționarea acestei unități.

Din paginile cărții aflăm că aici se găseau 30 de militari, ce îndeplineau un stagiul militar de trei ani și care nu și-ar fi respectat sarcinile primite. Aprovizionarea pichetului se realiza cu șalupa pe Dunăre, cele trebuincioase fiind aduse de la Calafat sau Rast. Soldații primeau învoire să părăsească unitatea, având posibilitatea să plece în fiecare duminică cu căruța la târgul de la Poiana Mare, pentru câteva ore.

După înăsprirea condițiilor de viață din România și pe fondul Războiului Rece, numeroși români încercau să fugă peste graniță, cu intenția de a ajunge în Occident. Activitatea grănicerilor de la Desa s-a înscris în aplicarea măsurilor represive luate de statul român cu privire la cei ce încercau să treacă fraudulos frontiera.

După 1989 activitatea pichetului se restrânge încetul cu încetul. Dacă în 1997 încă se aflau aici militarii, în 2001 părăsiseră pichetul, locul fiind deja abandonat.

Doar o singură construcție din întregul complex a continuat după anul 2001 să fie folosită în mod sporadic ca „popas turistic“ de angajații Ministeru-lui de Interne, fosta unitate trecând în administrarea acestui minister. În paralel, începând cu anul 2002, și apoi din 2005 și până în 2008, pe perioada lunilor iulie – august, locul a fost utilizat ca bază pentru tabăra arheologică, iar din 2007, treptat, a fost transformat în crescătorie de porci.

*Căsuța folosită ca „popas M.I.“,
după transformarea pichetului în crescătorie de porci
(foto: Marius Cristian Bâsceanu)*

*Panoul P.S.I.
(foto: Marius Cristian Bâsceanu)...*

ABANDON ȘI DEGRADARE

Prima oară am vizitat pichetul împreună cu arheologul Florin Ridiche în vara anului 2004, atunci când am început să particip la săpăturile arheologice de la Desa. Între 2005 și 2008, cercetările fiind concentrate în punctul „La ruptură”, aflat la cca 500 m spre răsărit de pichet, ne-am stabilit tabăra arheologică în curtea acestuia, astfel că am avut timp destul la dispoziție pentru a-l explora, a-l cunoaște și a-i observa evoluția de-a lungul anilor. Din 2009, odată cu mutarea taberei arheologice în punctul „Castravița”, am mai vizitat locul doar de trei – patru ori.

Din punct de vedere al structurii, pichetul se prezintă sub forma unui complex format din patru construcții și mai multe anexe: o clădire principală în care se găseau dormitoarele soldaților și „Clubul”; o altă care găzduia „Sala de mese” cu bucătăria; căsuța „Popas M.I.” destinată ofițerilor; un grajd; un „spălător” din ciment; un panou P.S.I. (Prevenirea și stingerea incendiilor); gardul de lemn

*... și înscrisul cu vopsea roșie
(foto: S. Răduță, august 2008)*

care delimita incinta și o fântână, aflată în afara curții. La începutul șederii noastre aici era încă vizibilă poteca ce pleca din dreptul panoului P.S.I. spre Dunăre și care trecea pe la această fântână. De jur-împrejurul pichetului erau plantați mai mulți duzi și stejari, aflați deja la o vârstă venerabilă, în timp ce un prun era plantat lângă căsuța „Popas M.I.”, iar doi corcoduși străjuiau intrarea spre dormitoare.

Atunci când am intrat pentru prima dată în interiorul pichetului, urmele abandonului și degradării erau foarte vizibile: gardul dărăpănat se mai păstra doar pe anumite porțiuni; lipseau ușile și ferestrele de la dormitoarele militarilor din clădirea principală și de la grajdul unde erau adăpostite animalele; tencuiala scorjită se putea observa pe toate zidurile exterioare, urmele de la văruiul pereților cu

*Picioarele fostului turn de observare
(foto: Marius Cristian Bâsceanu)*

diverse vopsele din interiorul dormitoarelor; urmele păstrate pe ziduri de la existența sobelor, prizelor și întrerupătoarelor.

În perioada existenței taberei arheologice aici, am putut intra fără niciun fel de restricție doar în căsuța „Popas M.I.”, în grajd, o parte a fostelor dormitoare ale soldaților și într-o parte a „Sălii de mese”. În restul clădirii principale, care avea destinația de „Club”, în acea perioadă, nu am putut intra, ușa fiind închisă cu un lacăt de localnicul responsabil cu paza pichetului, care îl folosea ca spațiu de depozitare pentru diverse unelte de pescuit (plase, vâsle etc.).

Clădirea principală pare a fi realizată sub influența stilului neoromănesc; în schimb, dimensiunile și modul de realizare a construcțiilor-anexe sunt tipice unei gospodării țărănești tradiționale din zonă.

*Epitaful și crucea
grănicerului
Tucă Constantin
(foto: Marius
Cristian Bâsceanu,
august 2010)*

Toate clădirile descrise mai sus au fost zidite din cărămizi. Cu excepția grajdului, acoperit cu plăci de azbest, celelalte trei aveau acoperișul realizat din țigle și olane (piesă de argilă arsă). Căsuța „Popas M.I.”, pe care am și folosit-o ca dormitor, avea un tavan foarte jos, în colțul de nord-est un cuptor zidit, iar în stânga intrării, pe peretele sudic, se găsea singura fereastră.

Pe latura sudică a pichetului se găsea un panou pentru materiale P.S.I. realizat din cărămizi, aflat deja în descompunere și din care lipseau exact materialele necesare stingerii incendiilor: lopețile, cazmalele, securea, nisipul. Utilitatea acestei anexe reieșea în mod clar din înscrisul cu vopsea roșie, realizat cu ajutorul unui șablon, tipic epocii comuniste, care încă își păstra vizibilitatea în 2008. Într-o vizită făcută în primăvara lui 2013, partea superioară cu acest înscris dispăruse cu totul.

ADĂPOST PENTRU ARHEOLOGI

În afara zonei pichetului, spre nord, se puteau zări resturi de beton armat prăbușite de la o construcție al cărei rol nu l-am putut determina, dar care, după spusele lucrătorilor, ar fi reprezentat un „bloc” destinat ofițerilor de aici.

Poate cele mai sugestive elemente materiale ale caracterului militar erau picioarele din beton pe care erau fixați pilonii fostului turn de observare și al fostei antene de comunicații, aflate aproape, spre vest de pichet. Și alte elemente materiale sugerau specificul unei zone militarizate: gropile pentru adăpostirea soldaților, aflate în apropierea

foișorului de observare; fâșia de frontieră, vizibilă până în 2007 pe grindul „Castravița”, pe care trebuia evidențiate urmele lăsate de eventualii transfugi; un glonț de mitralieră găsit tot aici, în timpul săpăturilor din 2015, și, mai ales, mormântul grănicerului aflat pe o dună din apropierea pichetului, la umbra unui copac bătrân.

Pe baza epitafului de pe crucea de piatră am putut stabili o cronologie relativă, de început, a pichetului, în sensul că acesta era deja construit până la 4 mai 1909, ziua în care grănicerul s-a înecat în Dunăre în timpul urmăririi unor contrabandiști.

Deși este un monument funerar, crucea soldatului-grănicer este cea care, dintr-un anumit punct de vedere, dă viață unui spațiu „mort”, ce pare a fi „condamnat” la eternă

solitudine. Ea ne oferă singurul nume al unui militar, Tucă Constantin, dintre numeroșii perindați pe aici.

În vara anului 2008, în momentul instalării taberei arheologice în curtea pichetului, am fost întâmpinați de noii „locatari” permanenți ai unității: câțiva porci și odraslele lor. Aceștia fuseseră aduși aici din primăvară de localnicul care avea în administrare pichetul. Porcii erau lăsați să circule liberi în căutare de hrană și apă. Totuși, pentru a-i învăța cu noul lor „domiciliu”, respectivul le aducea la câteva zile hrană, pe care o lăsa în curtea fostului grajd. De asemenea, fusese lăsat aici pentru pază și un câțel. În aceste condiții, porcii se învățaseră cu locul respectiv, revenind mereu la fostul grajd, redat astfel scopului pentru care fusese construit inițial.

În paralel, un proces rapid de degradare a grajdului a început: acoperișul s-a prăbușit în interior, una dintre cele două uși a dispărut, a apărut o gaură la baza peretelui vestic din cauza scoaterii cărămizilor, iar în interior erau depozitate lemne pentru iarnă. Totodată, clădirea fostei „Săli de mese” a fost transformată în grajd, fiind dotată și cu un țarc de lemn.

Oricum, toți cei care am vizitat după 2009 pichetul am resimțit o senzație ciudată, un amestec de nostalgie cu furie, atunci când (re)vedeam locul unde petrecusem atâtea veri într-o stare atât de jalnică.

Fără îndoială, este loc de mai bine și de mai multă muncă pentru ca povestea pichetului de la Desa să fie completă. Pentru a avea un tablou complet este nevoie de o cercetare a arhivelor militare pentru a afla mai multe și despre activitatea militarilor de aici. ■

februarie 2024 | 75

care fugiseră în străinătate, «titoiști», dușmani ai regimului socialist, persoane care trăiau în afara zonei de frontieră, persoane care ajutaseră rezistența anticomunistă, criminali deținuți, germani, foști moșieri și industriași”.

Conform Directivei I, cei aflați pe listele deportării aveau dreptul să ia cu ei fie „tot ce le aparține”, fie „toate alimentele, îmbrăcămintea, mobila, uneltele, banii, precum și cărți, aparate de radio, instrumente muzicale, mai puțin pian”. De asemenea, puteau lua cu ei „o căruță cu cai sau un car cu boi, o vacă cu lapte sau gestantă, precum și nutrețul pentru cai sau boi”.

Casele și pământurile le-au fost confiscate sau răscumpărate la prețuri derizorii. Inventarierea a fost făcută de comisii speciale formate din trei – cinci persoane fie de la Miliție, fie de la Securitate, ajutate de armată. Atunci când comisiile trimise de la centru erau depășite de situație, se formau și comisii locale.

Graba și secretomania au dus la comiterea a numeroase abuzuri, nu doar în ceea ce privește inventarul cu care puteau pleca la drum deportații, ci chiar privitor la aceștia. Pentru a le ieși numărul, cei însărcinați cu deportarea luau cu ei și persoane care nu se găseau pe liste, uneori țărani nevoiași, susținători ai regimului. Alteori, când mergeau la câte o familie pentru a-i anunța că urma să fie deportați, găseau acolo în vizită rude sau prieteni, care astfel se trezeau și ei deportați doar pentru a se păstra secretul.

Toți au fost duși, fie pe jos, fie în căruțe, în gările din zonă și de aici au fost îmbarcați în trenuri pentru vite, care s-au îndreptat spre răsărit. Inițial, mulți au fost speriați de posibilitatea deportării în

Siberia (*Magazin istoric*, nr. 5/1992, 2/2006, 3/2016).

Mai ales că nu li se comunicaseră nici vina pentru care erau izgoniți de acasă și nici destinația finală. Unii dintre deportați, care aveau rude prin partid sau prin administrație, și-au aflat destinul și atunci când a fost posibil au răspândit

informația. Alții, îndeosebi basarabenii și bucovinenii, au trăit zile în șir cu frica în sân până au ajuns în Bărăgan, stepa românească mai puțin înfricoșătoare decât cea rusă, dar la fel de neprimitoare.

În câteva luni au apărut pe harta Bărăganului 18 sate: Vișoara (raion Slobozia), Răchitoasa (raion Fetești), Olaru (raion Călărași),

Salcâmi (raion Fetești), Dâlga (raion Lehliu), Movila Găldăului (raion Fetești), Valea Viilor (raion Fetești), Fundata (raion Slobozia), Dropia (raion Călărași), Pelicanu (raion Călărași), Ezeru (raion Călărași), Lătești (raion Fetești), Măzăreni (raion Brăila), Zagna (raion Brăila), Bumbăcari, Schei (Călmățui, raion Galați), Frumușița (raion Galați), Valea Călmățuiului (Călmățui, raion Galați). Toate se aflau sub stricta supraveghere a Miliției, părăsirea acestora fiind pedepsită în cele mai multe cazuri cu închisoarea.

De la primele momente ale instalării deportaților, toate persoanele apte de muncă, inclusiv copiii, au fost obligate să muncească în Gospodăriile Agricole de Stat (G.A.S.) din regiune. Plătiți cu sume modice, controlați periodic și supravegheați continuu, deportații au înfruntat cu stoicism vicisitudinile istoriei și geografiei. Unii dintre ei și-au lăsat viața în câmpia Bărăganului, dar cei mai mulți au supraviețuit.

Calvarul deportării în Bărăgan a durat cinci ani. După moartea lui Stalin (*Magazin istoric*, nr. 7/1991) și normalizarea relațiilor dintre U.R.S.S. și Iugoslavia, s-a îmbunătățit și situația deportaților din Bărăgan. Astfel, decretul nr. 155 din 4 aprilie 1953 și câteva decizii ale Ministerului de Interne hotărâau eliberarea deportaților în 1955.

Odată sosit acest moment, nu toți au beneficiat în egală măsură. Unora dintre deportați li se va impune un „domiciliu obligatoriu parțial”, ei putându-se stabili în „orice regiune a țării, cu excepția Bucureștiului, împrejurimilor Bucureștilor și zonelor de frontieră”. ■

Transportul apei în Valea Viilor, 1952

OȘTENI ȘI ARMAMENT ÎN EGIPTUL ANTIC

MIHAIL WALTER TEUTSCH

Încă de la începutul statului faraonic, Egiptul a dispus de o organizație militară bine diferențiată, al cărei „spate”, constituit din scribii militari, controla recrutarea și înzestrarea. Regele era șeful suprem al armatei și autoritatea superioară în vreme de război.

Sub Regatul Vechi (cca 2686 – 2181 î.H.), egiptenii nu au căutat să stabilească o dominație permanentă asupra popoarelor vecine și nici nu erau amenințați de invazii. Cu toate acestea, căutarea metalelor prețioase a constituit premisa pentru ceea ce avea să fie caracteristica armatelor egiptene: preocuparea permanentă pentru problemele logistice. De altfel, aspectul „civil” era relaționat cu structura și funcțiile armatei: serviciul militar reprezenta una dintre numeroasele corvezi la care era supus egipteanul. Nu presupunea o profesie specifică; în general, soldații erau implicați în misiuni în afara (sau la marginea) teritoriului egiptean pentru a obține minerale prețioase. Trupele egiptene trebuia să apere muncitorii de atacurile nomazilor și eventual să participe la munci. Armata egipteană era destul de cosmopolită, fiind prezente în ea și contingente de nubieni sau chiar libieni.

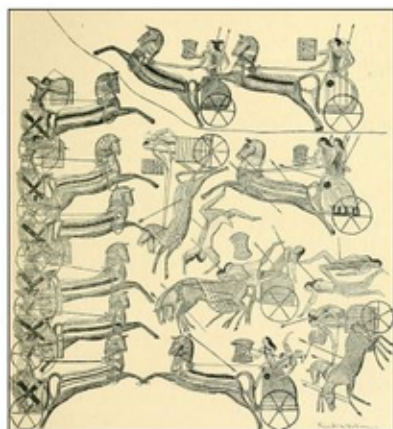
Ramses al II-lea în carul său de luptă, sculptat în relieful templului de la Abu Simbel

În perioada Regatului de Mijloc (2055 – 1650 î.H.), soldatul a devenit un personaj ale cărui calități erau preamărite. Ocupația a devenit esențială pentru ca, după cum enunța *Profeția lui Amenemhat I*, „ordinea dreaptă să se întoarcă la locul ei, dezordinea infamă să fie aruncată afară”.

REGII INVINCIBILI

Reunificarea Egiptului sub dinastia a XI-a (cca 2150 – cca 1991 î.H.) și, mai ales, sub cea de-a XII-a (1991 – 1802 î.H.), înfăptuită printr-un război în care printre dușmani s-au numărat alți egipteni, a reînnoit comportamentele militare din epoca precedentă. Anterior, sursele amintesc curajul principilor și capacitatea de a obține succese a luptătorilor lor. Acum,

Carele de luptă egiptene în luptă cu cele asiriene, schiță din 1896

Faraonul Tutankhamon, înfățișat biruitor în luptă

în limbajul oficial au pătruns o serie de stereotipuri ce-l înfățișează pe rege ca pe un erou invincibil (*Magazin istoric*, nr. 5 – 6/2012). În această perioadă a Regatului de Mijloc, Egiptul a început să se extindă încet spre sud.

De la sfârșitul Regatului Vechi și până la apogeul perioadei Regatului Nou (1550 – 1069 î.H.; *Magazin istoric*, nr. 7/1987), armata egipteană a evoluat foarte mult, ajungând să aibă și o organizare mai bine pusă la punct. Evenimentul care a dat acest impuls a fost invazia hicsosilor – o populație de origine asiatică – de la sfârșitul Regatului de Mijloc. Dorința egiptenilor de a scăpa de aceștia i-a dus la un război de eliberare care s-a transformat într-unul de cucerire sau, cel puțin, de supunere, prin urmărirea hicsosilor în afara granițelor egiptene, până în Palestina. Egiptul a ajuns apoi să formeze un imperiu de la Eufrat până la Patra Cataractă a Nilului, iar noile teritorii cucerite au fost încredințate controlului armatei.

Structura armatei în perioada Regatului Nou, mai precis în perioada dinastiilor XVIII (cca 1550 – 1292 î.H.) – XIX (1292 – 1189 î.H.), a fost foarte bine

Sabie khopech de bronz, datată între 1279 – 1213 î.H. (stânga sus),

tăcișul unui topor ce-l înfățișează pe faraonul Ahmose I ucigând un hicsos în luptă (dreapta sus) și vârful săbiilor de hicsos de bronz

definită din punct de vedere ierarhic. De la soldat se trece la „căpetenia celor 50”, cel mai probabil o subdiviziune a unei unități tactice care cuprinde 250 de oameni sub comanda unui stegar. Urmău ofițerii superiori, aflați în fruntea unei fortărețe, și ofițerii generali: „generalul”, „generalul caveriei”, scribul armatei, care era probabil și „scribul recruților”. Deasupra tuturor se afla un general suprem, de regulă un principe regal.

În total, armata egipteană era formată din 5.000 de oameni. Fiecare contingent purta numele unui zeu, iar regele lua și el parte la lupte. Invazia hicsosilor nu a dat doar un impuls armatei egiptene să se organizeze mult mai bine, dar a și introdus în cadrul ei elemente noi, cum ar fi calul, carul de luptă și un arc în formă de triunghi, ce putea fi produs mult mai ușor și străpungea și plăcile de aramă ale adversarilor.

DE LA CARAPACE LA SCUTURI

În ceea ce privește armamentul egiptenilor, din perioada arhaică (cca 3150 – cca 2686 î.H.) și până la finalul Re-

Soldați de lemn, descoperiți în mormântul faraonului Mesehti

gatului de Mijloc, a fost practic același cu cel al popoarelor vecine din Africa și Palestina, ale căror ocupații productive și structuri politice erau totuși mai puțin evolute în comparație cu regatul faraonilor.

Printre primele arme folosite de egipteni a fost lemnul de aruncat (impropriu numit „bumerang”). Acesta a fost tradițional folosit în dansul de război, dar el rămânea mai curând rezervat pentru vânatoarea de păsări.

Alte arme de distanță în perioada Regatului Vechi și a Regatului de Mijloc erau praștia și arcul, din care existau două tipuri: arcul egiptean cu o curbă, cel triunghiular, și arcul nubian cu două curburi. Obiectul a rămas în cursul istoriei Egiptului Antic simbolul națiunilor în război. O expresie tradițională, „cele nouă arcuți”, amintire a celor nouă etnii pe care regii arhaici le-au dominat prin puterea lor războinică, desemna popoarele inamice.

În lupta corp la corp, războinicul din epoca timpurie

Car de luptă din mormântul lui Tutankhamon

se servea de arme din aramă bătută sau din piatră cu mânere din lemn: lance, pumnal, măciuca piriformă și topor. Ca armă defensivă, egiptenii din epoca predinastică își însușiră un „scut“ natural: carapacea broaștelor țestoase acvatice. Predomina apoi folosirea unui mare scut, confecționat din lemn sau piele, oarecum dreptunghiular și centrat spre partea superioară. Cu toate că, din vremea dinastiei a XII-a, a început înlocuirea aramei cu bronzul, armamentul se schimbă puțin în timpul campaniilor împotriva hicsșoșilor.

În perioada Regatului Nou, armele egiptene erau deja așezate pe categorii. Existau coifuri care acopereau bine capul și ceafa și erau prevăzute cu o vizieră și cu două curele pornind din creastă și terminate cu ciucuri. Erau purtate doar de soldații șardanii (grup etnic, unul dintre „popoarele mării“ ce au atacat

Egiptul din secolul al XIII-lea î.H., dar care, învinși, ajung să fie încorporați în garda faraonilor), alături de scuturi rotunde și paloș. După coifuri, urmau arcurile triunghiulare, tolbele cu săgeți, tunicile cu zale cu mâneci scurte, care să acopere tot torsul, și spadele în formă de seceră, prevăzute cu o coadă lungă terminată cu o măciucă pe care egiptenii o numeau *khopesh* („braț“).

Echipajul carelor de luptă era format din doi oameni, vizitiul și luptătorul. Primul ținea în mână un bici, adeseori considerat un obiect de lux. Luptătorul dispunea de un arc, de săgeți și de vreo zece sulite lungi și subțiri puse într-o tolă și într-un toc fixat de caroserie. Platforma carului se afla aproape la un cot și jumătate deasupra solului. Era pusă direct pe osii, fără arcuri.

Carele se răsturnau ușor pe drumurile pietroase ale Siriei. Dacă echipajul prevedea accidentul, avea timp să sară jos, deoarece carul era deschis la spate. Când carul era sfărâmat, ocupanții deshămau caii și săreau în spinarea lor.

În perioada Regatului Nou, puterea militară a Egiptului Antic i-a oferit statutul de mare putere și imperiu. Contextul istoric a modelat armata egipteană de la începuturile sale modeste, ajungând o forță de temut pentru popoarele din vecinătate. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 10 martie 2024, prin poștă, e-mail sau Facebook, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și adresa dumneavoastră și puteți câștiga un abonament pe un an la revista **Magazin istoric**.

– Pe ce material a fost realizată inscripția
locuitorului din Sirmium cu textul

„Deus adiuta Romanis“, în timpul asediului din 582?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din decembrie 2023 este:

„Doftana“

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de **domnul Spiru Constantinescu**, din **Focșani**, jud. **Vrancea**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2024.

Nu luăm în considerare răspunsurile trimise pe Facebook și pe e-mail care nu sunt semnate și care nu indică adresa.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, sect. 5, București

E-mail-ul nostru: **mistoric@gmail.com**

DIMITRIE CANTEMIR: UN OM, O EPOCĂ, O MOȘTENIRE

Fotografie cu participanți la simpozionul internațional

Opera lui Cantemir a reprezentat de-a lungul veacurilor un subiect de interes deosebit pentru istorici, filologi, etnologi, geografi, muzicieni etc. Viața, activitatea și personalitatea cărturarului și domnului Țării Moldovei (26 octombrie 1673 – 21 august 1723) au constituit un punct de reper în cultura și istoria română și universală.

Cu ocazia sărbătoririi a 350 de ani de la nașterea lui Dimitrie Cantemir, președintele României, Klaus Werner Iohannis, a semnat Decretul prezidențial prin care 2023 a fost desemnat „Anul cultural Dimitrie Cantemir”. La ceas festiv, mai multe instituții au considerat oportună organizarea unor simpozioane, conferințe, colocvii etc., care l-au avut în centru pe Dimitrie Cantemir. Printre acestea, colocviul internațional „Dimitrie Cantemir’s Modernity: Outreach and Cultural Diplomacy”

(Modernitatea lui Dimitrie Cantemir: Deschidere și diplomație culturală) a fost un eveniment academic și cultural organizat de Ministerul Afacerilor Externe al României și Facultatea de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, în capitala culturală a României, Iași, în perioada 23 – 26 octombrie 2023. Lucrările conferinței s-au desfășurat în Sala Senatului și Sala „Ferdinand” a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, precum și în sala de evenimente a „Grand Hotel Traian”.

OCCIDENT SAU ORIENT?

În prima zi a lucrărilor, 24 octombrie, participanții alături de un public numeros au ascultat discursurile oficialităților, în Sala Senatului. Au luat cuvântul decanul Facultății de Istorie, prof. univ.dr. Lucrețiu-Ion Bîrliba, prorectorul Universității din Iași, lect. univ. dr. Sorin Mocanu, prefectul județului Iași, Petru-Bogdan Cojocaru, directorul regional pentru Europa Centrală și de Est al Agenției Universitare a Francofoniei, dr. Mohamed Ketata, reprezentantul Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, P.C. arhim. Hrisostom

Rădășanu, dr. Cristina Bîrsan de la Institutul INALCO din Paris și directorul Arhivelor Diplomatice, dr. Doru Liciu, care au subliniat importanța acestui eveniment.

Experiența primei zile a simpozionului a fost completată de vizionarea filmului documentar „Pe urmele lui Cantemir”, realizat de jurnalista și producătoarea Cristina Liberis. Vizionarea lui a avut loc în Sala Senatului a Universității „Alexandru Ioan Cuza”. Timp de aproape două ore, cei prezenți în sală (istorici, profesori universitari, specialiști din diferite domenii, alături de studenții Facultății de Istorie) au urmărit filmul care prezenta viața atât de bogată a lui Dimitrie Cantemir. Proiecția s-a încheiat cu o scurtă discuție, dar și cu un cuvânt al producătoarei filmului, care a prezentat o parte a procesului de realizare a lui, de la întâlnirile cu specialiștii, la vizitele în străinătate și anumite dificultăți și obstacole întâmpinate. Ulterior, discuțiile au continuat în Sala Pașilor Pierduți, într-o atmosferă relaxată.

În ziua de 25 octombrie au debutat lucrările conferinței. Primul panel, „The Reception of Cantemir in the 18th century”, a fost deschis de Zeynep Sozen (din Turcia), Alain Servantie și Süer Eker, în Sala „Ferdinand”, din incinta celei mai vechi instituții de învățământ superior din țară. Prima comunicare, susținută de Alain Servantie (Société belge des études orientales), a urmărit preponderent linia istoriei politice. Invitatul a încercat să evidențieze însemnătatea pe care a avut-o lucrarea lui Dimitrie Cantemir *Istoria Imperiului Otoman* în vestul Europei în secolul al XVIII-lea. Cercetarea și prezentarea conținutului au fost interesante, îndeosebi prin prisma arealului geografic vizat, aceasta dacă avem în vedere că imaginea lui Dimitrie Cantemir a fost de cele mai multe ori asimilată cu Estul Europei și mai puțin cu partea sa occidentală. Tematica abordată de Zeynep Sozen s-a înscris mai degrabă în ceea ce poate fi numită istorie culturală și socială. Prezentarea sa a urmărit cu precădere impactul pe care l-au avut lucrările lui Cantemir în sfera culturii universale. Vorbitoarea a lansat ipoteza încadrării lui Cantemir în curentul iluminist, bineînțeles cu nuanțele pe care le implică această ipoteză. Ultima prezentare din program a fost cea a lui Süer Eker. Cercetătorul de la Universitatea din Ankara ne-a vorbit despre locul pe care îl ocupă Dimitrie Cantemir în istoria culturală turcă.

Cele trei prezentări au reușit prin subiectele

*Dezbateri în sala de evenimente
a „Grand Hotel Traian”*

abordate să ofere ascultătorilor o viziune polivalentă asupra imaginii lui Cantemir în secolul al XVIII-lea. Publicul a putut afla care este locul ocupat de domnul și cărturarul moldav atât în istoriografia occidentală, cât și în cea orientală.

SEMNE DE ÎNTREBARE ȘI CLARIFICĂRI

Lucrările conferinței au continuat, începând cu orele 11.30, prezentările fiind grupate tematic sub genericul „Manuscript, approaches, influences” (Manuscris, abordări, influențe), având ca subiect comun lucrările lui Dimitrie Cantemir și cum au fost primite în diferite medii culturale contemporane lui, dar și mai târziu. Comunicările din această sesiune au fost susținute tot în Sala „Ferdinand”, fiind moderate de Cristina Bîrsan. Au prezentat Alexandra Chiriac și Ioan-Augustin Guriță, din partea instituției gazdă, Ioana Costa, de la Universitatea din București, și Florentina Nicolae, de la Universitatea „Ovidius” din Constanța. Toate comunicările au fost susținute în limba engleză,

*Ceremonia de deschidere a Colocviului
în Sala Senatului
a Universității „Alexandru Ioan Cuza”*

Primul panel de comunicare desfășurat în Sala Ferdinand

fiind urmate de dezbateri și discuții pe baza temelor propuse, ce au culminat cu anumite clarificări în unele privințe, fiind prezente mai multe semne de întrebare.

În cadrul celui de-al treilea panel din ziua de miercuri, care a continuat tema de dimineață, moderat de conf.univ.dr. Ioan-Augustin Guriță, cercetătorii au stăruit asupra aspectelor filologice privind opera cantemiriană. Dr. Oana-Andreia Sâmbrian, de la Institutul de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolaescu-Plopșor“, din Craiova, a ales drept studiu de caz *Istoria ieroglifică a lui Dimitrie Cantemir, din punct al simbolurilor/limbajului puterii în secolul XVII și XVIII*. Dr. Dinu Moscal, cercetător în cadrul Institutului de Filologie Română „Al. Philippide“, a susținut comunicarea „Mots et sens spécifiques dans le Divan et dans l'Histoire hiéroglyphique“ (Cuvintele și semnificațiile specifice din lucrările *Divanul* și *Istoria ieroglifică*), oferind exemple concrete în acest sens. Ultimele două expuneri, în speță *The Treatment of Image in Dimitrie Cantemir's Sacro-sanctae Scientiae Indepingibilis Imago (1700)* (Abordarea imaginii lui Dimitrie Cantemir în *Sacro-sanctae Scientiae Indepingibilis Imago*), susținută de Ovidiu Achim de la Universitatea din București, și *Les suggestions d'un manuscrit: le Sacro-Sanctae Scientiae Indepingibilis Imago (1700)* (Sugestiile unui manuscrit:

Sacro-Sanctae Scientiae Indepingibilis Imago), comunicarea prof.univ.dr. Vlad Alexandrescu, au generat, deopotrivă, discuții captivante și utile.

O PERSPECTIVĂ POLIVALENTĂ

Ultima zi a conferinței a fost marcată de încheierea lucrărilor prin susținerea ultimelor prezentări în sala de evenimente „Grand Hotel Traian“. Sesiunea a fost moderată de Alain Servantie. Tema centrală a acestui panel a fost de diplomație culturală. Au avut prezentări Clifford Endres, de la Kadır Has University din Istanbul, Cristina Bîrsan, Nadia Tunsu, de la Agence Universitaire de la Francophonie, și Doru Liciu, director al Arhivelor Diplomatice din Ministerul Afacerilor Externe al României. În urma prezentărilor, participanții au fost invitați la o nouă discuție, bazată pe prezentări. În urma dezbaterii, au fost subliniate, în loc de concluzii, aspectele importanței studierii din perspectivă polivalentă a lui Dimitrie Cantemir, chestiune evidențiată prin natura simpozionului desfășurat la Iași.

Sesiunea de comunicări din sala de conferințe a „Grand Hotel Traian“ a fost urmată de vernisarea expoziției arhitectului Dan Lăcătuș, intitulată „Bucharest, a city shaped in the Ottoman-Oriental Matrix“ (București, un oraș conturat în matricea otoman-orientală). Vernisajul, care a avut loc la Galeriile „Dimitrie I. Grumăzescu“, a debutat cu o scurtă introducere, în care artistul și-a expus viziunea care a stat la baza realizării colecției de colaje. Evenimentul a fost completat de proiecția filmului de prezentare.

Colocviul dedicat vieții, activității și operei lui Dimitrie Cantemir s-a încheiat într-un cadru solemn, printr-o slujbă de pomenire oficiată la Mănăstirea „Sfinții Trei Ierarhi“, unde își doarme somnul de veci (*Magazin istoric*, nr. 11/2023). Printre cei prezenți la eveniment s-au numărat reprezentanți ai administrației locale, primarul orașului Iași, Mihai Chirica, și Petru-Bogdan Cojocaru, prefectul județului Iași, dar și din partea Ministerului Afacerilor Externe, prin secretarul de Stat Janina Sitaru. Săvârșit de Protosinghelul Elisei Nedescu, serviciul religios a reprezentat un prilej pentru invitații străini să asiste la o simbolică parte a tradiției creștine de comemorare a defuncțiilor.

**Andrei BORDEIANU, Aleksandru VOICU,
Maria Isabela SUCILĂ, Mara STOIAN**

„Să convingem America și să salvăm Europa” – sună apelul lui Lloyd George, publicat în Daily Telegraph și din care Universul din prima zi a anului reproduce: „Dacă America va putea fi convinsă că este de datoria sa a scăpa Europa de dezastru, dânsa nu va șovăi să intervină.”

ROMÂNIA, ACUM 100 ANI

Dacă în noiembrie erau pe punctul să se coacă corodusele, în ianuarie și februarie gerul și ninsoarele fac prăpăd. La 1 ianuarie în România se înregistrează cea mai scăzută temperatură din Europa. În București, la 5 dimineața termometrele arătau -23°C . Din cauza zăpezii căzute, trenurile au mari întârzieri. Trenurile de la București sosesc la Ploiești cu întârzieri de trei sau patru ore. Cele dinspre Moldova sau Ardeal au și 12 sau 14 ore de întârziere. În trenul de Slobozia au fost găsiți patru călători înghețați. Odată cu gerul și zăpada căzută, își fac apariția haitele de lupi, care atacă satele.

Deși trecusem la calendarul nou, Crăciunul, Revelionul și Boboteaza se sărbătoresc tot pe stil vechi.

„Este în afară de orice îndoială – comentează *Universul* – că utilajul industriei noastre mecanice este departe de a fi complet. Pierderile suferite în război și mai

ales necesitatea de a face față unor sarcini cu mult mai mari ca înainte au făcut ca puținul împărțit industriei din ceea ce s-a adus din Ungaria să nu poată fi considerat nici pe departe suficient. Este adevărat că lipsurile s-ar fi putut în mare parte acoperi dacă distribuția făcută de Ministerul de Industrie ar fi fost îndeplinită cu priceperea nevoilor reale și mai ales cu o bună credință mai presus de orice bănuială.”

Cumpărarea de mașini noi se face cu greutate din cauza lipsei valutei. O producție internă în domeniu aproape lipsește cu desăvârșire. Ar fi o soluție: redistribuirea mașinilor primite de Ministerul de Război (care și-a luat partea leului), dintre care multe zac nefolosite.

Spre sfârșitul lunii ianuarie, Ministerul Muncii informează că principalele industrii metalurgice din țară sunt pe cale să-și licențieze muncitorii, pentru motivul că

Regele și regina, după slujba de Anul Nou de la Patriarhie

statul nu achită acestor întreprinderi sumele pe care le datorează. Pentru a evita șomajul, în condițiile unei afluențe de lucrători veniți din țările cu probleme economice (Germania, Polonia, Austria și Ungaria), Ministerul Muncii cere Siguranței Generale să nu mai acorde prelungirea șederii pentru anumite categorii de lucrători, iar Ministerul de Externe să nu mai acorde vize de intrare.

După sciziunea produsă în

Partidul Poporului, domnul Argetoianu a convocat pe toți membrii vechiului comitet executiv al partidului. Din 74 au venit 38, care au declarat că îl urmează. Noul comitet a ales în unanimitate pe Argetoianu președinte, Emil Protopopescu-Pake secretar general și dr. Dinu Brătianu casier. Seara s-a dat un banchet în onoarea domnului Argetoianu.

Generalul Ioan I. Florescu semnează în *Universul* un articol intitulat *Pensionarii*. „De ce pentru ei se găsesc atât de greu bani, când atâți sinecuriști, traficanți de influențe și învârtitori de afaceri storc din vistieria statului și din bogățiile acestei țări atâtea diurne grase, comisioane și tantieme pentru a-și satisface luxul insolent și plăcerile măturisite și nemăturisite numai pe simplul motiv că sunt protejații vreunui regim oarecare. Domnule ministru de Finanțe, îndreaptă-ți privirea în mod mai stăruitor asupra pensionarilor, nu-i considera ca un obiect scos din uz și aruncat în pod.”

După îndelungate discuții în cadrul Senatului Universității din Iași, la cererea studenților, s-a decis retragerea armatei din Universitate, la 18 ianuarie. Studenții au promis că vor veghea să nu se mai producă tulburări.

Arestarea lui Al. Dobrogeanu-Gherea, imediat după „misterioasa” arestare a inginerului Pauker, i-a făcut pe unii să se întrebe dacă este o nouă represiune contra fruntașilor comuniști. Explicația arestării era că Gherea se introdusese în închisoarea Consiliului de Război ca avocat și prieten al comisarului regal, ca să vorbească cu Pauker, care era în greva foamei. Gherea a intrat și el în greva foamei. La sfârșitul lunii

Recuperarea crucii din Dâmbovița, de Bobotează

februarie, *Universul* anunță că inginerul Marcel Pauker și soția lui, Ana Pauker, deținuți primul la Jilava, ea la Văcărești, au fost puși în libertate.

Se discută mult despre eventualitatea unei întâlniri care să ia în discuție litigiile noastre cu bolșevicii. La 24 ianuarie *Adevărul* anunță că tratativele cu Sovietele par a fi intrat în impas. Rușii nu mai sunt atât de interesați de o înțelegere cu noi, pentru că au semnat convenția comercială cu Italia, iar guvernele francez și englez dau de înțeles că sunt dispuse să ajungă la o recunoaștere a U.R.S.S. În ediția din 4 februarie, *Universul* anunță că în Consiliul de Miniștri s-a discutat propunerea Guvernului sovietic ca viitoarele discuții asupra chestiunilor în litigiu dintre România și Rusia să se poarte la Viena. Propunerea a fost acceptată.

În ajunul deschiderii discu-

Manifestație de protest la Chișinău față de pretențiile anexioniste ale Moscovei

țiilor de la Viena, ziarul *Universul* inițiază o anchetă printre oamenii politici privind utilitatea reluării relațiilor politice cu Rusia sovietică. Iuliu Maniu: „România nu este în stare de război cu Rusia. Un motiv mai mult ca să nu înțeleg lipsa de dibăcie a diplomației guvernului, cari nici până azi n-a adus în relațiuni normale România cu Rusia, ceea ce

ar fi trebuit să se întâmple îndată după terminarea războiului.” Pan Halippa consideră și el că trebuie normalizate relațiile. C. Argetoianu: „O încercare serioasă pentru reluarea acestor relații s-a făcut în toamna anului 1921 și dacă n-a reușit atunci, cauzele nu trebuie căutate în raporturile noastre directe cu Rusia, ci în anumite influențe venite din afară. [...] Sotelile bănești între noi și Rusia pot, cred, și ele fi rezolvate fără multă greutate, fiecare stat fiind debitor celuilalt. Sumele pe care Rusia ni le datorește pentru depozitele noastre de valori de la Moscova, pentru rechizițiile din timpul războiului și pentru unele comenzi de materiale de război trecute de Aliați în contul nostru trebuie să fie discutate și limpezite față de datoriile noastre față de Rusia, precum e cota partea Basarabiei din datoria Imperiului Rus, căile ferate și bunurile de stat basarabeane trecut în posesia noastră.” C. Xenii: „Chestiunea recunoașterii Sovietelor e mai complexă decât pare unor oameni politici de la noi. Iar pentru România îndeosebi, ea ne impune datoria să ne deschidem bine ochii. Căci pentru mici și iluzorii avantagii, putem risca grave surprize. Tezaurul nostru e știut că nu mai există, așa că nu-l vom putea obține. Și chiar de l-am fi putut obține, problemele de gravitatea

Statuia lui Eugeniu Carada, opera sculptorului francez Ernest Henri Dubois, dezvelită la 17 februarie 1924

politică a acestei recunoașteri nu se orientează după valoarea unei cantități de aur și a câtorva bijuterii transportate la Moscova. Recunoașterea Basarabiei din partea Sovietelor e o cursă. Căci cine se îndoieste oare că, cu toată recunoașterea Rusiei Sovietice de azi sau nesovietice de mâine, ea tot va ridica pretențiuni când îi va veni bine?”

Ziarul *Adevărul* știe că din delegația română la negocierile cu rușii va face parte și Th. Capitanovici, vice-guvernator B.N.R., pentru a stabili drepturile noastre cu privire la Tezaurul evacuat la Moscova. O opinie publicată în același ziar considera: „Între chestiile ce se vor discuta la Viena cu delegația Guvernului rus va fi, ne închipuim cel puțin, și aceea a Tezaurului dus la Moscova. Nu știu care e punctul de vedere al Guvernului nostru. Evident că în fața faptului astăzi cert că acel depozit a dispărut, fie prădat de unii și de alții, fie înșușit de stăpânirea politică, nu se mai poate cere restituirea lui aidoma. Sunt însă și alte mijloace ca să fim puși în posesiunea valorii pe care

o reprezenta el. [Pentru reluarea relațiilor diplomatice, Occidentul cerea ca bolșevicii să recunoască și achite împrumuturile Guvernului țarist.] Și dacă [Rusia] va primi s-o facă pentru niște împrumuturi imorale ca acelea țariste, de ce nu ne-ar trece și pe noi pe lista creditorilor pentru o datorie într-adevăr de onoare cum e răspunderea față de un depozit încredințat Rusiei, și încă cu formule garanții, ca aliați și în cele mai grele vremuri? Am trece și noi astfel drept creditori, fie și pe termen lung, ai statului rusesc, alături de englezi, francezi, americani și alții.”

Face mare vâlvă o afacere din Teleorman, care îl are în centru pe un anume Victor Popescu. Presa locală speculează că o parte din averea acumulată de acesta ar avea la origine aurul B.N.R. evacuat la Moscova. Fiica soției lui Victor Popescu făcea naveta în anii 1919 – 1920 între Galați și Turnu Severin. Ea aducea aur din Tezaur, introdus în țară de un fost alunar din Turnu-Măgurele, care era căpitan în armata bolșevică. Acesta, după ce a introdus o mare cantitate de aur, și-a luat partea lui și a fugit la Istanbul.

Ziarele franceze vorbesc despre o posibilă viitoare căsătorie a principesei Ileana cu moștenitorul Tronului Italiei, Umberto.

Stelian Popescu, proprietarul ziarului *Universul*, explică provocarea la duel pe care i-a adresat-o Romano, președinte la Curtea de Apel București, în urma unor articole care dezvăluiau stări de lucruri negative din justiție. Stelian Popescu i-a pus întrebarea dacă el, ca magistrat, avea voie să provoace la duel. Cum nu a primit răspuns după o săptămână, se consideră dezlegat să facă episodul public.

Societatea Scriitorilor Români a acordat Premiul „C.A. Rosetti”, în valoare de 20.000 lei, romanului *Pădurea spânzuraților*, de Liviu Rebreanu.

În primele zile ale anului, în prezența A.S.R. Carol, la Arsenala Armatei a fost încercată rezistența statică a unui avion Spad. Un asemenea avion de luptă a fost plasat cu trenul de aterizare în sus și supus unei forțe de câteva mii de kilograme, prin plasarea unor saci de nisip și bare de plumb. S-a constatat că avionul are un coeficient de rezistență statică corespunzător. Experimentul a fost coordonat de maior Negrescu; la el au asistat colonelii Bulfinsky, comandantul Aeronauticii, și Teodorescu, șeful de stat-major al Aviației. Se pare că lucrurile nu stăteau chiar atât de bine, pentru că la sfârșitul lunii *Universul* publica aceste rânduri: „Spre a nu fi nevoie ca pe monumentul ridicat pentru aviatorii noștri morți să se lase «locuri vacante», pentru cei care, negreșit, vor mai muri în curând, am dori să nu-i mai vedem pe cei aflători încă în viață zburând pe aparate care sunt adevărate capodopere de cârpitură. Străinii se închină când văd pe ce aparate reușesc ai noștri să zboare și să facă lucruri de necrezut.”

Societatea „Electrică” din București a hotărât să construiască în primăvară o linie de tramvai până la Ploiești. Ea va urma traseul Șoselei naționale. În dreptul localității Snagov se va abate pentru a servi și această localitate. Dar în final proiectul nu a mai fost pus în aplicare; motivul: urma să se electrifice calea ferată București – Ploiești. ■

Rubrică realizată
cu sprijinul Bibliotecii
Academiei Române

ORĂȘUL ROMAN ȘI BOLSHEVIZAREA ĂRMATEI RUSE

SORIN GRUMUȘ

Situația tensionată apărută după izbucnirea Revoluției din Rusia în 1917 a determinat adoptarea unor măsuri specifice în orașul Roman. Pe frontul românesc, Comitetul militar-revoluționar avea să se declare drept autoritate supremă în armata rusă și a convocat un congres al tuturor unităților de pe front, care s-a ținut în orașul Roman, la 6 noiembrie 1917. Scopul urmărit de organizatori a fost accelerarea bolșevizării armatei ruse, soldații cerând demobilizarea și încheierea imediată a păcii, în caz contrar amenințând cu părăsirea frontului.

Armata rusă la Roman

La 22 noiembrie 1917 a avut loc la Iași o întrunire a sovietului soldaților, prezidată de căpitanul Aksenov, la care au participat aproximativ 6.000 de soldați. Întrunirea de la Iași a consfințit hotărârile congresului de la Roman, care stipula faptul că puterea rămânea în mâinile comitetului militar-revoluționar. Situația de anarhie din rândul trupelor ruse a fost prezentată în memoriile sale și de generalul de divizie Gustaf Emil Mannerheim, viitorul președinte al Finlandei, pe atunci comandant al Diviziei 12 Cavalerie rusă: „Așa cum evolua situația, la sfârșitul verii și în toamna anului 1917, poziția comandanților a fost tot mai mult subminată și în cele din urmă a devenit foarte precară. Tot mai frecvent se întâmpla ca ofițerii să fie arestați de soldați și duși în fața unor instanțe revoluționare, în care comisari cu puteri largi aveau cuvântul hotărâtor“.

Garnizoana Roman a găzduit pe parcursul anului 1917 mari unități și unități din compunerea Armatei 9 rusă. Comandamentul acestei armate ruse era carti-

ruit în hotelul „Central“ din orașul Roman, imobil care nu mai există astăzi. Un comandament de mare unitate din Armata 9 rusă (Corpul 24 Armată rus) era dislocat în localul Colegiului Național „Roman-Vodă“. Efectivele unităților și marilor unități din subordinea Armatei 9 rusă, cea mai numeroasă de pe frontul românesc, însumau aproximativ un milion de soldați. În compunerea acestei armate se afla și Divizia 12 Cavalerie, comandată de generalul de divizie Gustaf Emil Mannerheim.

În *Memorii*, generalul Mihai Butescu, ofițer de legătură între Armata 9 rusă și Armata 2 română, consemna că, la 29 ianuarie 1917, generalul Gustaf Emil Mannerheim a sosit în garnizoana Roman, fiind chemat la ordin de generalul Letcițki, comandantul Armatei 9 ruse. La rândul lui, Mannerheim nota în *Memorii*: „Printre forțele transferate toamna târziu, în 1916, în România s-a aflat și divizia mea, care, la sfârșitul lui noiembrie, a părăsit frontul de la Luck pentru a se angaja într-un marș de 700 km, pe

Gustaf Emil Mannerheim, Helsinki, 16 mai 1918

drumuri desfundate. La 20 decembrie, am ajuns la Focșani, unde m-am prezentat generalului Averescu, comandantul Armatei 2 române“.

Conform Ordinului nr. 5.504 din 5/18 decembrie 1917, Marele Cartier General român a ordonat împărțirea teritoriului național în opt zone de operațiuni, cu comandamentele la Botoșani, Fălțiceni, Iași, Podu Iloaiei, Roman, Vaslui, Bacău și Bârlad. Această măsură a fost luată în scopul „supravegherii unităților ruse din zona respectivă, să împiedice dezertarea lor cu armele și să reprime încercările de brigandaje“. La începutul lunii decembrie 1917, în scopul acoperirii întregului front din Moldova, a fost ordonată o nouă reorganizare a armatei române. Divizia 7 Infanterie Roman, alături de Diviziile 9 și 15 Infanterie, precum și de Regimentul 1 Călărași au intrat în subordinea Corpului 1 Armată, al cărui comandament era la Botoșani.

Dorința trupelor ruse, care au părăsit la începutul lunii ianuarie 1918 pozițiile de apărare, era să se deplaseze către Roman și Pașcani, de unde puteau ușor trece peste Siret, cu destinația Iași. Misiunea unităților române consta în a interzice pătrunderea trupelor ruse spre Iași și dirijarea acestora spre nord. Batalionul de Vânători de Munte, din subordinea Diviziei 7 Infanterie, a trecut la dezarmarea trupelor ruse la Timișești, misiunea unității fiind aceea de a asigura siguranța instalațiilor de alimentare cu apă ale orașelor Roman și Iași.

În condițiile în care Armata 4 rusă a început să părăsească în deban-

dadă frontul din munții Neamțului și să se apropie de linia Roman – Pașcani, misiunea Diviziei 7 Infanterie a devenit foarte grea, având în vedere raportul de forțe net favorabil trupelor ruse. Ordinele primite de marea unitate românească erau clare și prevedeau faptul că bolșevicii nu puteau trece sub nicio formă spre Iași, ci trebuiau dezarmați și expediați peste Prut, prin nord.

Căpitanul Marcel Fontaine, membru al Misiunii Militare Franceze, combatant în Regimentul 63/79 Infanterie din Divizia 15 Infanterie, consemna în *Jurnalul de război*, la 27 decembrie 1917: „O lovitură militară de forță contra comandantului Armatei 4 ruse a fost reprimată la Roman“. Dislocat pe calea ferată împreună cu regimentul din care făcea parte, din garnizoana Bacău, la Galbeni, în județul Roman, ofițerul francez scria: „Pe linia paralelă, alt tren, și el imobilizat. E plin de ruși. Pe traseu vedem mai mulți soldați ruși decât români [...] Localitatea nu e săracă. Are case destul de arătoase.“ În jurnalul ofițerului francez am identificat pasaje referitoare la acțiunile de jaf săvârșite în satele din jurul Romanului și Bacăului de elementele armatei ruse asupra populației civile: „Ieri și alaltăieri, în mai multe rânduri, tăcerea de pe câmpurile pustii a fost tulburată dintr-odată, de s-a auzit din casă în casă, de forfotă și strigăte: «Rușii, rușii!» Și deodată, ca și când s-ar fi stărnit un mușuroi de furnici, țărani toți laolaltă, bărbați, femei, copii ieșeau în fugă din colibe unde-și petrec zilele ghemuiți în jurul sobei, ca să-și adune orăzaniile de prin curți și ulițe“.

La rândul său, Gheorghe Zaharescu, preot paroh al comunei Văleni, județul Roman, menționa în lucrarea *Doisprezece ani de activitate pastorală*, apărută în 1935, la Tipografia Rapid din Roman: „În Primul Război Mondial, comuna Văleni nu a scăpat de urgia trupelor rusești contaminate de virusul ne-

norocit al indisciplinei. Toate drumurile erau pline cu fugari de pe front, iar Moldova cunoștea retragerea sălbatică a armatelor rusești. Rublile abandonate nu au acoperit nenorocirile făcute. Ogrăzile gospodăriilor erau pline de cai și echipamente militare, îngrămădiți în case câte 20 – 30 de ruși, fără nicio lege sau frică. Scoarța

Hotel „Central“ din Roman, comandament al Armatei 9 rusă în 1917

copacilor chiar și gardurile erau roase de caii hămeșiți de foame și neîngrijire“. Același preot continua: „Moldova cunosc astfel o nouă calamitate, aceea a retragerii destrăbălate a armatelor rusești, cu cortegiul ei de brigandaj pe spinarea nenorocitului de popor“. Curtea lui Ioan V. Stârcea, ajunsă cartier

Generalul Mihai I. Butescu

general pentru comanda unei divizii, nu a fost scutită de distrugere și devastare. Baronul Stârcea era proprietarul moșiei Văleni, din apropierea Romanului, dar fiind cetățean al imperiului Austro-Ungar și înalt diplomat al lui, a stat în perioada războiului la Viena.

În luna decembrie 1917, detașamente rebele ale armatei ruse bolșevizate, care au încercat eliberarea soldaților ruși aflați în captivitate în garnizoana Roman, au fost anihilate de armata română.

În *Jurnalul de operații* din 10 decembrie 1917 al Regimentului 5 Vânători, unitate cartiruită la acea dată în garnizoana Roman, se consemna: „Detașamentul «Roman», conform ordinului de operații No. 2 al Comandamentului Garnizoanei Roman, care se dă mai jos în copie, în ceea ce privește acest detașament în timpul nopții de 10–11 cor(curent) în unire cu ucraineni și basarabeni, s-a procedat la arestarea prin surprindere a maximaliștilor (marxiștilor), care în secret și în unire cu cei din comunele din jurul garnizoanei Roman pregăteau tulburări generale și

atentat asupra generalului Necrasoff, comandantul Armatei 4.

Rusă“. În Ordinul de operații nr. 2, pentru noaptea de 10–11 decembrie 1917, care avea un caracter extra-secret, se consemna, printre altele: „1) Conform Ordinului M.C.G. No. 5603, Bat. I și 2 companii din Regim. 5 Vânători sunt puse sub ordinele subsemnatului. 2) Misiunea este de a da concursul generalului Necrasoff pentru a aresta Comitetul maximalist (marxist) și actualul comandant al Armatei IV Rusă [...] 16) Operațiunile de dezarmarea bolșevicilor (bolșevicilor) va (vor) începe la ora 6 dim(ine)ăa) precis. Comandantul Detașamentului Colonel Iss. I. Ganea“. Pentru zilele de 11 și 12 decembrie 1917, R. 5 V. a menționat „cele trei detașamente au executat serviciul de siguranță prin patrulare și posturi fixe în sectoarele afectate lor“.

În ianuarie 1918, a fost evitată în ultimul moment o confruntare sângeroasă la Roman între trupele ruse bolșevizate și unități ale armatei române. Această confruntare ar fi avut loc în situația în care comandantul Corpului 24 Armată rus ar fi ordonat intrarea trupelor sale în orașul Roman. Scopul declarat al trupelor ruse era eliberarea soldaților ruși bolșevizați arestați și aflați în captivitate. Din fericire, în lipsa unui plan de operațiuni, această manevră nu a mai avut loc.

La Socola, armata română a intervenit în forță și l-a arestat pe comisarul politic Simion Grigorovici Roșal (*Magazin istoric*, nr. 10–11/1993). Ca măsură punitivă, Lenin a dispus arestarea ambasadorului României la Petrograd, Constantin Diamandy, și a întregului personal civil și militar al Legației române (*Magazin istoric*, nr. 8/2011). Confruntările dintre armata română și trupele ruse dezorganizate au continuat la Mihaileni, Galați, Pașcani și Spătărești. ■

EROUL MÜNCHHAUSEN (Biverb: 7, 8)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului **RADU DE LA AFUMAȚI**,
din nr. 1/2024

STEFANESCU – TOCILESCU – OK – UI
– T – RG – IAR – MA – AAL – CIOCANESTI
– E – OANCEA – N – SC – NEA – NIC – COMIS
– CALI – URA – TUN – IC – DIMITRIE

Soluția jocului **ISTORICĂ**, din nr. 1/2024

VODĂ TAIE ÎN CARNE VIE RĂUL
(V – ODATA/IE – INCA – R/NE – V – IE/R – AU – L)

BANDITUL LUI DUMNEZEU ANDRE SPADA

DORINA MIHALCEA

Când a venit pe lume, în 1897, unul dintre cei nouă copii ai unei familii care se zbătea să supraviețuiască de la o zi la alta, părinții s-au bucurat: mai câștigau o mână de ajutor.

Emotiv și fricos, tânărul Andre s-a dovedit un bun muncitor, conștiincios și onest. A lucrat, până la 17 ani, alături de tată, la tăiat lemne și la minele de cărbuni. La un moment dat a dorit să scape de munca brută și murdară. Erau vremuri tulburi, prima conflagrație mondială lovise devastator asupra unei bune părți ale Europei. Pentru tinerii în căutare de aventură și recunoaștere, reprezenta o adevărată soluție de evadare.

Așa a gândit și Andre, care s-a înrolat în armata franceză ca artilerist (dobândind astfel și cetățenia franceză). N-a rezistat prea mult: în 1918, cu puțin înainte de terminarea războiului, a dezertat, dar a fost amnistiat. La scurt timp a decis din nou să se înroleze, de astă dată pentru Siria, împotriva Regatului independent înființat de Faisal I, structură care a durat doar câteva luni, până la bătălia de la Maysalun (24 iulie 1920).

În 1921, este trimis acasă și revine la familie. Dar nu mai era tânărul liniștit, care s-a spetit muncind cot la cot cu părintele. Visa la o altfel de viață. O tragedie în familie l-a lăsat aproape fără chef de a mai trăi: primul copil i s-a născut mort. Alături de câțiva tineri rebeli, a început să-și petreacă mai toate zilele și, mai ales, nopțile, prin cârciumi.

O zi de octombrie avea însă să-i schimbe viața definitiv. Era 8 octombrie 1922, zi de sărbătoare

pentru locuitorii din Sari d'Orcino și pentru cei din satele vecine. Un marinar italian a venit însoțit de una dintre cele mai frumoase fete din Ajaccio, Jaqueline Tolli. Era cea mai râvnită parteneră de dans, așa că tinerii locului s-au înfuriat și l-au atacat pe străin. În îmbulzeală, s-au tras focuri de armă și italianul a căzut mort. Jandarmii au venit pe dată. Când i-au luat declarația frumoasei Jaqueline, aceasta ar fi spus că vinovat ar fi Santi Stefani, unul dintre prietenii lui Spada. Andre s-a revoltat când poliștii au încercat să îl încătușeze. A ripostat, trăgând mai multe focuri de armă spre oamenii legii. L-a avut alături pe celălalt amic, Antoine Dominic Rutili.

Chiar dacă la scurt timp s-a identificat adevăratul ucigaș, un anume Jean-Dominic Rubrini, poliția nu i-a scos din colimator pe Spada și pe apropiații lui. Pentru Andre a fost picătura care a umplut paharul: trebuia să acționeze după propria lege, să se răfuiească cu autoritățile și cu oricine îi va sta în cale.

Prima lovitură a fost ideea lui Rutili. Recent, Dominic suferise din dragoste, familia înstărită a logodnicei, Emanuelli, deținătoare a unui han într-o localitate învecinată, Lopigna, interzicându-i tânărului pierde-vară să se întâlnească cu fiica lor. În plină noapte și cu mintea bine amețită de alcool,

Le Petit Journal
prezintă atacul
unei mașini de poștă

cei doi au tăbărit asupra casei unde locuia frumoasa Antonia, au tras prin ferestre și, până la urmă, i-au dat foc casei.

Poliția nu i-a putut găsi. Rutili și Spada începuseră să cunoască bine codrii Corsicai, să îi amenințe pe țărani din zonele mai retrase, pentru a le oferi găzduire, hrană sau chiar bani.

Iarna era însă cel mai greu. Așa s-a dovedit și începutul lui ianuarie 1924. O văduvă bătrână din Finosello, mică localitate din preajma Ajaccio, i-a primit speriată sub acoperiș. Nu avea cum să se pună cu de-acum temuții bandiți, chiar dacă îl avea alături și pe unul dintre fii. În dimineața zilei de 4 ianuarie, casa a fost înconjurată de polițiști: un comisar, patru inspectori și vreo zece jandarmi, bine înarmați. Orbit de răzbunare și cu mintea tulburată de vinul consumat în cantități uriașe cu o seară în urmă, Rutili s-a gândit imediat că fuseseră trădați. A tras fără nicio remușcare asupra gazdei și a fiului, omorându-i pe loc. Spada a încercat să țină oamenii legii departe; a ucis un inspector și l-a rănit grav pe altul. El a reușit să fugă, dar Rutili a fost până la urmă prins. Inițial, în ianuarie 1925, a fost condamnat la moarte, apoi pedeapsa i-a fost comutată la muncă silnică pe viață. A fost eliberat după 27 de ani de închisoare, s-a reîntors în orașelul natal, unde a și murit, în iulie 1973.

Singur, distrus de prinderea celui mai bun prieten, Spada s-a înverșunat și mai tare. Pe de o parte, setea de răzbunare nu mai cunoștea limite, iar, pe de alta, solitudinea l-a condus spre... Dumnezeu! Astfel le-a mărturisit, ani mai târziu (24 februarie 1931), jurnaliștilor de la „Pathé Cinéma” Harry Grey și Christine Hubert. Contra unei sume substanțiale, Spada le-a permis acestora să discute cu el și cu o parte dintre bandiții acoliți.

Și, după cum o nenorocire nu vine niciodată singură, și viața personală avea să-i dea o altă lovitură decisivă. Se îndrăgostise de sora unui alt prieten din copilărie, Marie Caviglioli, o tânără fru-

moasă și sensibilă. Dar, după câteva luni de pasiune, accesele de furie, gelozia, bețiile și viața complicată a lui Andre i-au dat putere Mariei să îl părăsească. S-a dus la Ajaccio, unde l-a întâlnit pe Jacques Giocondi, care a reușit să o facă să iubească din nou. La aflarea veștii, orbit de furie, Spada a decis să se răzbune în cel mai crunt mod cu putință. I-a atacat pe sora lui Giocondi, de doar 22 de ani, și pe un unchi bătrân și i-a omorât. Odată ce a realizat gravitatea faptei, Spada, răpus de remușcări, i-a scris procurorului Republicii pentru a-și mărturisi păcatul.

Dar asta era doar una dintre fețele lui Andre... Căci, a mărturisi nu reprezenta pentru el și retragerea din viața de bandit. Și-a găsit o nouă iubită, Antoinette Leca, văduva unui cunoscut răufăcător din zonă. Amândoi au preluat „afacerile” acestuia și au pus la cale noi lovituri.

Cel mai vizat a devenit oficiul poștal Ajaccio – Lopigna, unde sume importante erau transportate cu automobile de câteva ori pe lună. În apropiere de Saint’ Andrea-d’Orcino, în Ajunul Crăciunului anului 1926, a atacat furgonul poștei, răbindu-i pe șofer și pe câțiva dintre pasageri. Pentru a-și face cunoscute intențiile, Spada a contactat de câteva ori presa locală, oferind declarații sau lansând ultimatumuri. Așa a făcut și la

Spada de vorbă cu Christine Hubert

6 august 1927, când le-a transmis jurnaliștilor că „nu va face uz de armă de acum înainte, doar dacă va fi forțat să o facă și... atunci, nu va avea niciun pic de milă de oricine l-ar ataca, fie el chiar și jandarm”.

Trei ani mai târziu, a atacat din nou oficiul postal Ajaccio – Lopigna. De astă dată urmările au fost mult mai violente. Șeful oficiului, Jean Vittus Ricci, a fost ucis, ca și alți doi jandarmi; printre victime numărându-se și sora unui cunoscut avocat, Corse César Campinchi. Ironia sorții a făcut ca însuși Ricci să îi fi salvat cu ceva timp în urmă viața lui Spada, când, amețit de alcool, la o petrecere locală, Andre s-ar fi jucat cu propria armă și s-ar fi împușcat accidental!

Ca urmare a tragediei, oficiul a fost închis mai bine de șase luni. Însă notorietatea lui Spada atinsese culmi până atunci nebănuite. Jurnaliști de la „Pathé Cinéma” au venit să îl interviueze. Egoul banditului nu mai cunoștea limite: „Eu, Spada, vă spun, sunt mai întâi un om al Universului, înainte de a fi doar un corsican... un bandit trebuie să știe să-și facă cunoscută reputația” – ar fi declarat atunci.

Însă ce i-a adus recunoaștere l-a condus și spre sfârșit. Autoritățile au decis că nu mai puteau continua astfel. Trebuia restabilită liniștea în Corsica. O expediție militară, în frunte cu generalul Fournier, a fost organizată în noiembrie 1931. Antoinette Leca a fost arestată; Spada nu a fost prins. Vânărea sa a devenit obiectiv prioritar. Alături de unul dintre frații mai mici, Bastien, Andre a încercat să se salveze. Au ales cele mai întunecoase cotloane ale pădurilor, au trăit retrași, printre fiare sălbatice, hrănindu-se cu ce găseau și odihnindu-se mai mult

La proces

sub cerul liber. Temperaturile scăzute și condițiile vitrege și-au spus până la urmă cuvântul: într-o dimineață înghețată de februarie 1932, cei doi frați au riscat și s-au întors în casa părintească să se pună pe picioare. Părinții au reușit să-l convingă pe tânărul și înspăimântatul Bastien să se predea și l-au însoțit la secția de poliție.

Andre nu s-a dat încă bătut. A mai fost nevoie de puțin mai bine de un an ca autoritățile să-l prindă. S-a întâmplat tot la Coggia, în casa părinților, la 29 mai 1933. Cu un crucifix uriaș atârându-i la gât, Spada s-a predat polițiștilor care înconjuraseră locuința.

Afost transportat cu escortă la închisoarea din Ajaccio. Dar starea sa mintală i-a îngrijorat pe polițiști, care au decis să i se facă un control psihiatric la o clinică din Marsilia. Nu a avut parte de cel mai corect tratament posibil. Medicii care au întocmit analiza au fost extrem de rapizi, rapoartele au fost subțiri, pline de erori și incoerențe, insistând asupra faptului că nu există nicio urmă de îndoială că banditul simula nebunia și că era în totalitate responsabil pentru crimele sale.

Procesul a avut loc la 4 martie 1935. După doar trei zile de dezbateri – pe care Andre Spada le-a urmărit cu o profundă indiferență, declarând mai mereu că aceasta „a fost doar dorința lui Dumnezeu!” – a fost condamnat la moarte. Sentința a fost executată în zorii zilei de 21 iunie 1935, la 04.12. După cum avea să titreze a doua zi *Le Petit Journal*, ultimele lui cuvinte, înainte de a cădea ghilotina, ar fi fost: „Dacă m-am lăsat în mâinile justiției pământești, este pentru că așa mi-a ordonat Dumnezeu să o fac!”. ■

**Radio
România
București fm** [98,3 FM]

GEOFFREY CHAUCER, ACUZAT PE NEDREPT

În 1873, a fost descoperit un document care arunca o umbră asupra lui Geoffrey Chaucer, autorul *Povestirilor din Canterbury*, considerat primul autor ce a scris în limba engleză. În document, în cadrul unui proces juridic, o doamnă, Cecily Chaucampaigne, se dezice referitor la Chaucer de tot ceea ce se leagă de „de raptu meo”. Această expresie latinească poate însemna „răpirea mea”, iar acum 150 de ani a fost tradusă drept „violul meu”. Istoricii au concluzionat atunci că Chaucer a reușit să scape de această acuzație deosebit de gravă nu dovedindu-și nevinovăția, ci cu ajutorul unui judecător corupt.

În 2022 a fost publicat un studiu, realizat de Sebastian Sobiecki, profesor la Universitatea din Toronto, și de Euan Roger, medievist de la Arhivele Naționale din Marea Britanie, care a tras altă concluzie. Mai multe documente inedite referitoare la acest caz au arătat că „de raptu meo” însemna de fapt o angajare ilegală. Chaucer și Chaucampaigne se judecau cu un anumit Thomas Staudon, acesta din urmă acuzându-l pe prozator că ar fi angajat-o pe doamnă când ea încă era salariata lui – un fel de „răpire”. Documentul descoperit în 1873 era de fapt dovada că cele trei părți au reușit să ajungă la o înțelegere amiabilă.

Geoffrey Chaucer,
miniatură pe un manuscris

Mormântul
și scaunul, în medallion

ÎNMORMÂNTATĂ CU SCAUNUL PLIANT

În timpul unor săpături în localitatea Endsee, Germania, arheologii au descoperit două morminte, aparținând unui bărbat și unei femei, datate în jurul anului 600 d.H. Este vorba de două personaje înstărite. Bărbatul a fost îngropat cu mai multe arme, un pieptene din os sau fildeș și o centură cu cataramă de bronz. Femeia, la rândul ei, avea un colier din mărgelile de sticlă și perle, broșe, bijuterii și o fusaiolă la centură și coaste de vită pe post de ofrandă.

De asemenea, doamna a fost îngropată alături de un obiect de mare preț – un scaun pliant, realizat din fier. În întreaga Europă, s-au mai descoperit doar 29 de scaune pliante din acea epocă, dintre care doar șase de fier (acesta fiind al doilea găsit în Germania). Exemplarul acesta are 70 x 45 cm când este pliat. În general, în Germania medievală, scaunele pliante erau un obiect de lux, asociat episcopilor, preoților sau militarilor de rang înalt – bărbați așadar. Însă majoritatea mormintelor în care s-au găsit aceste obiecte aparțin femeilor. Cercetătorii sunt de părere că acest gest era un mod în care doamnele înstărite își puteau exprima rangul social.

ORAȘELE PIERDUTE DIN JUNGLĂ

O echipă de cercetători din Germania și Marea Britanie a descoperit urmele a două orașe în jungla amazoniană din Bolivia utilizând tehnologia Lidar. Anterior, se considera că regiunea, cunoscută cu numele de Llanos de Mojos, nu ar fi putut să fie locuită din pricina inundațiilor frecvente. Arheologii au poreclit orașele Cotoca și Landívar.

Așezările aparțineau culturii casarabe și au fost datate între 500 – 1400 d.H. Alături de locuințe, au fost construite piramide în formă de con, înalte de 21 m, terase la înălțimi de 5 m și sisteme de irigații, iar cele două orașe erau împrejmuite cu șanțuri și ziduri de apărare. Multe dintre structuri, realizate din pământ, aveau formă de U. Au fost descoperite și așezări mai mici împrejurul lor. ■

ROMÂNII DIN MAREA BRITANIE

Continuăm prezentarea documentului intitulat Note privind legăturile dintre cercurile oficiale britanice și Mișcarea Românilor Liberi, redactate pentru Divizia Cercetări speciale din Departamentul de Stat de D. Dem. Dimăncescu, membru al Comitetului Național al Mișcării Românilor Liberi (Magazin istoric, nr. 8 – 9/2023). Textul în limba engleză se păstrează în colecțiile Arhivelor Hoover Institution on War, Revolution and Peace, fondul Gheorghe Iliescu. Publicarea lui este posibilă grație doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU.

Din această cauză, este incorect să se spună că domnului Tilea i s-a cerut verbal să organizeze Comitetul. A fost invitat să vină la Foreign Office, pentru că el îl sunase pe domnul Nichols în legătură cu Comitetul, și pe când se afla acolo nu a fost în mod sigur încurajat să formeze un Comitet: mai curând i s-a spus că dacă dorește să alcătuiască un mic comitet neoficial dintre prietenii săi, nu vor exista obiecții. Domnul Tilea l-a vizitat din nou pe domnul Nichols la 5 decembrie și i s-a explicat încă o dată poziția britanică. La 11 decembrie, domnul Nichols i-a scris domnului Tilea, repetându-i ceea ce îi spusese inițial, la 29 noiembrie. O scrisoare din partea lui Sir Orme Sargent către domnul Tilea, din 8 februarie 1941, recapitula atitudinea Guvernului Majestății Sale față de formarea unui Comitet Național Român.

Această scrisoare oficială lasă deoparte un detaliu foarte important [subliniat în original]. Nu menționează existența unui Protocol semnat la 24 octombrie 1940 de un reprezentant al Foreign Office, din partea Guvernului Majestății Sale, și de V.V. Tilea și Dem. Dimăncescu, din partea Comitetului Național Român Liber.

Din cauza unor anumite clauze secrete [subliniat în original] pe care le conține documentul, textul integral nu poate fi reprodus aici. Se prea poate ca o anumită secțiune din Foreign Office să nu fi fost informată de angajamentele secrete [subliniat în original] asumate de o altă secțiune din minister.

Până în momentul scrisorii domnului Howard (4 aprilie 1942), Guvernul britanic îndeplina

încă o parte dintre angajamentele sale față de Români Liberi.

Dar este adevărat că din acel moment ajutorul material acordat Mișcării Românilor Liberi ca organism a fost retras. Problema unui ajutor individual [subliniat în text] a fost lăsată în întregime la discreția maiorului Bach, ofițerul de legătură.

Secțiunea din Foreign Office de care ținea domnul Howard a admis, cel puțin o dată, că Guvernul Majestății Sale nu avea vreo obiecție dacă domnul Tilea „dorea să formeze un mic Comitet neoficial cu câțiva dintre prietenii săi” [subliniat în textul original].

Comitetul Național al M[ișcării] R[omânilor] L[iberi] era de fapt un comitet mic, neoficial, alcătuit din domnul Tilea și prietenii săi. Ei nu au avut niciodată ambiția de a fi mai mult de atât. Fiind un „organism neoficial”, nu putea fi dizolvat oficial, mai ales într-o țară care lupta pentru libertate. Nu aveau nicio dorință să abuzeze de ospitalitatea britanică sau să pună Guvernul într-o poziție neplăcută. Nu se puteau despărți pentru că erau legați de un jurământ solemn să rămână uniți. Acest mic comitet neoficial era justificarea rațiunii pentru care un amiral român și alți ofițeri nu se înapoiaseră la unitățile lor, devenind astfel, în fața legii, dezertori. Dezertarea de la lupta pentru o cauză națională nu li se poate imputa de națiunea română, dar dezertarea pentru a deveni un luptător individual pentru o cauză străină constituie înaltă trădare și nu poate fi iertată vreodată de cineva.

(Va urma)

ALEXANDRU IOAN CUZA

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1										
2										
3										
4										
5										
6										
7										
8										
9										
10										

ORIZONTAL: 1) Colonel, unul dintre complotiști care l-au înlăturat de pe tron pe Alexandru Ioan Cuza, care a făcut parte apoi din locotenența domnească ce a condus țara până la numirea lui Carol I (Nicolae, 1835 – 1908). 2) Soția lui Alexandru Ioan Cuza, o fire introvertită spre deosebire de el, fiica postelnicului Iordache Rosetti-Solescu, care și-a dedicat viața și averea acțiunilor caritabile și s-a îngrijit de memoria soțului ei după moartea acestuia în 1873 (1825 – 1909) – Regele Iudeei ce a poruncit uciderea pruncilor din Betleem. 3) Piesă de mijloc! – Data din mai 1864 în care a început plebiscitul pentru proiectul de constituție al lui Alexandru Ioan Cuza, intitulat Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris, și pentru o nouă lege electorală, amândouă fiind aprobate. 4) Cută adâncă făcută la un obiect de îmbrăcăminte (acord.) – Inițialele nepotului lui Gheorghe Cuza (unchiul domnitorului Alexandru Ioan), prin care era adesea cunoscut, profesor de economie politică la Universitatea din Iași și fondator al Uniunii Național Creștine, un partid

de extremă dreapta din Perioada Interbelică (Cuza, 1857 – 1947). 5) Evită la început! – Elena Farago. 6) Păr bine netezit – Prima soție a lui Amun în mitologia egipteană, venerată în orașul Teba. 7) Instituție ce deținea aproximativ un sfert din suprafața arabilă a țării, pentru care refuza să plătească dări statului, pământuri pe care Alexandru Ioan Cuza le-a naționalizat în urma unei legi din decembrie 1863. 8) Emil Turdeanu – Înainte de Unirea Principatelor prin alegerea lui Cuza, în septembrie 1845 a avut loc acest eveniment la Focșani ce simboliza unitatea celor două țări, la care au participat domnitorii Moldovei și ai Țării Românești, primul fiind nașul celui de-al doilea. 9) Membrii unei categorii sociale desființate în 1855 în Moldova și în 1856 în Țara Românească, Alexandru Ioan Cuza readucându-i pe moșiile unde lucraseră ca oameni liberi în 1864 (sg.) – Sandu Aldea – Început de toiaș! 10) Calendar adoptat în România în 1919, Alexandru Ioan Cuza emițând însă un decret la 18 decembrie 1864 prin care era adoptat în serviciile poștale.

VERTICAL: 1) Localitatea din Germania unde a murit Alexandru Ioan Cuza în exil, la Hotelul Europa, în timp ce căuta un medic specialist, fiind grav bolnav. 2) Aleg la început! – Fiind ales domnitor al Moldovei și al Țării Românești, Alexandru Ioan Cuza ar fi spus, „Unirea e singura stare politică ce putea să asigure... nostru“ (neacord.). 3) Astfel a sfârșit primul proiect de lege de reformă agrară a lui Alexandru Ioan Cuza în Adunarea Legiuitoare în 1864; în urma acestui eșec, domnitorul a dizolvat Adunarea și a început o perioadă de domnie autoritară – Barbu Eugen. 4) A fost 1820, când s-a născut Alexandru Ioan Cuza, fiul ispravnicului Ioan Cuza și al Sultanei, boieroaică din familia Cozadini – Început de secol! 5) Populație caucaziană de la țărmul Mării Negre, prigonită de Imperiul Rus, motiv pentru care au luptat alături de Imperiul Otoman în Războiul Crimeii (pl. acord.) – Războiul Crimeii, încheiat prin Tratatul de la Paris din 1856 ce a dus la dubla alegere a lui Cuza, face parte dintr-un lung șir de conflicte numite Războaiele ...-Otomane, purtate din veacul al XVI-lea până în cel de-al XX-lea. 6) Greu la sfârșit! – La mijloc de ruinare! 7) Mitropolitul Moldovei și Sucevei (1851 – 1860) care s-a opus măsurilor lui Alexandru Ioan Cuza de impozitare a veniturilor mănăstirilor, bisericilor etc., motiv pentru care a fost înlăturat din scaun (Sofronie, 1790 – 1861). 8) Sobre în final! – Marea putere care, sub domnia împăratului Napoleon al III-lea, a sprijinit dubla alegere a lui Cuza și Unirea Principatelor, în dorința de a bloca expansiunea Rusiei și de a submina Imperiul Austriac. 9) Titlu domnesc ce însemna „unsul lui Dumnezeu“, care a dispărut treptat în secolele XVIII – XIX și, din pricina confuziei cu pronumele personal la persoana I singular, a fost înlocuit de formula „Noi“, Cuza folosind formula „Hoi“ pe sigiliul său din Moldova – Om politic, participant la înlăturarea lui Alexandru Ioan Cuza din 1866, care a condus guvernul provizoriu între 11 februarie și 10 mai, până la aducerea principelui Carol (Ghica, 1816 – 1897). 10) Prima astfel de lege din România a fost aprobată de Alexandru Ioan Cuza la 25 noiembrie 1864, stabilind trei grade de învățământ: primar, secundar și superior, cel dintâi fiind obligatoriu și gratuit.

Dicționar: IROD, PLIUL, USRET.

Andrei OPREA

DIALOG CU CITITORII

URĂRI LA NOUL AN

Cu ocazia sărbătorilor de iarnă și a noului an, am primit urări de bine de la cititorii noștri.

Domnul NICOLAE IONESCU, din Vaslui, jud. Vaslui, ne-a transmis: Multă sănătate și să promovați permanent, într-o lume în criză, agitată, valorile perene ale românilor: Credința, Țara și Neamul. La mulți ani! Doamne ajută!

Domnul VASILE ALEXANDRU, din Bistrița, jud. Bistrița-Năsăud, ne-a scris: Sfintele și minunatele sărbători de iarnă – Crăciunul, Anul Nou și Boboteaza – să aducă în inimile dumneavoastră și ale tuturor cititorilor și colaboratorilor multă sănătate și cât mai multe bucurii. Să primim noul an, 2024, cu speranța unor împliniri mai bogate, așa cum firește ni le dorim. Fie ca sfintele sărbători să vă umple sufletele de bucurie și speranță! Sărbători fericite! La mulți și fericiți ani!

Am primit urări și din partea doamnei CARMEN DIALONOVICI, din Ploiești, jud. Prahova și a domnilor NICOLAE NANU, din Nicorești,

jud. Galați, VLAD PĂRĂU, din Sibiu, jud. Sibiu și SPIRU CONSTANTINESCU, din Focșani, jud. Vrancea.

ERATE

În prima parte a articolului Muzeul Simu și reconstrucția sa virtuală, apărută în numărul trecut al revistei, titlaturile celor doi autori au fost marcate greșit. Corect, autorii textului sunt dr. muz. CLAUDIA POPESCU (Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”, Muzeul Școlii de Arhitectură) și dr. VALENTIN POPESCU (Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”). Ne cerem scuze pentru această greșală și pentru eventualele confuzii create.

În numărul din decembrie 2023, din pricina unei erori, în coloncifrul paginilor de la rubrica România, acum 100 de ani apare „Octombrie 2023” în locul lunii corecte.

CIFRE CU TÂLC

Doamna MARIA TOMA,

din Timișoara, jud. Timiș, are următoarea nelămurire: În articolul *Moș Nicolae recurge la violență*, de Valentin Viorel Ștefan, din numărul 12/2023 al revistei, se spune că la Conciliul de la Niceea din 325 au participat între 200 – 318 de episcopi. Nu am înțeles de unde provin aceste cifre, mai ales cea din urmă.

Sursele antice nu cad de acord asupra numărului de episcopi participanți. Eusebius din Cezareea, de exemplu, spune că au fost „peste 250”. Eustatie, arhiepiscopul Antiohiei, a consemnat „vreo 270”.

Cifra de 318, care și-a găsit ulterior locul în liturgia Bisericii Ortodoxe, provine de la Atanasie din Alexandria, principalul adversar al lui Arie în cadrul conciliului. Este posibil să fi fost aleasă cu intenție: în Biblie, Avraam a avut 318 slujitori. Sfinții părinți de la Niceea poate au dorit să realizeze o legătură polemică cu tatăl credincioșilor și al tuturor neamurilor, cum este cunoscut Avraam în credința creștină. ■

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356. Abonamentul se poate realiza și online, pe website-ul Poștei Române: <https://www.posta-romana.ro/abonamente-presa/magazin-istoric-328.html>.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, sector 5 (interior 3706 de la intrare sau numerele de telefon 0755 290 606 și 021 312 68 77).

Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea online a revistei. Pe website-ul nostru, www.magazinistoric.ro, la rubrica Abonamente la ediția online găsiți cum se poate realiza abonamentul. Se poate face pe o perioadă de trei luni (9 lei), șase luni (18 lei) sau un an (36 lei). Pe perioada abonamentului, aveți acces la toată colecția revistei, de la primul număr, aprilie 1967, accesând rubrica Arhiva de pe website.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.

CONTENTS (Romanian History) P. O'Brien A country of honest people and corrupt leaders

● **I. Schipor** Russian historians also found documents in their archives about the National Bank of Romania's Treasure evacuated to Moscow between 1916 – 1917 ● **P. Opriș** Why Romania stopped producing the FIAT 124 and the Renault 16 ● **P. Kopecký** Romanian partisans in the Slovak National Uprising ● **M.E. Ionescu** 1848 – 2010. The different schools of thought in Romanian foreign policy (XI) ● **C. Popescu, V. Popescu** The virtual reconstruction of the Simu Museum of Bucharest, demolished in the 1960s (II) ● **O. Novicov** An invitation to the Romanian Academy Library: Parallel destinies – Pamfil Șeicaru and Aurel Dragoș ● **A. Majuru** Stories of Bucharest: Facets of the city at night ● **A.-M. Gruia** The Museum of Pharmacy of Cluj has reopened ● **R. Prodescu** Luxurious wons of the Princes in the Chronicle of Ion Neculce ● **C. Stancu** The wooden church of the Socoteni hamlet ● **M. Horvat** Privileges granted to the city of Dej by Matthias Corvinus ● **M.C. Bâsceanu** The former border post at Desa ● **C.-F. Dobre** The displacements from the Banat in the 1950s ● International Conference about Dimitrie Cantemir in Iași ● In Romania, 100 years ago ● **S. Grumuș** The destruction caused by the Bolshevized Russian Army in the city of Roman in 1917 ● Romanian documents at Hoover Institution (CCXIV)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) П. О'Брайен Страна с честными людьми но с

корумпированными руководителями ● **И. Скипор** И русские историки нашли в их архивах документы о Кладѣ Нацбанка, эвакуированном в Москву в 1916 – 1917 гг. ● **П. Оприш** Почему Румыния не строила больше модели ФИАТ 124 и Рено 16 ● **П. Копецки** Румынские партизаны в Словацком Национальном Восстании ● **М.Е. Ионеску** 1848 – 2010. Школы мышления во внешней политике Румынии (XI) ● **К. Попеску, В. Попеску** Виртуальная реконструкция музея Симу в Бухаресте, снесенного в 60-х годах прошлого века (II) ● **О. Новиков** Приглашение в Библиотеку Академии: Паралельные судьбы – Памфил Шейкару и Аурел Драгош ● **А. Мажуру** Истории Бухареста: аватары ночного города ● **А.-М. Груя** Музей Аптеки в Клуже снова открылся ● **Р. Продееску** Роскошные привычки господарей в Летописце Иоана Некулче ● **К. Станку** Деревянная церковь в хуторе Сокотень ● **М. Хорват** Привилегии, присвоенные Матия Корвином городу Деж ● **М.К. Бысчану** Бывшая пограничная застава в Десе ● **К.-Ф. Добре** Депортация населения Баната в 50 годы прошлого века ● Международная конференция, посвященная Димитрию Кантемиру в Яссах ● В Румынии 100 лет тому назад ● **С. Грумуш** Разрушения, наносимые городу Роман в 1917 г. русской армией в процессе большевизации ● Румынские документы в Институте Гувѣра (CCXIV)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar.

Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

magazin istoric

5 948384 040081 2 4002